

Rikollisuuden syyt, syyntakeisuus ja mielentilan tutkiminen

Tutkielma

Kriminologia

Harri Tuhkanen

Syksy 2012

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rikollisuuden syyt, syyntakeisuus ja mielentilan tutkiminen

Tekijä: Harri Tuhkanen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Kriminologia

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: 82, liitteet 14

Vuosi: Syksy 2012

Tiivistelmä:

Yksittäistä syytä sen selittämiseksi, miksi ihmiset tekevät rikoksia, ei ole löydetty, vaan asiasta on kyetty esittämään vain erilaisia teorioita. Nämä teoriat korostavat esimerkiksi psykologisia seikkoja (psykologiset teoriat), ihmisten eriarvoisuutta (konflikti- ja anomiateoriat), ihmisten syntymistä hyväksi tai pahaksi (kriminaaliantropologia) tai kontrollin puutetta sen selittämiseksi, miksi ihmiset syyllistyvät rikoksiin.

Syyntakeisuudella tarkoitetaan tiettyjen tekijän rikosvastuulle asetettujen psyykkisten vähimmäisedellytysten täyttymistä. Suomessa rikosentekijä on syyntakeeton, jollei hän kykene ymmärtämään tekoaan tai sen oikeudenvastaisuutta tai kykene säätelemään käytöstään mielenterveyden ongelmiansa vuoksi. Suomessa on myös alentuneen syyntakeisuuden instituutio. Alentunut syyntakeisuus lieventää rangaistusmoitetta, mutta ei kokonaan poista sitä. syyntakeisuuden selvittämiseksi voidaan Suomessa suorittaa mielentilatutkimus. Sen tekemisestä päättää rikosasian ratkaiseva tuomioistuimisto. Mitään velvollisuutta mielentilatutkimuksen tekemiseen ei ole. Alentuneen syyntakeisuuden käsite ei ole yleisesti tunnettu kaikissa pohjoismaissa. Päihtymystä ei oteta Suomessa huomioon syyntakeisuutta alentavana tai sitä poistavana seikkana. Jollei tekijä ole syyntakeeton tai alentuneesti syyntakeinen, hän on syyntakeinen, ja hänet voidaan tuomita täyteen rangaistukseen. Jos tekijä on syyntakeeton, häntä ei tuomita, vaan hänen hoidostaan vastaavat terveydenhuoltoviranomaiset. Jos tekijä on alentuneesti syyntakeinen, hänet voidaan tuomita täyteen rangaistukseen, mutta rangaistusta voidaan myös alentuneen syyntakeisuuden vuoksi lieventää.

Syyntakeisuusinstituutiot ovat melko samanlaisia kaikissa pohjoismaissa. Tosin esimerkiksi Ruotsissa ei tunneta alentunutta syyntakeisuutta ja toisaalta Tanskassa päihtymys otetaan syyntakeisuusarvioissa eri tavalla huomioon kuin esimerkiksi Suomessa. Pohjoismaiset mielentilatutkimukset ja mielentilalausunnat vaihtelevat jonkin verran maittain, mutta pääpiirteissään menettely on yhdenmukainen kaikissa maissa.

Syyntakeisuus- ja mielentilalausuntokäytäntöön Suomessa liittyy useita ongelmia:

Syyntakeettomiksi tuomioistuimissa todetut henkilöt eivät aina pääse hoitoon, alentuneesti syyntakeinen voi joutua vankilaan vaikkei sinne kuulu, alentunut syyntakeisuus on katoamassa tuomioistuinten pääsääntöisesti todetessa rikoksen tekijät joko syyntakeisiksi tai syyntakeettomiksi. Lisäksi mielentilalausunnon tekeminen on raskas ja byrokraattinen prosessi.

Avainsanat: Rikollisuus, rikollisuuden syyt, syyntakeisuus, mielentila

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_
(vain Lappia koskevat)

Sisälllys

1. Johdanto.....	1
1.1 Rikoksen ja rangaistuksen määritelmät.....	1
1.2 Miksi ihmiset tekevät rikoksia?.....	4
1.3 Mielen terveyden vaikutus rikoksiin.....	9
1.4 Tutkimuskysymykset.....	11
2. Kriminologiset teoriat kriminaalipolitiikan ja rikoslainsäädännön taustalla.....	14
2.1 Yleistä.....	14
2.2 Psykologiset teoriat.....	14
2.3 Konflikti- ja anomiateoriat.....	16
2.4 Kriminaaliantropologia.....	19
2.5 Kontrolliteoria.....	20
2.6 Alkoholi.....	21
3. Syyntakeisuus.....	25
3.1 Määritelmiä.....	25
3.2 Syyntakeisuus Suomessa	26
3.2.1 Katsaus historiaan.....	26
3.2.2 Syyntakeisuuden jaottelu.....	29
3.2.3 Syyntakeisuus ja syyntakeettomuus.....	29
3.2.4 Alentunut syyntakeisuus.....	32
3.2.5 Päihtymys ja syyntakeisuus.....	33
3.2.6 Syyntakeisuus –instituutio oikeuskäytännössä.....	36
3.2.7 Mielen tilatutkimus.....	38
3.3 Syyntakeisuus–instituutio Pohjoismaissa.....	44
3.3.1 Ruotsi.....	44
3.3.2 Norja.....	51

3.3.3 Tanska.....	57
4. Järjestelmämme ongelmia.....	60
4.1 Syyntakeettoman rikoksentekijän rankaisemattomuuden problematiikka.....	60
4.2 Alentuneesti syyntakeisina tuomittujen rangaistukset.....	65
4.3 Mielentilalausuntokäytännön ongelmat.....	70
4.4 Alentunut syyntakeisuus katoaa.....	75
4.5 Mitä jos mielentilatutkimusta ei voida tehdä.....	78
4. Johtopäätökset ja loppusanat.....	81

Lähteet

Kirjalliset

Anttila, Inkeri: Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka, Mänttä 1986.

Anttila, Inkeri: Törnudd Patrik, Kriminologia, Porvoo 1970.

Arpo Leena: Mielentilatutkimus ja siitä annettava lausunto, teoksessa Hakola (toim.), Oikeuspsykiatrian päivät, 1988 Kuopio, s.38-47.

Baker, Jerry: Nonimbutability in soviet criminal law, Boston 1916.

Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen rikosoikeus: Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet, Tampere 2008.

Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen Rikosoikeus, Poliisiammattikoulun oppikirjat, Tampere 2008.

Crime prevention in the nordic context: The nordic model: The swedish national council for crime prevention, Tukholma 2001.

Ellis, Lee – Walsh, Anthony: Criminology: a global perspective. Allyn & Bacon, Needham Heights 2000.

Elonheimo, Henrik: Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu, teoksessa Annales Universitatis Turkuensis C299, Turku 2010.

Ervasti, Pekka: Suomen kuvalehti 46/11, Helsinki 2011.

Feuerbach, Anselm: Lehrbuch des gemeinen in Deutchland gultigen peinlichen, Elfte, verbesserte ausgabe, Giessen 1832.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Suomentanut Markus Wahlberg. Helsinki 2005.

Haapasalo, Jaana: Kriminaalipsykologia, Juva 2008, (2008a).

Haapasalo, Jaana: Rikollisen käyttäytymisen psykologiset selitysmallit, teoksessa Santtila, Pekka, Weizmann-Helenius, Chitta, Haapasalo, Jaana Oikeuspsykologia, Toim. Santtila, Pekka, Weizmann-Helenius, Chitta, Haapasalo, Jaana, Porvoo 2008, (2008b).

Hakola, Panu: Lainsäädäntö ja oikeuspsykiatrian tehtäväkenttä, teoksessa Penttilä, Antti, Hirvonen, Jorma, Saukko, Pekka, Oikeuslääketieteen perusteet, Helsinki 1993, s.228-245.

Heinonen, Olavi: Alentunut syyntakeisuus, teoksessa Avento, Veli-Pekka (toim.), Psychiatria Fennica, Report 105: potilaslaista, oikeuspsykiatriasta, depressiosta ja ryhmäpsykoterapiasta, Helsinki 1993 s.29-49.

Heinonen, ym.: Rikosoikeus, Juva 1999.

Heinonen, ym.: Rikosoikeus, Juva 2002.

Heinonen ym.: Rikosoikeus, Helsinki 2005.

Hobbs, Dick: Criminal Collaboration: youth gangs, subcultures, professional criminals, and organized crime. Teoksessa Maguire, Mike – Morgan, Rod – Reiner, Robert (toim.), The Oxford handbook of criminology, Oxford 1997.

Holmberg, Gunnar: Forensic psychiatric investigation in Sweden. The national board of Forensic medicine, Information 1, Tukhoilma 1994 (1994a).

Holmberg, Gunnar: Rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet 1991-1993. Rättsmedicinalverket-rapport 1994, Tukholma 1994 (1994b).

Holmbäck Åke – Wessen, Elias, Magnus: Erikssons landslag. Rätthistoriskt bibliotek, sjätte bandet, Lund 1962.

Jaakkola, Risto: Kriminologian teorian. EIF IV. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja n:o 27. Jyväskylä 1995, s.229-236

Jahkola ym.: Rikosperusteisten hoitoseuraamusten kansainvälinen täytäntöönpano, Helsinki 2007.

Kauppila, Elise, Lahtinen, Milka, Tanska, Ellimajja: Nuoren aikuisen masennuksen synty ja masennuksen vaikutus nuoren elämään, Opinnäytetyö, hoitotyön koulutusohjelma Turun ammattikorkeakoulussa, Turku 2009.

Kivivuori, Janne: Rikollisuuden syyt, Jyväskylä 2008.

Koistinen, Paavo : Alkoholismi, lääkkeiden väärinkäyttö ja narkomania, teoksessa Antti, Penttilä – Jorma, Hirvonen- Pekka, Saukko (toim.) Oikeuslääketieteen perusteet. Helsinki Duodecim 1993, s.245-251.

Kotilainen, Irma: Syyntakeisuus ja mielentilatutkimus, teoksessa Lahti ym, Lääkintä ja bio-oikeuden luentosarja vuodelta 2006, s.4 Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/rpol/medibio/Luentosarja%20sl%202006/Kotilainen06.pdf>.

Kramp, Peter: Danish Forensic Psychiatry, teoksessa Bluglass, Robert & Bowden, Paul (toim.), Principles and practise of forensic psychiatry, Edinburg 1990.

Kramp Peter, Gabrielsen Gorm: Udviklingen i antalet af tilsynsklienter idömt psykiatriske saerforanstaltninger fra 1977 til 1993, Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab 4/1994.

Krogerus Mikael: syyntakeisuuden arviointi ilman mielentilatutkimusta, teoksessa Hakola (toim.), Oikeuspsykiatrian päivät, 1988 Kuopio, s.55-59.

Kronqvist, Kerstin – Noreik, Kjell - Kramp, Peter – Sigurbergsson, Gretar - Holmberg Gunnar:, Utredning och omhändertagande av psykiskt störda lagöverträdare i ett nordiskt perspektiv. Underlag för diskussion om lagstifning och organisation m.m det nordiska rättspsykiatriska symposiet i Helsingör 14 – 16 september 1994.

Laaksonen, Jukka – Sulonen, Ahti – Törnqvist, Jan: Lausunnot rikosoikeuskomitean mietinnöstä, Tiivistelmä, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 18/1978, Helsinki 1978.

Laitinen, Ahti – Aromaa, Kauko: Rikollisuus ja kriminologia, Tampere 2005.

Lankinen, Sakari, Pajunoja, Jussi, Kotilainen, Irma, Takala, Jukka-Pekka: Rikos- ja mielenterveyslain yhteensovittaminen. Kriminaalipotilaita koskevat säännökset, teoksessa Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:20, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2006, s.18.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 173. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio: 1989: Humalan vaikutuksesta rangaistusvastuuseen, teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikoslaki 1889-19/12-1989. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 185. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1989, s.231-245.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset, Helsinki 2000.

Lappi-Seppälä Tapio ym.: Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisusarja 5, Hakapaino, Helsinki 2000.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. LM 2003, s.751-788.

Lappi-Seppälä, Tapio: Syyntakeettomuussäännösten soveltamiskäytäntöjen tutkimisesta, teoksessa Nuutila (toim.) ym.: Rikos, rangaistus ja prosessi: Juhlajulkaisu Eero Backman, Turku 2005, s.133-153.

Letto-Vanamo, Pia: Luettiin käreillä lakia vai luotiinko oikeutta. Lakimies 1993, s.993-1007.

Lähde, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Jyväskylä 2007.

Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, Helsinki 2010.

Munktel, Henrik: Två straffsrätthistoriska studier, Uppsala 1940.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa, Helsinki 1997.

Pajujoja, Jussi: Väkivalta ja mielentila, Helsinki 1995.

Piirtola, Hilppa, Alentunut syyntakeisuus ja enimmäisrangaistuksen käyttö, teoksessa Lahti ym. Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit, Saarijärvi 2004.

Qvarsell, Roger: Utan vett och vilja, Tukholma 1993.

Raine, Adrian: Annotation: the role of prefrontal deficits, low automatic arousal, and early health factors in the development of antisocial and aggressive behavior in children. Journal of child psychology and psychiatry, 2002, s.417-434.

Renvall, Pertti: Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa, Turku 1949.

Saarnilehto, Ari: Terveysturvakeskuksen lausunnon merkityksestä oikeudenkäynnissä, Turku 2005.

Sellin, Thorsten: Culture Conflict and Crime, New York 1938.

Serlachius, Allan: Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely. Teoksessa Tidskrift utgifen av Juridiska Föreningen i Finland, 1907, s.269-284.

Sonden, Torsten: De sinnesjukas straffrättsliga ställning i Sverige, Supplementsshefte til Nordisk Tidskrift for Straffet, Kööpenhamina 1930.

Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa –vastuuoppi, Helsinki 2008.

Tienari, Pekka: Alkoholismi ja alkoholipsykoosit, teoksessa Kalle Achte – Yrjö Alanen – Pekka Tienari: Psykiatria 2. 6. painos. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY 1991, s.81-105.

Tirri, Kirsi, Mauri, Marttunen, Punamäki, Raija-Leena, Nokelainen, Petri: Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy, teoksessa Suomalaisen tiedeakatemia kannanottoja 2, Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki 2011.

Tuovinen Matti: Ajatuksia mielentilatutkimustyöstä psykiatrin kannalta, teoksessa Avento Veli-Pekka (toim.), *Psychiatria Fennica*, Report 105: potilaslaista, oikeuspsykiatriasta, depressiosta ja ryhmäpsykoterapiasta, Helsinki 1993, s.49-56.

Utriainen, Terttu: *Syyllisyys Muuttuvana Käsitteenä*, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, Vammala 1984.

Utriainen, Terttu: *Rikosoikeus*, teoksessa *Oikeusjärjestys 2000*, Rovaniemi 2006.

Wagner-Prenner, Marianne: *Syyntakeisuus ja mielentila: rikosoikeudellinen ja empiirinen tutkimus syyntakeisuuden määräytymisestä*. Helsinki 2000.

Vihriälä, Helena: *Syyntakeettomien rangaistusvastuusta*, teoksessa *Defensor Legis 2009/6*.

Virkkunen, Matti – Achte, Kalle – Kaila, Martti: *Lainsäädäntö*, teoksessa Raekallio Jyrki, Alha Antti, Hirvonen Jorma, Möttönen Matti, *Oikeuslääketiede*, 1981 Porvoo, s.85-107.

Virtanen, Jussi: *Päihtyneen rangaistusvastuu*, teoksessa Nuutila (toim.) ym.: *Rikos, rangaistus ja prosessi: Juhlajulkaisu Eero Backman*, Turku 2005, s.387-415.

Virallislähteet

HE 44/2002 vp

HE 213/2000

HE 77/2001

HE 231/1996

HE 183/1999

Aittoniemi Sulo, Lakialoite 11/1999

Komiteamietintö: Rikosoikeuskomitean mietintö 1976:72, Helsinki 1977.

Mielentilalausunto 4899/65

OLJ 5/2000 Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset, Rikoslakiprojektin ehdotus, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu, 2000 Helsinki

Propotion 2007/08:97

Satakunnan käräjäoikeuden välituomio 10/1094, asianumero 10/608

Tillämning av lagen om rättspsykiatrisk vård, Allmänna råd från socialstyrelsen 1991:10, Tukholma 1991

Sähköiset

Aamulehti: Poliisi takavarikoi Paatero –kannabiksen – Mies aloitti heti Paatero toisen kasvattamisen. Saatavissa:

<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194752156661/artikkeli/poliisi+takavarikoi+paatero-kannabiksen+mies+aloitti+heti+paatero+toisen+kasvattamisen.html> , 20.7.2012

Helsingin avoin yliopisto:

<http://www.avoin.helsinki.fi/kurssit/oikjohd/materiaali/osa5.html> , 28.11.2011.

Helsingin Sanomat: Ior Bockin puukottaja pysyy vapaana ja palaa kotimaahansa. Saatavissa:

<http://www.hs.fi/kotimaa/lor+Bockin+puukottaja+pysyy+vapaana+ja+palaa+koti+maahansa/a1305557463063> , 22.6.2012.

Helsingin Sanomat: Kieltolaki päättyi 80 vuotta sitten. Saatavissa:

<http://www.hs.fi/kotimaa/Kieltolaki+p%C3%A4tt%C3%A4tti+80+vuotta+sitten/a1305559328675> , 20.7.2012.

http://svt.se/2.53277/1.275370/sa_fungerar_rattspsykiatrisk_undersokning_och_var_d?lid=senasteNytt_611539&lpos=rubrik_275370 , 7.12.2011.

<http://www.notisum.se/rnp.se/SLS/fakta/a9620700.htm> , 7.12.2011.

<http://www.skane.se/upload/.../LRV%20utan%20sup.> , 7.12.2011.

http://www.domstolar.se/templates/DV_listArticle____10978.aspx , 7.12.2011.

Iltalehti: Ior Bockin tappaja päästettiin vapaaksi. Saatavissa:

http://www.iltalehti.fi/uutiset/201108160105155_uu.shtml , 22.6.2012.

Iltalehti: Tutkimus: Oluen laimentaminen sulkisi pikkukauppoja. Saatavissa:

http://iltalehti.fi/ruoka/2012030715294695_ru.shtml , 20.7.2012

Iltasanomat: Ior Bockin tappaja ei joudu vankilaan. Saatavissa:

<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288454036127.html> , 22.6.2012.

Kaleva: Wahlroos: Tulonjako riittää jo. Saatavissa:

<http://www.kaleva.fi/uutiset/talous/wahlroos-tulonjako-riittaa-jo/410105/> , 19.7.2012

Kansaneläkelaitos: Masennus vie nuoria työkyvyttömyyseläkkeelle. Saatavissa:

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/net/091208143826ML?OpenDocument> 4.7.2012.

Kerkelä, Lasse: Käräjäoikeus vapautti lor Bockin tappaneen intialaismiehen.

Saatavissa:

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/K%C3%A4r%C3%A4j%C3%A4oikeus+vapautti+lor+Bockin+tappaneen+intialaismiehen/1135268578376> , 22.6.2012.

Kostiainen, Riikka: Kriminaalipolitiikan suuret muutokset. Saatavissa:

<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Lehtiarkisto/Haasteet2011/Haaste12011/1290610405500> 12.3.2012.

Kotilainen Irma, Syyntakeisuus ja mielentilatutkimus, saatavissa:

www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/medibio/.../Kotilainen06.pdf, 6.12.2011.

Lehti Martti: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 78.

Saatavissa:

<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=hkmf06te.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1212930551370&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf> , 15.5.2012.

Lovdata, oikeudellisen aineiston julkaisija Norjassa. Saatavissa:

<http://www.lovdato.no/all/nl-20050520-028.html>, 7.12.2011.

Luukkonen, Pertti: ASPD vrt. psykopatia – tautiluokitukset vrt. Hare. Saatavissa:

<http://perttiluukkonen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/107249-aspd-vrt-psykopatia-tautiluokitukset-vrt-hare> , 18.7.2012.

Länsi-Uusimaa: Tuloeroja tasataan verotuksella. Saatavissa: <http://www.lansi-uusimaa.fi/artikkeli/40844-tuloeroja-tasataan-verotuksella> , 19.7.2012

Lönnqvist, Jouko: mielenterveyden ongelmat. Saatavissa:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00028
3.1.2012.

MTV 3: ”Mielenterveyspalveluissa paljon ongelmia – täysremontti tarpeen.

Saatavissa:

<http://www.mtv3.fi/uutiset/huomentasuomi/haastattelut.shtml?1535834> ,
19.7.2012.

Mölsä, Ari: Mielentilatutkimukset tiukentuneet. Saatavissa:

http://yle.fi/uutiset/mielentilatutkimukset_tiukentuneet/5657753 , 12.3.2012.

Pitkänen, Matti: lor Bock puukotettiin kuoliaaksi kotonaan. Saatavissa:

http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010102312574366_uu.shtml , 22.6.2012.

Rantalainen, Tiia: Auer tänään mielentilatutkimukseen – Ei pelota. Saatavissa:
http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010081712131658_uu.shtml , 2.7.2012.

Rikosseuraamuslaitos: Pvs, Turun yksikkö. Saatavissa:
<http://www.rikosseuraamus.fi/37625.htm> 28.6.2012.

Regjeringen: oikeudellisen aineiston julkaisija Norjassa. Saatavissa
<http://www.regjengen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2002/nou-2002-04/14.html?id=380695> 2.1.2012.

Suomen Laki: Suuri juristikysely: Huumausaineen käyttörikos ja uskonrauhan rikkominen turhimmat. Saatavissa:
<http://www.suomenlaki.com/juristikirje/suuri+juristikyselyhuumausaineen+kayttorikos+ja+uskonrauhan+rikkominen+turhimmat/a2135576> , 20.7.2012

Suontaka, Marika – Linberg, Nina – Putkonen, Hanna: Kriminaalipotilaille harkitaan velvoitteista avohoitoa. Saatavissa:
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus=duo96777&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=usinumero ,29.6.2012.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Mielentilatutkimukset. Saatavissa:
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/palvelut/oikeuspsykiatria/tutkimukset 1.7.2012.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta. Saatavissa:
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/palvelut/oikeuspsykiatria/lautakunta 10.7.2012.

Terveysinfo: Mitä mielenterveys on? Saatavissa:
http://www.terveysinfo.fi/uutiset/artikkeli_lue/438 2.1.2012.

Therapia Fennica. Saatavissa:
<http://therapiafennica.fi/wiki/indeks.php?title=alkoholi> 3.1.2012.

Tilastokeskus: Tuomitsematta jättäminen, saatavissa:
http://www.stat.fi/meta/kas/tuomitsematta_j.html ,28.11.2011.

Turun Sanomat: Räsänen haluaa rikollisjengeille liivikiellon. Saatavissa:
<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/328866/Rasanen+haluaa+rikollisjengeille+liivikiellon> , 19.7.2012

Virolainen, Jyrki: Ulvilan surmajutussa oudosti perusteltu välituomio. Saatavissa:
<http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2010/06/292-ulvilan-surmajutussa-heikosti.html> , 3.7.2012.

Yleisradio: Ior Bockin surmaaja mielentilatutkimukseen. Saatavissa:
http://yle.fi/uutiset/ior_bockin_surmaaja_mielentilatutkimukseen/5086938 ,
22.6.2012.

Yleisradio: Ior Bockin surmaaja päästettiin vapaaksi. Saatavissa:
http://yle.fi/uutiset/ior_bockin_surmaaja_paastettiin_vapaaksi/5407501 ,
22.6.2012.

Yleisradio: Niinistö lupasi puuttua nuorten syrjäytymiseen: Saatavissa:
http://yle.fi/uutiset/niinisto_lupasi_puuttua_nuorten_syrjaytymiseen/5054447 ,
19.7.2012.

Yleisradio: Poliisi TV: Alentunut syyntakeisuus on rikollisen lottovoitto.
Saatavissa:
http://ohjelmat.yle.fi/poliisitiv/raportit/alentunut_syyntakeisuus_rikollisen_lotto_voitto ,
20.6.2012.

Yleisradio, Turku: Auerin jutussa päätös. Saatavissa:
http://yle.fi/uutiset/auerin_jutussa_paatos/6199586 , 3.7.2012.

Östberg, Esa – Mäkelä Pia: Alkoholikäyttö Suomessa. Saatavissa:
<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa> ,
20.7.2012.

Oikeuskäytäntö

KKO 1987:130

KKO 1988:98

KKO 1985-II-134

KKO 1992:74

Vaasan hovioikeus 2006:7

KKO 2000:3

Lyhenteet

KKO – Korkein oikeus

MTL – Mielenterveyslaki

RI - Rikoslaki

THL – Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

TEO – Terveydenhuollon oikeusturvakeskus

Toim. – Toimittanut

Valvira - Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

1. Johdanto

1.1 Rikoksen ja rangaistuksen määritelmät

Rikoksella tarkoitetaan rangaistavaa ihmistekoa. Jotta voidaan puhua rikoksesta, vaaditaan tiettyjen positiivisten ja negatiivisten edellytysten käsillä olo. Näiden edellytysten kokonaisuutta kutsutaan rikoksen käsitteeksi. Jos kaikki edellytykset ovat käsillä, on tekijä asetettava rikosoikeudelliseen vastuuseen. Perinteisesti suomalaisessa rikosoikeudessa näinä edellytyksinä on mainittu tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys.¹ Hieman samalla tavalla rikoksen käsitettä rakenteli jo 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa Feuerbach. Hänen mukaansa rikoksen yleisiä edellytyksiä ovat ulkoinen havaittavuus, oikeusperusteiden puute sekä suojeleobjektin kuuluminen laissa suojeltuihin oikeushyviin.²

Yllä olevia määritelmiä vertaamalla voidaan päätellä, että rikos vaatii aina toteutuakseen tietyn tapahtuman, joka ei ole hyväksyttävä (syyllisyys ja oikeusperusteiden puute) ja sijoittuu oikeusjärjestyksen hyväksymän käyttäytymismallin ulkopuolelle (oikeudenvastaisuus, suojeleobjektin kuuluminen laissa suojeltuihin oikeushyviin). Suomalainen malli ei Feuerbachin rakennelman vastaisesti mainitse rikoksen ulkoista havaittavuutta yhdeksi edellytykseksi. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, etteikö rikos vaatisi suomalaisen doktriinin mukaan ulkoisesti havaittavaa tekoa ollakseen rikos, vaan tämä edellytys lienee katsottava siten itsestään selväksi, ettei sitä ole suomalaisen malliin otettu mukaan. Feuerbachin malli taas ei mainitse tunnusmerkistön mukaisuutta rikoskäsitteen elementiksi. Koska Feuerbachin mallissa rikos kuitenkin vaatii toteutuakseen oikeusperusteiden puutetta ja suojeleobjektin kuulumista suojeltuihin oikeushyviin, voidaan myös Feuerbachin mallin katsoa kattavan tunnusmerkistön mukaisuuden. Näin ollen voidaan todeta, että eri käsitteistä ja sanamuodoista huolimatta yllä vertailut rikoskäsittemallinnukset ovat hyvin pitkälle yhteneväisiä.

---

¹ Frände s.8-10

² Feuerbach 1832, s.12-23, 28-34, 43-48, 61-94

Rikosta määriteltäessä on syytä erottaa tosistaan myös delikti ja rikos. Deliktillä tarkoitetaan abstraktia ilmiötä, rikostyyppiä. Deliktit ilmenevät erilaisina tunnusmerkistöinä, kuten varkaus, tappo ja petos. Deliktistä voidaan puhua, vaikkei kukaan olisi syylistynyt tunnusmerkistön mukaiseen käytökseen, kuten tekoon, jota rikosoikeudellisesti voitaisiin arvioida rikoksena. Delikti on siis abstraktisen rikostyyppin kuvaus. Rikos taas tarkoittaa konkreettista ihmistekoa, joka täyttää deliktin, samoin kuin muut rikoksen edellytykset.³

Edelliset rikoskäsitteen määritelmät tarkastelevat rikosta nimenomaan oikeudellisesta näkökulmasta. Rikos voidaan määritellä kuitenkin myös esimerkiksi sosiologiselta kannalta. Tällöin rikos voitaisiin määritellä esimerkiksi sellaiseksi teoksi, joka historiallisesta ajasta ja paikasta riippumatta olisi normien vastainen ja paheksuttava⁴. Edellä olevia määritelmiä tutkittaessa on hyvä muistaa, että useimmilla meistä lienee jo valmiiksi selvä käsitys siitä, mikä rikos on. Tällaisessa ns. luonnollisessa merkityksessä rikos on useimmille meistä syntiä, yleisesti paheksuttava teko tai vääräys. Rikos voinee siis muodollisten määritelmien lisäksi merkitä eri ihmisille erilaisia tekoja.

Rangaistus voidaan luonnehtia esimerkiksi rikokseksi määritellyn teon vuoksi määrätyn kajoamiseksi oikeusjärjestyksen yleensä suojaamiin oikeushyviin⁵. Tämä määritelmä on kuitenkin sen vuoksi ongelmallinen, että se jättäisi rangaistumääräyksen ulkopuolelle esimerkiksi tuomitsematta jättämisen, joka kuitenkin on selkeästi rangaistuksenluonteinen seuraamus. Vahvistaahan tuomioistuin joka tapauksessa tuomiollaan vastaajan syyllisyyden⁶. Kuitenkaan tässä tapauksessa rikoksen tehneen henkilön suojattuihin oikeushyviin ei yleensä kajota, ellei sellaiseksi lasketa esimerkiksi alistumista tuomioistuinprosessiin. Toisaalta tällainen alistuminen lienee mahdotonta määritellä rangaistukseksi, koska henkilö voidaan alistaa tuomioistuinprosessiin silloinkin, kun häntä ei edes epäillä rikoksesta.

---

³ Boucht & Frände, s.15

⁴ Haapasalo, s.18

⁵ <http://www.avoin.helsinki.fi/kurssit/oikjohd/materiaali/osa5.html>

⁶ http://www.stat.fi/meta/kas/tuomitsematta_j.html

Kenties hieman valaisevampi määritelmä rangaistuksesta sisältyy niin kutsuttuun rangaistuksen sisäiseen määritelmään, jonka mukaan rangaistuksen tulee sisältää ainakin seuraavat tunnusmerkit: 1. Rangaistavan oletetaan pitävän rangaistusta sellaisena pahana, jota tulisi välttää, 2. Rankaiseminen tapahtuu suunnitelmallisesti ja tietoisesti, 3. Rangaistuksen määrävillä henkilöillä oletetaan olevan juridinen oikeus siihen, 4. Rangaistuksen syynä on voimassa olevan normin rikkominen.⁷ Tämäkään määritelmä ei kuitenkaan ole täydellinen, sillä rajanveto-ongelmilta tuskin välttyään tämänkään määrittelyn suhteen. Onhan esimerkiksi vaatimus siitä, että rangaistavan oletetaan pitävän rangaistusta pahana sangen riippuvainen henkilön henkilökohtaisista olosuhteista: Voidaanko esimerkiksi rikesakon saaneen henkilön saamaa sakkorangaistusta välttämättä pitää ”pahana”, jos henkilö on esimerkiksi hyvin varakas?

Parhaiten rangaistuksen määrittelyssä onnistuu ns. rangaistuksen muodollinen määritelmä: rangaistus on laissa rangaistukseksi määritelty seuraamus. Tällaisia rangaistuksia Suomessa ovat yleiset päärangaistukset (vankeus, valvontarangaistus, yhdyskuntapalvelu, sakko, rikesakko ja yhteisösakko), erityiset päärangaistukset (nuorisorangaistus, virkamiehelle tuomittava varoitus ja sotilaiden kurinpitörangaistukset) ja lisärangaistukset, jotka annetaan vain päärangaistuksen ohessa. Lisärangaistuksia ovat viraltapano, oheissakko, yhdyskuntapalvelu oheisseuraamuksena ja sotilasarvon menettäminen.⁸

Määriteltiin rikos ja rangaistus miten tahansa, selvää on, että nämä käsitteet eivät ole pysyviä. Rikos ja siitä määrättävät rangaistukset ovat kulttuurisidonnaisia: rikos ja rangaistukset vaihtelevat kulttuureittain riippuen esimerkiksi kunkin kulttuuripiirin poliittisista valinnoista ja uskonnoista. Rikoksen ja rangaistuksen käsitteet ovat myös sidoksissa kunakin aikana voimassa oleviin arvovalintoihin ja asenteisiin. Suomessa esimerkiksi kahvin juominen oli rangaistavaa vuoteen 1756 asti. Samoin alle 17-vuotiaan

---

⁷ Frände, s.2

⁸ Frände s.2

heteroseksuaalinen vietteleminen oli sallittua vuoteen 1926 asti. Itsemurha puolestaan dekriminalisoitiin vuonna 1889 ja aviorikos vuonna 1949.⁹

Entä miksi rikoksesta rangaistaan? Rangaistuksella oletetaan olevan kaksi tarkoitusta: yleisestävä ja erityisestävä. Yleisestävä rangaistus vaikuttaa siten, että leimatessaan teon rikolliseksi se korostaa hylättyvyyttä ja kartettavuutta; samalla lain rangaistusuhalla on myös pelottava merkitys. Erityisestävällä tarkoituksella taas ymmärretään pyrkimyksiä varoittaa rikoksenteikijää, parantaa hänet tai eristää hänet vapaasta yhteiskunnasta.¹⁰

1.2 Miksi ihmiset tekevät rikoksia

Ihmisen sisällä asuu hyvä ja paha koira. Kumpi voittaa? Se, jota ruokitaan.¹¹ Rikollisuus esiintyy eri aikoina ja eri yhteiskunnissa erilaisina. Esimerkiksi yksinvaltaisesti hallitussa ankaran rangaistusjärjestelmän yhteiskunnassa rikollisuus saattaa määrällisesti olla hyvinkin alhaista, mutta vankilat täyttyvät silti tällöin esimerkiksi poliittisista vangeista. Toisaalta teollistuneissa ja demokraattisesti hallituissa yhteiskunnissa rikollisuus on suhteellisen runsasta, mutta toimivan tuomioistuinjärjestelmän ja poliisin laadukkaan toiminnan vuoksi vankeja on vähän ja tilanne silti hallinnassa.¹² Rikoksia esiintyy kaikissa yhteiskunnissa ja niitä lienee tapahtunut kaikkina aikoina ihmiskunnan historiassa. Rikollisuus on osa arkipäivän todellisuutta, eikä yleistä selitystä rikollisuudelle voida antaa¹³.

Vaikkei sille, miksi ihmiset ylipäänsä tekevät rikoksia, voidakaan antaa yhtä riidatonta selitystä, voidaan ilmiölle kuitenkin pyrkiä antamaan keskenään kilpailevia, osin päällekkäisiä ja jopa ristiriitaisia selityksiä sen mukaan, kuka asiaa on milloinkin tutkinut. Tältä osin tutkimus on kuitenkin ollut sangen

---

⁹ Anttila & Törnudd, 1970, s.21

¹⁰ Anttila, 1986, s.9

¹¹ Ervasti, s.53

¹² Heinonen 2002, s.58

¹³ Heinonen 2002, s.62

haastavaa, eikä yhteisen syyn lisäksi myöskään yhtenäistä teoriaa rikolliselle käyttäytymiselle löydy¹⁴.

Rikollisuuden *psykologinen* tutkimus on viime vuosina keskittynyt tutkimaan rikollisen käytöksen riskitekijöitä, kuten lapsen yksilöllisiin ominaisuuksiin ja perheeseen liittyviä tekijöitä sekä koulun, toveripiirin ja asuinympäristön vaikutuksia. Kroonista rikollisuraa edeltävät monien tutkimusten mukaan esimerkiksi vanhempien *päihde-, mielenterveys ja rikollisuusongelmat*¹⁵. Riskitekijöiden keskittyminen ja korostuminen on eräs tärkeä osasy siihen, miksi ihminen siirtyy rikolliselle polulle. Tällaisten teorioiden ongelma on kuitenkin se, että ne eivät kokonaisvaltaisesti selvitä rikollisuuden syntymekanismia ihmisessä, vaan antavat ainoastaan osasyyn: tarvitaan yllämainittujen tekijöiden lisäksi vielä rikollisen teon nimenomaisesti laukaiseva tahto, kuten tarve saada rahaa tai esimerkiksi kunnioitusta ystävien parissa. Näillä toiveilla ei taas välttämättä ole mitään yhteyttä edellä mainittuihin riskitekijöihin. Toki usein tällainen yhteys on olemassa, mutta rikollisen teon voi laukaista tarve saada rahaa esimerkiksi oman lapsen vaatteisiin tai muuhun täysin ymmärrettävään toimintaan.

Tarkemmin eriteltynä riskitekijöinä voidaan pitää esimerkiksi perimää ja ympäristöä, korkea testosteronipitoisuutta, runsasta päihteiden käyttöä, matalaa älykkyydosamäärää, taipumusta impulsiivisuuteen tai heikkoa taloudellista tilannetta. Näistä tekijöistä ainakin runsaalla päihteidenkäytöllä, perimällä ja ympäristöllä ja heikolla taloudellisella tilanteella katsotaan melko varmasti olevan yhteyksiä rikollisuuteen. Muiden tekijöiden ja rikollisuuden välinen yhteys on kiistanalaista.¹⁶

Rikollisuutta on yllä olevien ns. *riskitekijäteorioiden* lisäksi pyritty selittämään monella muullakin tavalla. Rikoksia voidaan selittää ensinnäkin *sosiologisesta näkökulmasta* esimerkiksi konsensus-, konflikti- ja alakulttuurinäkökulmasta. Konsensusnäkökulma liittyy siihen, miten yksimielisiä ihmiset ovat

---

¹⁴ Haapasalo, (2008a), s.21

¹⁵ Haapasalo, (2008a), s.22

¹⁶ Tapani & Tolvanen, 2008, s.26-29

yhteiskunnassa vallitsevista normeista ja yleisemmin koko oikeusjärjestelmästä¹⁷ Tätä mallia seuraamalla voitaisiin siis ajatella, että yhteiskunnan vakaus ja rikollisuus ovat sidoksissa toisiinsa. Näin epäilemättä onkin: onhan ihmisten helpompi sitoutua sellaisiin sääntöihin, joita he itse pitävät mielekkäinä.

Konfliktinäkökulma taas näkee rikollisuuden kumpuavan yhteiskunnan kilpailevien ryhmien taistelusta. Teorian mukaan rahan ja vallan epätasainen jakautuminen luo konfliktialttiin ilmapiirin, joka ruokkii rikoksia.¹⁸ On jopa väitetty, että rikollisuuden sanktioiminen on vallassa olevan yhteiskuntaluokan kontrollikeino valtansa säilyttämiseksi tai enemmistön mukaisesti käyttäytyvien yhteiskunnan jäsenten poikkeavasti käyttäytyviin kohdistama painostus- tai sortokeino.¹⁹ Kulttuurikonfliktit siis aiheuttavat rikollisuutta. Kulttuurikonflikteja taas voi syntyä monella eri tavalla. Kulttuurikonflikteja voi syntyä esimerkiksi silloin, kun jokin alue joutuu omaksumaan vieraan valtion rikosoikeudellisen järjestelmän.²⁰ Tämä teoria selittää kuitenkin vain hyvin pienen osan rikoksista. Tuskin esimerkiksi liikennesrikoksia voidaan pitää sellaisina rikoksina, jotka ulottavat juurensa ihmisten katkeruuteen epätasaisesta hyvän jakautumisesta. Toki malli toimii erinomaisesti esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten saralla.

Alakulttuuriteorioissa lähdetään siitä, että rikollisuus on luonnollinen osa alemman sosiaaliluokan piirissä, jopa osa sen kulttuuria. Teorioiden mukaan nuoret pulpahtavat varhaisessa vaiheessa pois koulutusjärjestelmästä ja muista yhteiskunnan valtakulttuurin toiminnoista, koska keskiluokkainen arvomaailma on heille vieras.²¹ Tämä teoria on kenties hieman kapea-alainen katsoessaan rikosten syntyvän pääosin alemman yhteiskuntaluokan henkilöiden toimesta. Tietyissä rikoksissa varmasti näin onkin, mutta tuskin on väärin todeta esimerkiksi yläluokan omaisuusrikollisuuden syntyvän yleensä alemmissa yhteiskuntaluokissa. Toiseksi on huomattava, että osa alemman

---

¹⁷ Haapasalo, 2008, s.23 (kriminaalipsykologia)

¹⁸ Haapasalo, 2008, s.23 (kriminaalipsykologia)

¹⁹ Anttila & Törnudd, 1970, s.37

²⁰ Sellin, 1938, s.64

²¹ Haapasalo, 2008, s.24 (kriminaalipsykologia)

yhteiskuntaluokan kansalaisista ei suinkaan koe valtakulttuuria vieraaksi, vaan heillä ei yksinkertaisesti ole mahdollisuutta olla osana tuota kulttuuria, joten he turvautuvat rikoksiin. Katsonkin, että päinvastoin alemman yhteiskuntaluokan henkilöt tekevät rikoksia, jotta heillä olisi mahdollisuus elää kuten valtakulttuuriin kuuluvat ihmiset: He tarvitsevat rahaa saadakseen autoja, koruja ja muita hyödykkeitä, joita valtakulttuuriin kuuluvilla ihmisillä on, mutta joihin alemman yhteiskuntaluokan henkilöillä ei ole varaa. Nuo hyödykkeet ja tuollaisen elämäntavan saadakseen he tekevät rikoksia.

Konflikti-, konsensus-, ja alakulttuuriteorioiden lisäksi voidaan erottaa myös esimerkiksi *kontrolliteoriat*, joiden mukaan kaikki ihmiset tekisivät rikoksia, jollei kontrollia olisi. Lisäksi voidaan puhua anomiateorioista, joiden mukaan lakia rikotaan silloin, kun siitä pidättävät tekijät ovat yhteiskunnassa heikentyneet.²² Ihmisten tarpeet, jotka eivät ole fysiologisia, ovat yksilön kannalta periaatteessa rajattomia: Ei ole olemassa mitään yleistä rajaa esimerkiksi varakkuudelle tai vallalle. Rajoina ovat kuitenkin kulttuuriset rajoitukset. Vain lailliset tarpeiden tyydyttämisen keinot sallitaan. Sisäistämällä normijärjestelmän käskyt ja kiellot yksilö rajoittaa tarpeensa sellaisiin tarpeisiin, jotka hän voi saavuttaa laillisesti. Joissain tilanteissa yhteiskunnan normijärjestelmän toiminta kuitenkin vähenee, jolloin yksilöt eivät enää sopeutua muuttuneisiin olosuhteisiin esimerkiksi yhteiskunnan nopeasti teollistuessa. Tarpeita ei voida tyydyttää entisin keinoin, eikä uusia laillisia keinoja ole tarjolla, jolloin syntyy anominen tila, mikä taas aiheuttaa rikollisuutta.²³

Eräs sangen mielenkiintoinen, joskaan ei enää vallalla oleva rikollisuuden selvittämiseen pyrkivä koulukunta on *kriminaaliantropologinen* koulukunta, jonka mukaan rikolliseksi synnyttään, ei kehitytä ja rikolliset on mahdollista erottaa muista ihmisistä ulkoisten tuntomerkkien perusteella. Koulukunnan mukaan rikollinen henkilö voidaan tunnistaa esimerkiksi pääkallon muodosta. Tämä koulukunta kuitenkin kohtasi loppunsa jo 1900-luvun alussa, kun Charles

---

²² Tapani & Tolvanen, 2008, s. 32-35

²³ Anttila & Törnudd, 1970, s.40-41

Goring tutkimuksessaan "The English Convict" todisti aukottomasti, etteivät rikosentekijöille ominaisiksi väitetyt ulkoiset tuntomerkit olleet vangeilla lainkaan sen tavallisempia kuin väestöllä yleensä.²⁴

Entä millaisen sisäisen prosessin rikosentekijä käy läpi ennen päätöstään tehdä rikos? Tähän kysymykseen lienee yhtä monta vastausta kuin rikoksen tekijöitäkin: Jokainen rikollinen lähestyy tulevaa rikostaan eri tavalla, onhan jokainen rikos omanlaisensa. Jussi Tapani ja Matti Tolvanen ovat kuitenkin onnistuneet kehittämään teoreettisen mallin ajatusprosessista, jonka jokainen rikollinen käy läpi ennen päätöstään ryhtyä tekemään rikos. Malli ei varmasti kata kaikkien rikollisten ajatusmaailmoja, mutta jossain määrin kaikki rikosta suunnittelevat varmasti käyvät läpi Tapanin ja Tolvasen esittämää ajatuspolkua. Teorian mukaan rikos on taloudellinen valinta, jossa rikos nähdään yksilön vapaasti valittavissa olevana vaihtoehtona. Yksilön ajatellaan ensin miettivän lailliset vaihtoehdot tavoitteensa saavuttamiseksi. Sen jälkeen hän vertaa näitä mahdollisuuksia lain rikkomisen kautta avautuviin mahdollisuuksiin. Lopulta hän arvioi kiinnijäämisriskiä ja mahdollisesti seuraavan rangaistuksen ankaruutta. Teoriassa rikoksen tuomat edut eivät ole välttämättä taloudellisia, vaan eduiksi lasketaan myös mielihyvä tavoitteen helposta saavuttamisesta.²⁵

Mielestäni teoria soveltuu hyvin muun muassa erilaisiin rahassa mitattaviin arvoihin kohdistuviin rikoksiin, kuten ryöstöihin, varkauksiin, petoksiin, kiskontaan yms. Sen sijaan se ei sovellu esimerkiksi ryyppyporukoiden keskinäisiin väkivaltarikoksiin, kuten tappoihin tai esimerkiksi mustasukkaisuusrikoksiin tai ylipäänsä sellaisiin rikoksiin, jotka tapahtuvat hetken mielijohdeesta. Tällöin on vaikea kuvitella, että rikokseen syyllistyvä edes harkitsisi sitä, miten hän pääsisi tavoitteeseensa lakia rikkomatta.

---

²⁴ Anttila & Törnudd, 1970, s. 29

²⁵ Tapani & Tolvanen, 2008, s.21

1.3 Mielenterveyden vaikutus rikoksiin

Mielenterveyden täsmällinen määrittely lienee mahdotonta. Sen tarkkaan määrittelyyn vaikuttavat monet eri tekijät, kuten aikakausi, kulttuuri, yhteiskunnan normit ja lainsäädäntö sekä ihmisen omat tarpeet. Hyvin usein mielenterveyttä luonnehditaan monisäikeiseksi köydeksi: Muutos yhdessä säikeessä vaikuttaa myös kaikkiin muihin köyden säikeisiin. Hyvä mielenterveys rakentuu yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnan rakenteisiin liittyvien seikkojen ympärille.²⁶

Mielenterveyden ja rikosten synnyn välistä yhteyttä tarkasteltaessa on tärkeää pitää erillään se, mikä on syy ja mikä seuraus mielenterveyden häiriöistä kärsivien ihmisten rikollisuuteen.²⁷ Tällä tarkoitettaneen sitä, että toisaalta mielenterveysongelmat altistavat rikoksiin, koska heikko mielenterveys osaltaan voi edesauttaa ihmisen ajautumista rikolliseen elämäntapaan. Toisaalta rikollinen elämäntapa varsinkin pitkään jatkuessaan on henkilön mielenterveyttä kuormittava ja paineistava tekijä, joka taas osaltaan ajaa henkilöä kohti mielenterveyden ongelmia.

Rikollisuuden ja mielenterveyden välinen silta ei sinänsä kulje suoraan näiden kahden käsitteen välillä, vaan pikemminkin niiden aiheuttamien lieveilmiöiden kautta. Toki rikollisuus varmasti vaikuttaa suoraankin mielenterveyden heikentymiseen ja päinvastoin, mutta pääosin nämä rikos ja mielenterveys yhdistynevät toisella tapaa. Asia selvinnee helpommin esimerkillä: rikolliseen elämäntapaan sisältyy usein myös vakavia päihdeongelmia. Alkoholien ja huumeainesten väärinkäyttö taas aiheuttaa depressioita, jotka luokitellaan mielenterveyden häiriöiksi²⁸. Toisaalta taas esimerkiksi vakava masennus mielenterveysongelmana voi aiheuttaa syrjäytymistä, joka puolestaan voi johtaa velkaantumiseen ja tätä kautta rikollisuuteen²⁹. Tietty rikos tai rikollinen elämäntapa ei näin ollen välttämättä suoraan johda mielenterveyden heikentymiseen, eikä heikko mielenterveys suoraan rikolliselle polulle, vaan yleisin reitti lienee mielenterveyden ja rikollisuuden käsitteisiin kiinteästi liittyvien lieveilmiöiden vaikutus ihmiseen.

---

26 http://www.terveysinfo.fi/uutiset/artikkeli_lue/438

27 Kauppila ym, 2009, s.6

28 <http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=alkoholi>

29 http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00028

Vaikka läheskään kaikki rikosentekijät eivät ole mielenterveysongelmaisia, lienee sinänsä mahdotonta kiistää yleisellä tasolla mielenterveyden ja rikollisuuden syy-seuraussuhdetta. Mielenterveyden ongelmat lisäävät varmasti mahdollisuutta omaksua rikollinen elämäntapa verrattuna perusterveeseen kansalaiseen. Esimerkiksi laajassa suomalaisessa kohorttitutkimuksessa selvisi, että lapsena syntynyt ja todettu käytöshäiriö yhdistyneenä esimerkiksi ahdistukseen ja masennukseen merkitsi korkeinta myöhempien psyykkisten häiriöiden riskiä³⁰. Lisäksi on tärkeää huomata, että mielenterveys voi vaikuttaa rikollisuuteen myös muiden henkilöiden kautta. Onhan monissa pitkittäistutkimuksissa osoitettu, että lapsen ajautumiseen epäsosiaalisen kehityksen piiriin vaikuttavat esimerkiksi vanhempien mielenterveysongelmat³¹. Mielenterveysongelmien ja rikoksien yhteys on näin selvästi ensivaikutelmaa laajempi: myös muiden henkilöiden kuin rikollisen omat mielenterveysongelmat voivat osaltaan johtaa henkilön rikolliselle polulle. Tutkimustietoja vanhempien mielenterveysongelmien suhteesta lasten rikollisuuteen voitaneen tulkita niin, että myös muihin henkilöihin kuin lapsen biologisiin vanhempiin iskenyt mielenterveysongelma voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen kehitykseen: Esimerkiksi lapsen sisarusten, isovanhempien, ystävien sekä puolison, avopuolison, oman lapsen tai muutoin hyvin läheisen ihmisen mielenterveysongelmat vaikuttavat ihmiseen samalla tavalla kuin hänen omien vanhempiensa mielenterveysongelmatkin.

On tärkeää huomata, että mielenterveyden ongelmat eivät suinkaan väistämättä johda rikollisuuteen. Mielenterveyden ongelmat ja rikollisuus ovat lähtökohtaisesti eri käsitteitä ja kuten edellä on mainittu, ei niillä ole suoraa siis ennen kaikkea väistämätöntä vaikutusta toisiinsa.

Käytännössä hyvin monet tekijät vaikuttavat rikollisen käyttäytymisen syntyyn. Esimerkiksi Henrik Elonheimon tutkimuksen mukaan ainoastaan 2.8 %:a hänen tutkimukseensa osallistuneista nuorisoriikollisista käytti mielenterveyspalveluita viimeisen vuoden aikana ennen tutkimuksen julkaisemista.³² Tästä lukemasta voidaan päätellä, että vain hyvin pienellä osalla rikosentekijöistä on ainakaan nuorena

---

30 Haapasalo, 2009, s.35, (kriminaalipsykologia)

31 Haapasalo, 2009, s.35, (kriminaalipsykologia)

32 Elonheimo, 2010, s.53

mielenterveysongelmia. Toki tämä voidaan selittää myös sillä, että lasten on vaikeampi hakeutua mielenterveyspalveluiden piiriin, koska he eivät välttämättä tunnista mielenterveysongelmia ja tarvitsisivat vanhempien ihmisten apua palveluiden saamiseksi. Myös nuorille ihmisille suunnattuja mielenterveyspalveluja lienee olevan vaikeammin saatavissa kuin aikuisten mielenterveyspalveluita.

Toisaalta läheskään kaikista mielenterveysongelmaisista ei tule rikollisia. *Mielenterveysongelmat* ovat yleisiä esimerkiksi väkivaltarikosten tekijöillä, mutta ne eivät sinällään selitä rikoksia eivätkä ole väkivaltaisen käyttäytymisen syytä, mutta yhdistyneenä alemman tason ongelmiin ne voivat vaikuttaa esimerkiksi koulusurmien toteutumiseen³³. Henkilön mielenterveyden heikentynyt taso ei siis yksistään tee kenestäkään rikollista. Näyttäisi kuitenkin vahvasti siltä, että mielenterveyden ongelmat *yhdistettynä* muihin ongelmiin, kuten *päihde-, talous-, syrjäytymis-, ja työttömyysongelmiin*, lisäävät riskiä rikollisen elämäntavan omaksumiseen huomattavasti.

1.4 Tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus rakentuu kahden suuren tutkimusteeman ympärille. 1) Ensimmäiseksi on tarkoitus tarkastella edellä käsiteltyjen *kriminologisten teorioiden vaikutusta lainsäädännön ja kriminaalipolitiikan taustalla Suomessa*. Tämän jälkeen 2) tutkimus tarkastelee *syyntakeisuusinstituutiota Suomessa*. Tämä teema pitää sisällään syyntakeisuuden määrittelemiseksi tarpeellisten käsitteiden tutkimista sekä syyntakeisuuden, alentuneen syyntakeisuuden, syyntakeettomuuden, päihtymyksen ja syyntakeisuuden sekä mielentilatutkimuksen sisällön kartoittamista. Syyntakeisuutta tarkasteltaessa tutkitaan myös 3) *muiden pohjoismaiden syyntakeisuusinstituutioita*. Tarkoitus on siis tutkia syyntakeisuusjärjestelmää kokonaisuudessaan, etsiä 4) *järjestelmän vahvuuksia ja heikkouksia* ja tuoda niitä esille.

Toinen teema kytkeytyy nykyisen 5) *syyntakeisuusjärjestelmämme ongelmiin*. Tarkastelen erikseen tuomioistuimen mahdollisuutta vapauttaa rikoksentekijä rangaistuksesta katsomalla tämä syyntakeettomaksi. Tällöin tuomioistuin ei voi

---

33 Tirri&Marttunen, 2011,s.38

voimassaolevan oikeutemme mukaan määrätä rangaistusta tekijälle, vaan hänet on jätettävä rangaistukseen tuomitsematta. Tällöin henkilön hoitoon määräämisestä päättää Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.³⁴ Henkilön hoitoon määräämiseksi tarvitaan siis kaksi erilaista instanssia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia ongelmia kahden eri järjestelmän soveltamisesta voi syntyä? Miten järjestelmien yhteensovittaminen on käytännössä onnistunut? Miten vastaava oikeusongelma on ratkaistu muissa maissa? Miten syyntakeettomien seuraamusjärjestelmää voisi mahdollisesti parantaa?

Toinen keskeinen tutkimusongelma koskee 6) *alentuneesti syyntakeisia rikosentekijöitä*. Alentuneesti syyntakeisena tuomittu rikosentekijä voidaan tuomita vankeuteen tai muuhun rangaistukseen samalla tavoin kuin syyntakeinenkin rikosentekijä. Alentunut syyntakeisuus otetaan huomioon ainoastaan rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavana tekijänä.³⁵ Mutta onko vankeusrangaistus tai muu tuomioistuimen määräämä rangaistus *oikea seuraamus* henkilölle, jonka kyky ymmärtää tekonsa tosiasialliset seuraamukset ovat osittainkaan hämärtyneet? Entä missä kulkee raja syyntakeettoman ja alentuneesti syyntakeisten henkilöiden välillä? Miten näihin samoihin kysymyksiin vastataan muissa maissa? Miten järjestelmää voitaisiin mahdollisesti parantaa ja miten alentuneesti syyntakeisia tulisi kohdella tulevaisuudessa? Tutkimukseni tarkoitus on etsiä vastauksia edellä mainittuihin kysymyksiin.

Kolmas tutkimusongelma koskee 7) *mielentilatutkimuskäytäntöä*. Osiossa tarkastellaan sitä, mitä tapahtuu jos tuomioistuin on eri mieltä mielentilalausuntoja antaneiden tahojen kanssa? Entä jos kaksi mielentilalausuntoa on ristiriidassa keskenään? Mitä muita ongelmia mielentilatutkimuksen suorittamisen yhteydessä voi seurata?

Neljäs tutkimusongelma liittyy edelliseen. Tuomioistuin saa melko vapaasti päättää siitä, 8) *milloin se määrää henkilön mielentilatutkimukseen*. Millaisia ongelmia tästä voi seurata?

---

³⁴ Lankinen ym, 2006, s.18

³⁵ Kotilainen, 2006, s.3

Lopulta tarkastelen alentuneen syyntakeisuuden merkityksen pienentymistä viime vuosikymmenenä. 9) Pohdin, miksi alentunut syyntakeisuus menettää merkitystään, tarvitaanko alentuneen syyntakeisuuden kategoriaa ja onko syyntakeisuusjärjestelmämme koskien alentuneesti syyntakeisia rikoksentekijöitä liian raskas. Aivan lopuksi tutkimus tuo esille 10) johtopäätökset tutkituista ongelmista.

Tutkimus tuo myös jokaisen ongelmakohtan osalta esille kirjoittajan näkemyksen sellaisesta järjestelystä, joka mahdollisesti pystyisi korjaamaan nykyisen järjestelmän heikkoudet ja tekemään järjestelmästä selkeämmän, yksinkertaisemman, oikeusvarmemman ja ennen kaikkea paremmin kansalaisten oikeustajua myötäilevän.

2. Kriminologiset teoriat kriminaalipolitiikan ja rikoslainsäädännön taustalla

2.1 Yleistä

Miten kriminologiset teoriat ovat vaikuttaneet kriminaalipolitiikkaan ja rikoslainsäädäntöön? Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten edellä mainitsemani rikollisuutta selittävät teoriat ovat vaikuttaneet käytännön rikosoikeuteen. Kriminaalipolitiikan, rikoslainsäädännön ja rikosoikeudellisten teorioiden välinen suhde on nuorempi kuin voisi kuvitella. Moderni rikosentorjunta syntyi Suomessa vasta 1970-luvulla. Tästä alkaneen kehityksen eräänlaisena sydämenä voidaan pitää vuonna 1989 syntynyttä Rikosoikeuden neuvottelukuntaa (nykyisin Rikosentorjuntaneuvosto), joka perustettiin Euroopan neuvoston suosituksesta. Toki kriminologiset teoriat ovat vaikuttaneet rikosoikeuteen ja kriminaalipolitiikkaan kautta historian, mutta läheisempi yhteistyö on alkanut vasta 1970-luvulla.³⁶

2.2 Psykologiset teoriat

Rikollisuuden psykologinen tutkimus selittää rikollisuutta esimerkiksi perheen, koulun, ja toveripiirin vaikutuksella. Esimerkiksi vanhempien tai ystävien päihde-, mielenterveys ja rikollisuusongelmat ovat rikollisuuden psykologisen koulukunnan mukaan suorassa yhteydessä henkilön suuntautumiseen rikoksen polulle. Psykologisten teorioiden mukaan persoonallisuustekijät ja kasvuympäristö siis johtavat rikollisuuteen.³⁷

Psykologiset teoriat löytävät Suomessa käytännön sovellutuksensa ennen kaikkea sosiaaliturvan muodossa. Kaikissa Pohjoismaissa on melko kattava sosiaaliturvajärjestelmä, jonka tehtäviin kuuluu ensi sijassa syrjäytymisen ehkäiseminen, heikkojen väestöryhmien tukeminen ja sen varmistaminen, että jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus koulutukseen ja toimeentuloon. Nämä palvelut

---

³⁶ Laitinen & Aromaa, 2005, s.106-107

³⁷ Laitinen & Aromaa, 2005, s.51

ovat siis arvokkaita jo itsessään, mutta samalla ne ehkäisevät myös rikoksia.³⁸ Niinpä ”Pohjoismaiden ulkopuolella on lukuisia esimerkkejä rikosten ehkäisyyn tähtäävistä toimista, jotka Pohjoismaissa kuuluvat yleisen sosiaaliturvan piiriin ja joiden katsotaan kuuluvan kansalaisten perusoikeuksiin.”³⁹

Psykologisten tekijöiden ja rikollisuuden välillä on selvä yhteys, jonka ytimeen sosiaaliturva osuu tarkasti. Sosiaaliturvalla on varmasti suuri rooli rikollisuuden ehkäisemisessä, mutta se voisi toimia myös paremmin. Onhan esimerkiksi Suomen tuore presidentti Sauli Niinistö peräänkuuluttanut nopeita toimia syrjäytymisen ja samalla myös rikollisuuden ehkäisemiseksi.⁴⁰ Samoin esimerkiksi psykiatriseen hoitoon pääsyn korkea kynnyks tiedostetaan ja myönnetään, vaikei toimenpiteisiin sen parantamiseksi olekaan juuri ryhdytty⁴¹.

Sosiaaliturvan, koulutuksen ja sairaanhoidon lisäksi psykologiset teoriat ovat vaikuttaneet esimerkiksi lastensuojelutoimenpiteiden kehitykseen esimerkiksi lastensuojelulaissa:

”Kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja kunnan muiden viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.” (7§:n 1 mom.)

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. (7§:n 2 mom.)”

Lastensuojelun avulla voidaan siis puuttua lasten kasvuolosuhteisiin esimerkiksi silloin, kun lapsen läheiset elävät rikollista elämää, käyttävät väärin päihteitä tai kärsivät mielenterveysongelmista. Toisin sanoen lastensuojelu pureutuu psykologisten teorioiden mukaiseen rikollisuuden syntymekanismiin ja omalta osaltaan jarruttaa potentiaalisen rikollisen epätoivottavaa kehitystä.

---

³⁸ Laitinen & Aromaa, 2005, s.108

³⁹ Crime prevention in the Nordic Context

⁴⁰ http://yle.fi/uutiset/niinisto_lupasi_puuttua_nuorten_syrjailytykseen/5054447

⁴¹ <http://www.mtv3.fi/uutiset/huomentasuomi/haastattelut.shtml?1535834>

2.3 Konflikti- ja anomiateoriat

Konfliktiteorioista käytetään myös nimeä paineteoriat. Niistä voidaan erottaa kaksi muotoa. Ensimmäinen korostaa sosiaalisen rakenteen, erityisesti yhteiskunnan sosiaalisen kerrostuneisuuden ja köyhyyden yhteyttä rikoskäyttäytymiseen. Tällöin yhteiskunnallisen aseman ja rikollisuuden välillä nähdään suora yhteys. Toinen paineteoria puolestaan korostaa yhteiskunnallisen aseman ja rikollisuuden välillistä vaikutusta. Tällöin välittävänä tekijänä toimivat muut ihmiset: Yksilöstä riippumaton sosiaalinen rakenne estää yksilön tavoitteiden toteutumisen, mikä puolestaan aiheuttaa turhautumiskokemuksen, joka purkautuu rikosten kautta.⁴²

Paineteorioita voidaan lähestyä samasta näkökulmasta kuin psykologisia teorioitakin: Yhteiskunnan turvaverkkojen tarkoituksena on koulutuksen ja toimeentulon lisäksi myös tasata tuloja. Tämä tapahtuu esimerkiksi verotuksen avulla sekä erilaisten tukien, kuten lapsilisien ja opiskelijoiden tukien avulla.⁴³ Paineteoriat ovat siis osaltaan olleet vaikuttamassa tulojenjakojärjestelmän syntyyn ja kehitykseen. Tämä keino ei kuitenkaan pure yhtä hyvin kuin psykologisten teorioiden kohdalla. Psykologisten teorioiden mukaisiin turvaverkkoihin kuuluu rahallisten tukien lisäksi myös esimerkiksi mielenterveyspalvelujen käyttäminen. Paineteorioiden kohdalla mielenterveyspalvelut ja syrjäytymisen ehkäiseminen eivät periaatteessa auta, sillä ne eivät tasota tai poista ihmisten välisiä sosiaalisia kerrostumia: rikkaat pysyvät rikkaina, köyhät köyhinä. Paineteoriat perustuvat nimenomaan näkemykseen ihmisten jakautumisesta erilaisiin sosiaalisiin luokkiin. Tämä luokittelu puolestaan tehdään ihmisten varallisuuden mukaan. Niinpä paineteorioiden mukaan ihmisten sosiaalinen jaottelu rikkaisiin ja köyhiin voidaan poistaa vain hyvän jakautumista tasaamalla. Nykyinen tulojentasausjärjestelmä ei kuitenkaan riitä, sillä kattavasta tulojentasausjärjestelmästä huolimatta Suomestakin voidaan löytää useita erilaisia sosiaalisia luokkia. Mikäli siis hyväksytään paineteoriat syyksi rikollisuuden syntyyn, pitäisi tuloja pystyä tasaamaan nykyistä enemmän. Tämä taas on kaikkea muuta kuin ongelmatonta, sillä sitä vastustava luokka on juuri se omistava luokka, jonka käsissä vallan välineet tällä hetkellä ovat. Toisaalta tulojen tasapäistäminen äärimmilleen

---

⁴² Kivivuori, 2008, s.144

⁴³ <http://www.lansi-uusimaa.fi/artikkeli/40844-tuloeroja-tasataan-verotuksella>

vietyinä merkitsisi valtiomuodon muuttamista demokratiasta toisaalle, mikä ei varmasti ole toivottavaa. Niinpä ainoaksi toivoksi jää nykyisen tulojentasausjärjestelmän kehittäminen, joka toistaiseksi on edennyt väärään suuntaan: tuloerot ovat kasvaneet⁴⁴.

Anomia merkitsee eräänlaista moraalista tyhjyyden tunnetta, normittomuuden tilaa, joka syntyy, kun ihmisen toiveet (arvojärjestelmä) ylittävät reaaliset toteuttamismahdollisuudet (sosiaalinen asema)⁴⁵. Anomiateoriat ovat siis psykologisten mallien ja konfliktiteorioiden yksi suuntaus. Anomia syntyy, kun yhteiskunnan arvopäämäärien ja sallittujen keinojen välillä on ristiriitaa. Esimerkiksi amerikkalaisessa yhteiskunnassa vallitsee voimakas rahan palvonta ja samaan aikaan usko ideologiaan, jonka mukaan kaikilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet edetä yhteiskunnassa. Tosiasiassa institutionaalisten keinojen saatavuus on heikko, ja yhteiskunnassa on meneillään epätasa-arvoistumisprosessi.⁴⁶ Toisin sanoen amerikkalainen unelma ei olekaan totta ja tämä aiheuttaa anomista painetta, joka johtaa rikoksiin. Esimerkiksi skinhead -alakulttuuri syntyi puolustamaan katoamiseen tuomittua perinteistä englantilaista työläiskulttuuria⁴⁷. Samalla tavalla voidaan puhua myös esimerkiksi rikollisjärjestöistä: Ne ovat toisaalta alemman sosiaaliluokan keino purkaa painetta epätasaisesta hyvän jakautumisesta, toisaalta ehkä ainut keino tulla rikkaaksi, menestyväksi ja kadehdituksi henkilöksi. Suomessa lainsäädäntö ei ole tähän mennessä reagoinut skinheadeihin tai rikollisjärjestöihin oikeastaan millään tavalla. Laki tosin kieltää tälläkin hetkellä rikollisjärjestöjen toimintaan osallistumisen, mutta pelkkä järjestöön kuuluminen ei ole kiellettyä:

” Se, joka:

1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä väkeä sitä varten,

---

⁴⁴ <http://www.kaleva.fi/uutiset/talous/wahlroos-tulonjako-riittaa-jo/410105/>

⁴⁵ Laine, 2007, s.100

⁴⁶ Ellis & Walsh, 2000, s.347-353

⁴⁷ Hobbs, 1997, s.810

2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytyneitä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla,

3) toimeenpanemalla, yrittämällä toimeenpanna tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten,

4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen tarvitsemia tiloja taikka kulkuvälineitä tai muita ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä,

5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi,

6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja tai

7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista muulla olennaisella tavalla aktiivisesti edistämällä

osallistuu järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka yksi tai useampi 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, on tuomittava järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” (Rikoslain 17 §:n 1a kohta)

Pinnan alla kuitenkin kuohuu. Tästä kertoo muun muassa sisäministeri Päivi Räsänen ehdotus kieltää rikollisjärjestöinä pidettyjen moottoripyöräjengien liivien käyttö, toisaalta pyrkimykset rikollisjärjestöön kuulumisen kriminalisoimiseksi.⁴⁸ Syynä rikollisjärjestöön kuulumisen kriminalisoinnin viivästymiseen lienee ennen kaikkea vaikeus määritellä rikollisjärjestö. Tämä myönnetään hallituksen esityksessä täysin avoimesti:

---

⁴⁸ <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/328866/Rasanen+haluaa+rikollisjengeille+liivikiellon>

”...oikeusturvan kannalta ehdotettua laajempi ja rajoiltaan epämääräisempi kriminalisointi olisi ongelmallinen.”⁴⁹

2.4 Kriminaaliantropologia

Kriminaaliantropologia voidaan helposti heittää roskakoriin totuudenmukaisempien teorioiden tieltä. Kuten aiemmin on todettu, ei ihmisen ulkonäöstä voida päätellä, onko hän rikollinen vai ei. Kriminaaliantropologiaan sisältyy kuitenkin myös mielenkiintoinen idea ihmisen syntymisestä joko hyväksi tai pahaksi. Sen mukaan rikollisuus on ihmisen atavistinen piirre, joka on jääne primitiivisestä ihmisestä⁵⁰. Teorian mukaan siis osa ihmisistä vain syntyy rikollisiksi, eli teoria syrjäyttää niin psykologiset kuin konflikti- ja anomiateoriatkin. Antropologinen koulukunta tuskin pystyy selittämään läheskään kaikkia rikoksia, mutta on käyttökelpoinen työkalu silloin, kun ylempään yhteiskuntaluokkaan kuuluva henkilö, jonka perhe- ja tuttavapiiri elää rehellistä, päihdevapaata ja tervettä elämää, kääntyy rikolliselle polulle.

Yhteiskunnan tasolla lienee täysin mahdotonta hyväksyä antropologista teoriaa, sillä tällöin myönnettäisiin samalla, ettei rikollisuuden ehkäisemiseksi voitaisi tehdä mitään: Tuskin mitkään yhteiskunnan sopeuttamistoimet auttavat, jos henkilö vain yksinkertaisesti syntyy rikolliseksi. Toisaalta tällöin voidaan kuitenkin yrittää pitää rikolliseksi syntynyt henkilö kaidalla polulla. Lainsäädännön tasolla tätä edistää ainakin kansainvälisessä katsannossa harvinainen oppivelvollisuus, josta säädetään perusopetuslain 25:§ssä:

”Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta.”

Rikolliseksi syntynyttä henkilöä voidaan pyrkiä pitämään kaidalla tiellä esimerkiksi pakollisen koulutuksen avulla. Toisaalta oppivelvollisuutta voidaan perustella lukuisilla muillakin eduilla kuin henkilön kasvattamisella rehelliseen elämään, mutta

---

⁴⁹ HE 183/1999

⁵⁰ Jaakkola, 1995, s.229-230

jokin sija antropologisella ajattelulla voisi olla oppivelvollisuudenkin takana. On kuitenkin tärkeää muistaa, että antropologiseen suuntaukseen tulee suhtautua varauksella, sillä kokonaisvaltaisena selityksenä rikollisuudelle se on liian yksinkertainen. Olisi tietysti helppoa vain todeta ihmisten vain syntyvän pahoiksi ja nostaa kädet pystyyn ongelman edessä. Totuus kuitenkin lienee huomattavasti monisyisempi. Kuitenkin kriminaaliantropologiassa on paikkansa rikollisuuden selittämisen teorioiden joukossa: Muuten voi olla mahdotonta selittää toisaalta sitä, miten myös edellä mainitut hyvissä oloissa eläneet henkilöt syyllistyvät rikoksiin ja toisaalta sitä, miksi rikoksiin syyllistytään kaikissa yhteiskunnissa, myös sellaisissa, joissa keskiluokka on huomattavasti köyhäillistöä suurempi.

2.5 Kontrolliteoria

Kontrolliteorian mukaan kaikki ihmiset ovat perusluonteeltaan antisosiaalisia persoonia ja siten potentiaalisia rikollisia. Tämän vuoksi tarvitaan ulkoista kontrollia, joka ehkäisee rikollisuutta. Teorian mukaan kaikilla ihmisillä on taipumus hyvään ja pahaan. Kuitenkin rikoksiin ajautuvat vain ne, jotka eivät ole riippuvaisia konventionaalisista ihmissuhteista ja sosiaalisista yhteisöistä, kuten perhe, koulu, työyhteisö ja muut kontrollia harjoittavat yhteisöt. Tällainen epävirallinen kontrolli samoin kuin virallinen kontrolli vaikuttavat lakien rikkomiseen. Kontrolliteoria ei kysy, miksi jotkut tekevät rikoksia, vaan mikseivät kaikki tee rikoksia? Vastaus on kontrolli. Pidäkkeinä toimivat esimerkiksi kiintyminen lainkuuliaisiin henkilöihin, kiinnostus hyväksytyihin päämääriin ja usko yhteisiin arvoihin. Toisaalta jotkut ihmiset kiinnostuvat lainvastaisesta toiminnasta ja hyväksyvät yhteiskunnan vastaisen arvomaailman.⁵¹

Periaatteessa voidaan katsoa kaikkien maailman yhteiskuntien, myös Suomen, pitävän tätä teoriaa kaikista tärkeimpänä teoriana, sillä kaikissa yhteiskunnissa on sääntöjä. Lainsäädännöllään Suomi muiden maiden tapaan allekirjoittaa oletuksen, että jos sääntöjä ei olisi, ihmisten käyttäytyminen voisi muuttua joksikin pahaksi, halveksittavaksi tai nöyryyttäväksi. Niinpä kontrolliteoriaa voidaan pitää eräänlaisena ”emäteorianana” sillä kaikista muista kriminalistisista teorioista poiketen se antaa

---

⁵¹ Laitinen & Aromaa, 2005, s.64

selityksen sille, miksi oikeussääntöjä ylipäättään tarvitaan. Niitä tarvitaan, koska ihminen ei välttämättä olekaan luonnostaan hyvä. Ihminen pitää siis lainsäädännön avulla pakottaa toimimaan oikein.

Hyvä konkretisointi kontrolliteorian myöntämisestä on mielestäni kriminalisointi-instituutio kokonaisuudessaan. Jos oletettaisiin ihmisen olevaan luonnostaan hyvä ja tekevän oikein, ei tiettyjen ihmistekojen kriminalisointia tarvittaisi. Koska ihminen kuitenkin rikkoo lakia jatkuvasti, voidaan tästä päätellä, että väite ihmisen taipumuksista sekä hyvään että pahaan lienee osuva.

Toisaalta rikoksissa ei aina ole kyse hyvästä tai pahasta. Oivana esimerkkinä tästä toimivat Rikoslain 3 luvun 5 ja 7 §:t:

”Rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus.” (5§:n 1 mom.)

”Tekijän menettely on huolimaton, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan (tuottamus).” (7§:n 1 mom.)

Yllä olevat lainkohdat osoittavat, että sääntöjä tarvitaan myös lainkuuliaisten ja ”hyvien” ihmisten hallitsemiseen. Kontrolliteorian avulla ei siis pystytä johtamaan kaikkia tarvittavia sääntöjä, vaan kontrolliteoria tarvitsee toimiakseen myös muiden teorioiden apua.

2.6 Alkoholi

Kaikista Suomessa tehdyistä henkirikoksista noin 80%:a tehdään alkoholihumalassa. Vuonna 2006 poliisin selvittämistä pahoinpitelyistä 62%:a suoritettiin päihtyneenä. Samana vuonna sattuneissa pahoinpitelyissä noin 75%:ssa tapauksista tekijä oli humalassa.⁵² Luvut kertovat karua kieltään siitä, että alkoholilla ja etenkin väkivaltarikoksilla on syy-seuraussuhde. Toisaalta näin ei aina ole, sillä jokin taustalla oleva tekijä voi aiheuttaa sekä alkoholin käyttöä että rikollisuutta. Tällainen tekijä voi olla esimerkiksi heikko itsekontrolli, joka ilmenee sekä päihteiden väärinkäyttönä että rikollisuutena. Alkoholinkäytöllä on suora väkivaltariskiä lisäävä vaikutus tekojen

---

⁵² Kivivuori, 2008, s.211

etualalla ja välittömässä ajallisessa läheisyydessä⁵³. Jo arkitietoon kuuluu, että alkoholi poistaa estoja madaltaen kynnyistä väkivallan käyttöön ja voimistaa kiihtymystiloja, jotka syntyvät reaktiona ulkoisiin ärsykkeisiin. Lisäksi on hyvä muistaa, että rikosten tekeminen on hyviä hermoja vaativaa toimintaa. Pystyäkseen tekemään rikoksen moni turvautuu alkoholin rauhoittavaan vaikutukseen. Lisäksi jos rikollisuutta on opittu päihteiden käytön yhteydessä, myöhempi rikollisuus sujuu helpommin saman päihteiden vaikutuksen alaisuudessa.⁵⁴

On siis selvää, että rikollisuudella ja (runsaalla) alkoholinkäytöllä on selvä yhteys. Merkityksellistä on, että alkoholilla ja rikollisuudella on nimenomaan suora yhteys keskenään. Tämä ominaisuus puuttuu muilta teorioilta: psykologiset teoriat liittyvät siihen, että ympäristön ominaisuudet ja käytös vaikuttavat henkilöön siten, että hän saattaa siirtyä rikoksen tielle. Ympäristöllä ja varsinaisella tehdyllä rikoksella ei kuitenkaan ole tekemistä keskenään. Samoin esimerkiksi kontrolliteoriat korostavat autoritääristen sääntöjen olemassaolon merkitystä rikosten estämisessä. Kuitenkaan sääntöjen puute ei sinällään saa aikaan rikosta. Alkoholi toimii toisin: se on suorassa yhteydessä rikoksiin. Alkoholi madaltaa kynnyksiä tehdä rikos ja saattaa saada normaalisti täysin lainkuuliaisen henkilön tekemään rikoksen. Toki on muistettava, että alkoholinkäytön taustalla saattaa olla jokin syy, joka saa ihmisen tekemään myös rikoksia, kuten mielenterveysongelmat. Tämä onkin aivan totta, ja on muistettava, että rikollisuutta ei voida koskaan selittää yhdellä seikalla, ei edes päihteillä.

Yllä olevia perusteluita tutkittaessa tuntuu sangen omituiselta, ettei yhteiskunta suoraan puutu suomalaisten poikkeuksellisen rankkaan alkoholinkäyttöön. Alkoholinkäyttö on lisääntynyt Suomessa suuresti viimeksi kuluneen puolen vuosisadan aikana. Vuonna 2008 alkoholijuomien tilastoitu kulutus nousi 100 prosentin alkoholiksi muunnettuna 10,4 litraan asukasta kohti. Juomatapojen muuttuminen on vahvasti sidoksissa yleisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutosprosesseihin. Suomessa viime vuosikymmeninä kasvaneen alkoholinkulutuksen taustalla on alkoholijuomien fyysisen saatavuuden ja taloudellisten ostomahdollisuuksien paraneminen.⁵⁵

---

⁵³ Raine, 2002, s.418-419

⁵⁴ Kivivuori, 2008, s.211

⁵⁵ <http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa>

Miksei siis runsaaseen alkoholinkäyttöön puututa esimerkiksi alkoholiveroa nostamalla tai Alkon hintoja tarkistamalla? Miksei humalahakuiseen juomiseen puututa tiukemmin esimerkiksi anniskeluravintoloiden aukioloaikoja muuttamalla tai julkiseen juomiseen tiukemmin puuttamalla? Näiden kysymysten äärellä on helppoa olla ihmeissään, sillä alkoholinkäytön kulutusta säätelemällä rikollisuuteen on huomattavasti helpompaa puuttua kuin muiden teorioiden mukaiseen rikollisuuteen: psykologiset teoriat vaativat yhteiskunnan järeitä turvaverkkoja, konflikti- ja anomiateoriat mittavaa tulontasausta, kriminaaliantropologian suhteen taas keinot ovat vähissä jo johtuen teorian luonteesta. Alkoholien käytön pienentäminen ei varmasti lopeta rikollisuutta Suomesta, mutta se olisi varmasti yksi tärkeä askel kohti turvallisempaa yhteiskuntaa. Alkoholit aiheuttaa rikollisuuden lisäksi myös monia muita ongelmia, kuten alkoholismia, mielenterveysongelmia, ihmissuhteiden kariutumista ja päihteiden väärinkäytön polveutumista uusille sukupolville. Miksei siis ongelmaan puututa?

Yksi syy on varmasti yleinen mielipide. Alkoholit on suomalaisille tärkeää. Siitä kertoo paitsi runsas kulutus, myös penseä suhtautuminen niin sanotun kakkosoluen suhteen.⁵⁶ Myös muita syitä voidaan miettiä. Pelkäävätkö esimerkiksi poliitikot äänestäjien kaikkoamisen pelossa esittää toimia alkoholien vähentämiseksi? Pitääkö alkoholit vaaroistaan huolimatta kansan niin tyytyväisenä ettei sen käyttöön uskalleta puuttua? Jos alkoholien hinta nousisi, kylvisikö se siemenen salakapakoiden syntyyn tai järjestäytyneen rikollisuuden mukaantulon alkoholibisnekseen? Näihin kysymyksiin tulisi esittää vastaukset ja sen jälkeen harkita vakavasti alkoholien saannin vaikeuttamista edellä mainituin toimin. On syytä huomata, että alkoholien totaalikielto ei kuulu yleisesti hyväksytyihin tavoitteisiin. alkoholien käyttöön täysikieltoa on kokeiltu ja sen on todettu lisäävän rikollisuutta niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa.⁵⁷ Tärkeintä olisi puuttua selvään väärinkäyttöön ja ylipäänsä sellaisen elämäntavan syntyyn, jossa alkoholit näyttelee tarpeettoman suurta roolia ja johtaa ihmisten elämänhallintakyvyn kadottamiseen.

---

⁵⁶ http://iltalehti.fi/ruoka/2012030715294695_ru.shtml

⁵⁷ <http://www.hs.fi/kotimaa/Kieltolaki+p%C3%A4%C3%A4ttyi+80+vuotta+sitten/a1305559328675>

Alkoholinkäytön ohella tärkeää on puhua myös huumausaineiden käytöstä. Niihin en kuitenkaan tämän tutkimuksen puitteissa puutu, sillä huumausainelainsäädäntö on Suomessa korkealla tasolla ja edes niin sanotut miedot huumeet, kuten kannabis eivät ole Suomessa sallittuja. Huolestuttava piirre Suomessa on kuitenkin asenteen löystyminen suhteessa mietoihin huumeisiin. Esimerkiksi suomalaisten lakimiesten mielestä kannabiksen käyttö tulisi vapauttaa⁵⁸. Toisaalta myös poliisin kenttätoiminta kannabiksen käytön pysäyttämiseksi näyttää olevan ainakin jossain määrin välinpitämätöntä⁵⁹.

---

⁵⁸

<http://www.suomenlaki.com/juristikirje/suuri+juristikyselyhuumausaineen+kayttorikos+ja+uskonrauhan+rik+kominen+turhimmat/a2135576>

⁵⁹

<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194752156661/artikkeli/poliisi+takavarikoi+paatero-kannabiksen+mies+aloitti+heti+paatero+toisen+kasvattamisen.html>

3. Syyntakeisuus

3.1 Määritelmiä

Syyntakeisuudella tarkoitetaan tiettyjen tekijän rikosvastuulle asetettujen psyykkisten vähimmäisedellytysten täyttymistä⁶⁰. Ihmisen heikko psyykinen terveys vaikuttaa monesti tämän toisintoimimiskykyyn. Jos henkilöllä ei ole lainkaan tätä kykyä tai se on ratkaisevasti heikentynyt, ei rikosta ole käsillä, vaan tekijä on syyntakeeton⁶¹. Tämä johtuu siitä, että rikos määritellään usein tunnusmerkistön mukaiseksi, oikeudenvastaiseksi teoksi, joka osoittaa tekijässään syyllisyyttä⁶². Vaikka teko olisi sinänsä oikeudenvastainen ja tunnusmerkistön mukainen, ei rikosta ole käsillä, jos teon suorittajaa ei voida moittia eli toisin sanoen syyllisyys puuttuu.

Rikosoikeudellisen vastuun ikäraja, eli *syyntakeisuuden alaikäraja*, on nykyisin kaikissa pohjoismaissa 15 vuotta. Suomessa henkilö ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa vielä sinä päivänä, kun hän täyttää 15 vuotta. Rikosoikeudellinen vastuunalaisuus alkaa vasta seuraavana päivänä. Rikokseen perustuva vahingonkorvausvelvollisuus ei ole rajattu 15 vuotta täyttäneisiin, vaan nuorempikin voi joutua taloudelliseen vastuuseen teoistaan. Lisäksi lasten tekemät lainvastaiset teot voivat johtaa lastensuojelutoimenpiteisiin.⁶³ Viimeisenä pohjoismaista rajaa nosti Norja, vuonna 1990.⁶⁴ Eurooppalaisessa katsannossa nämä ikärajat ovat melko korkeat, onhan esimerkiksi Englannissa tuomittu rikoksista jopa 10-vuotiaita. Esimerkiksi Suomessa onkin joskus ehdotettu syyntakeisuuden ikärajan laskemista, kuitenkin toistaiseksi vailla menestystä.⁶⁵

Syyntakeisuuden ja syyntakeettomuuden väliin sijoittuu alentuneen syyntakeisuuden luokka. *Alentunut syyntakeisuus* siis lieventää rangaistusmoitetta, mutta ei kokonaan poista sitä.⁶⁶ Kuten jäljempänä selviää, alentuneen syyntakeisuuden käsite ei ole yleisesti tunnettu kaikissa pohjoismaissa.

---

60 Heinonen ym., 2002, s.107

61 Frände, 2005, s.186

62 OLJ, 2000, s.4

63 Tapani&Tolvanen, 2008, s.352

64 OLJ, 2000, s.51

65 LA 11/1999 vp, s.1

66 Piirtola 2004, s.322-323

Mielentilatutkimuksen tavoitteena on selvittää, mikä oli syytetyn mielentila ja kyky hallita itseään silloin, kun kielletty teko suoritettiin. Sen lisäksi saatetaan arvioida esimerkiksi psykiatrisen hoidon tarve, mikäli tekijä oli teon tehdessään syyntakeeton, sekä se, voidaanko häntä henkilökohtaisesti kuulla oikeudessa. Lausuntoon saatetaan myös kirjata tekijän oma käsitys hoidon tarpeesta⁶⁷.

3.2 Syyntakeisuus Suomessa

3.2.1 Katsaus historiaan

Jo vanhimmissa länsimaisissa lainsäännöksissä mielisairaat henkilöt jätettiin rankaisematta tai heitä rangaistiin lievemmin kuin terveitä henkilöitä. Mielenkiintoisena yhteisenä piirteenä vanhimille säännöksille oli, että mielisairaana omaisille säädettiin valvontavelvollisuus, jonka rikkomisesta seurasi omaisten rankaiseminen mielisairaana rikoksista.⁶⁸ Ruotsin (ja näin myös Suomen alueen) varhaisin maininta mielisairaista rikosentekijöistä esiintyi 1220-luvulla kootuissa Länsi-Götan maakuntalaissa.⁶⁹ Vähitellen syyntakeisuussäännökset levisivät myös muihin maakuntalakeihin. Sanamuodoltaan nämä maakuntalait olivat niukkoja.⁷⁰ Poikkeuksen niukkaan syyntakeisuuslainsäädäntöön teki Upplannin maakuntalaki. Tästä säännöksestä tuli myöhemmän oikeuskehityksen tärkein malli ja esikuva.

”Jos joku menettää järkensä, hänen lähimpien sukulaistensa on kuulutettava siitä naapurille, pitäjäläisille ja käräjillä sekä pantava hänet kahleisiin. Jos tällainen mies tai nainen pääsee kahleista ja tappaa ihmisen tai polttaa rakennuksen, maksettakoon rakennuksesta tapaturman sakkoa seitsemän markkaa. Nämä sakot eivät ole suuremmat, vaikka palaisi sekä rakennus että ihmisiä. Jos tällainen mies tai nainen tappaa tai haavoittaa, maksettakoon haavasta tapaturman sakkoa kolme äyriä ja taposta seitsemän markkaa. Näin tulee miehen tai naisen perillisen sekä maksaa että ottaa vastaan sakot hänen puolestaan. Ellei edellä sanotun kuuluttamisen todistajia

---

⁶⁷ Kotilainen, 2006, s.4

⁶⁸ Pajuoja, 1995, s.7-14

⁶⁹ Munktell, 1940, s.6

⁷⁰ Qvarsell, 1993, s.78

*ole, olkoon hänen tekonsa tahallisenä rangaistava sekä hänelle itselleen että niille jotka rikkoivat häntä vastaan.*⁷¹

Upplannin lain säännökset kopioitiin pitkälti sellaisenaan Maunu Eerikinpojan maan- ja kaupunkilakiin noin vuonna 1350.⁷² Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki pysyi voimassa aina vuoden 1734 valtakunnalliseen lakiin asti⁷³. Kaupunkilain ajan oikeudenkäytölle oli tyypillistä, että tuomioistuimien välittömästi omien havaintojensa pohjalta totesi rikoksentekijän mielisairauden ilman mitään tutkimuksia⁷⁴. Tämä tarkoitti sitä, että rikoshetken mielentilalle ei kaupunkilain aikana pantu arvoa⁷⁵.

Vasta 1600-luvulla Ruotsi-Suomessa alkoi varsinainen mielisairaiden hoito. Vuoden 1642 kerjuujärjestyksessä ja vuoden 1686 kirkkolaissa säädettiin, että kaupungin ja kunnan tuli vastata mielisairaistaan. Jos mielisairaajat eivät kyenneet maksamaan hoidostaan, jäi maksu kaupungin tai kunnan huoleksi.⁷⁶

Vuoden 1734 lain 32 luvun 1§:ssä säädettiin mielisairaasta rikoksentekijästä:

”Jos mielipuoli jonkun tappaa, vetäköön ne, joiden hoidettava hän olisi ollut sakkoja kaksikymmentä talaria, asianomistajalle yksinänsä.”

Laki ei sinänsä säätänyt mitään sen suhteen, miten mielisairaajan rikoksentekijän suhteen oli meneteltävä. Oikeuskäytäntö olikin tärkeässä roolissa. Vuoden 1734 lain säätämisen jälkeen tuomioistuimet valitsivat yleensä seuraukseksi joko vankeuden, ruumiinrangaistuksen tai mielisairaalan.⁷⁷

Vuoden 1734 jälkeen myös mielentilatutkimukset alkoivat pikkuhiljaa syntyä. Moderni psykiatria rantautui Suomeen hieman muuta Eurooppaa myöhemmin 1800-luvun lopussa. Moderni psykiatria toi mukanaan mielentilatutkimukset, joista ensimmäinen tehtiin 1830-luvulla vankilalääkärien toimesta. Ensimmäinen

---

⁷¹ Holmbäck & Wessen, 1933, s.88-89

⁷² Pajuoja, 1995, s.21

⁷³ Letto-Vanamo, 1993, s.996-997

⁷⁴ Pajuoja, 1995, s.25

⁷⁵ Renvall, , s.74

⁷⁶ Munktell, 1940, s.24-25

⁷⁷ Munktell, s.37-39, 1940

varsinainen mielentilatutkimus sairaalassa tehtiin Lapinlahden sairaalassa vuonna 1841.⁷⁸

Vuonna 1889 tuli voimaan nykyisinkin voimassaoleva rikoslaki. Tämän lain syyntakeisuussäännökset säilyivät voimassa aina vuoteen 2004 asti muuttumattomina. Säännökset olivat lain 3 luvun 1-4 pykälissä. 1 ja 2 §:ssä on kysymys tekijän iän vaikutuksesta rangaistukseen, kun taas lain 3 ja 4§:t säätelevät tekijän mielentilan vaikutuksista rangaistukseen:

”Mielipuolen teko, taikka semmoisen, joka ikäheikkouden tahi muun samanlaisen syyntakia on ymmärrystään vailla, jääköön rankaisematta. Jos joku on joutunut sellaiseen satunnaiseen mielenhäiriöön, ettei hän ole tunnossaan; jääköön teko, jonka hän tässä tunnottomassa tilassa tekee, niin ikään rankaisematta. (3§)

Jos jonkun harkitaan rikosta tehdessään olleen täyttä ymmärrystä vailla, vaikkei häntä 3§:n mukaan voida syyhyä mahdottomaksi katsoa; olkoon yleistä lajia oleva rangaistus se, mikä 2§:ssä on säädetty. Älköön tässä tapauksessa päihtymystä taikka muuta sen kaltaista mielenhäiriötä, johon rikoksentekijä on itsensä saattanut, yksinään pidettävä syyntakia tällaisen rangaistuksen vähentämiseen. (4§)”

Kuten yllä olevasta voi huomata, olivat lain syyntakeisuussäännökset säätämisaikojensa huolimatta melko modernit. Säätiväthän ne muun muassa yhä voimassa olevasta alentuneesta syyntakeisuudesta (täyttä ymmärrystä vailla) sekä päihtymyksen ja syyntakeisuuden suhteesta. Mielentilan arvioiminen sen sijaan oli vielä lapsen kengissä, puhutaanhan laissa vain ”ikäheikkouden tahi muun samanlaisen syyntakia” vaikutuksesta. Tämä kehittymättömyys lienee suorassa suhteessa psykiatrian kehittymättömyyteen: Alettiinhan psykiatriasta omana lääketieteen alanaan puhua vasta 1800-luvun alussa⁷⁹.

---

⁷⁸ Kotilainen, 2006, s.1

⁷⁹ Baker, 1987, s.57-58

3.2.2 Syyntakeisuuden jaottelu

3.2.3 Syyntakeisuus ja syyntakeettomuus

Yleisesti ajatellaan, ettei ole oikein tuomita sairaita henkilöitä, joiden rikollinen teko on kokonaan tai osittain johtunut sairaudesta. Juuri tähän kenties luonnonoikeudelliseen ajatukseenkin kiteytyy syyntakeisuuden käsite.⁸⁰

Syyntakeisuus liittyy kiinteästi sellaiseen luonnonoikeudelliseen teoriaan, jonka mukaan olisi olemassa jonkunlainen normaalipsykologinen rikos, normaalitilanteessa tehty. Vertailtaessa tätä rikosta käsillä olevaan rikokseen voidaan päätellä, onko henkilö toiminut syyntakeisessa tilassa vai ei.⁸¹

Syyntakeisuutta tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että syyntakeisuus- ja tahallisuusarvioinnit eivät ole identtisiä. Tahallisuusarvioissa painottuu erityisesti kysymys teon seuraamusten mieltämisestä, kun taas syyntakeisuudessa on kyse henkilön mielentilasta.⁸²

Suomessa syyntakeisuuden instituutio jakautuu kahteen osaan: varsinaiseen syyntakeisuuteen sekä alentuneeseen syyntakeisuuteen. Jotta kysymyksessä suomalaisen doktriinin mukaan olisi rikos, teon on oltava oikeudenvastainen, syyllisyyttä osoittava ja tunnusmerkistön mukainen. Näin ollen rikokseen voi Suomessa syyllistyä ainoastaan syyntakeinen henkilö. Tämä johtuu siitä, että syyntakeettomalta henkilöltä puuttuu syyllisyyttä osoittava tunnusmerkki. Syyntakeettomalta tekijältä puuttuu toisin sanoen toisintoimimismahdollisuus tekoilanteessa. Tällä tarkoitetaan sitä, että tekijän ikä, mielenterveys tai kyky orientoitua käyttäytymisnormien mukaisesti ei ole syyllisyyttä osoittavalla tasolla.⁸³

Suomessa syyntakeisuus on määritelty ainoastaan negatiivisesti⁸⁴. Tämä johtune siitä, että syyntakeisuuden positiivisessa määrittelyssä kohdattavat ongelmat olisivat huomattavasti suuremmat kuin nyt käytössä olevassa negatiivisessa määrittelyssä.

---

⁸⁰ Hakola, 1993, s.228

⁸¹ Tuovinen, 1993, s.53

⁸² Tuovinen, 1993, s.52

⁸³ Utriainen, 2006, s.386-387

⁸⁴ Frände, 2005, s.186

Niinpä positiivisen määrittelyn ongelmat on kierretty olettamalla rikoksenteelijät lähtökohtaisesti syyntakeisiksi⁸⁵.

Syyntakeisuudesta säädetään rikoslain 3 luvun 4.2:ssa, joka tuli voimaan rikoslain yleisiä oppeja koskevan kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2004.⁸⁶ Tässä uudistuksessa syyntakeisuutta koskevat säännökset siirrettiin vanhasta, vuonna 1889 voimaan tulleesta rikoslain 3. luvun 3 pykälästä uuden lain 3. luvun 4 pykälään.⁸⁷ Nykymuotoisena lainkohta kuuluu seuraavasti:

”Tekijä on syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden häiriön tai tajunnan vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt (syyntakeettomuus).”

Yllämainittu säännös sisältää siis kaksipuolaisen arvion henkilön mielentilasta. Ensinnäkin on selvitettävä lääketieteellinen arvio tekijän henkisestä kypsyydestä ja terveydestä, kuten mahdollisesta mielisairaudesta, syvästä vajaamielisyydestä, vakavasta mielenterveyden tai tajunnan häiriöstä. Toiseksi selvitetään, ovatko tällaiset seikat vaikuttaneet tekijän havaintoihin, motivaatioon tai toisintoimimiskykyyn siten, ettei hän ole ymmärtänyt tekonsa tosiasiallista luonnetta tai teon oikeudenvastaisuutta tai ettei hän ole kyennyt sääntelemään käyttäytymistään.⁸⁸ Toisin sanoen pelkkä diagnoosi ei ole ratkaiseva, vaan siitä ilmenevän poikkeavuuden on täytynyt olla kausaalisenä syynä tekijän tiettyihin ominaisuuksiin tai piirteisiin. Nämä piirteet tai ominaisuudet luetellaan tyhjentävästi RL 3:4,2:ssa.⁸⁹

Lain käsitteistä mielisairaus ja syvä vajaamielisyyys ovat melko helposti ymmärrettäviä. Mielisairaudella tarkoitetaan etupäässä erilaisia psykooseja, esimerkiksi skitsofreniaa. Syvästi vajaamielisiä taas ovat henkilöt, joiden älykkyydosamäärä on 0-70.⁹⁰Tällaisten

---

85 OLJ, 2000, s. 49

86 Lappi-Seppälä, 2005, s.133

87 Wagner-Prenner, 2000, s.53

88 Utriainen, 2006, s.186

89 Frände, 2005, s.187

90 Frände, 2005, s.188

henkilöiden älykkyydosamäärä ei ylitä 7-8 vuotiaan lapsen älyllistä tasoa. Heidän älyllinen vajavaisuutensa on niin silmiinpistävää, että ympäristö huomaa heidän älyllisen kyvyttömyytensä helposti. Vajaamielisyyteen liittyy usein taipumus ulkonaisista mielenhäiriöistä johtuviin mielenhäiriötiloihin eli ns. patologisiin reaktioihin.⁹¹

Sen sijaan vakava mielenterveyden häiriö ja vakava tajunnan häiriö ovat huomattavasti vaikeampia määrittää. Vakava mielenterveyden häiriö viittaa ennen kaikkea vaikeisiin rajatiloihin ja sekavuustiloihin⁹². Rajatilat liittyvät usein psykooseihin, sekavuustiloilla taas tarkoitetaan esimerkiksi unenpöpperöä tai hypnoosia. Vakavat tajunnanhäiriöt ovat syiltään suoraan fysiologisia. Vakava tajunnanhäiriö voi syntyä esimerkiksi myrkytyksen tai dementian seurauksena.⁹³

Jos mielentilatutkimuksessa todetaan, että tekijän psyykinen tila vastaa laissa säädelyä, tutkitaan syyntakeettomuuden muut kriteerit. Näitä ovat ymmärryskyky ja kontrollikyky. Ymmärryskyvyllä tarkoitetaan tekijän kykyä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne.⁹⁴ Tällä tarkoitetaan usein sitä, että tekijä ei tekotilanteessa täysin ymmärrä mitä on tekemässä. Ymmärryskyvyn puutteella voidaan toisinaan tarkoittaa myös sitä, että tekijä ei ollut selvillä tekonsa oikeudenvastaisuudesta⁹⁵. Kontrollikyvyllä tarkoitetaan tekijän kykyä säädellä käyttäytymistään.⁹⁶ Tekijä siis saattaa hyvinkin tietää mitä on tekemässä ja mieltää tekonsa kielletyksi, mutta ei voi hallita itseään tekotilanteessa. Kontrollikykyä arvioitaessa vaaditaan, että tekijän kyky säädellä käyttäytymistään on ratkaisevasti heikentynyt. Tämän täsmällisempää sisältöä kriteerille ei ole asetettu⁹⁷.

On tähdennettävä, että diagnoosin on liityttävä tekohetkeen⁹⁸. Tähdellistä on siis ainoastaan se, että henkilö on tekohetkellä mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden häiriön tai tajunnan häiriön vuoksi syyntakeeton.

---

⁹¹ Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.86

⁹² HE 44/2002 vp., s. 63

⁹³ Frände, 2005, s.188

⁹⁴ mt. s.187

⁹⁵ Lappi-Seppälä, 2005, s.138

⁹⁶ mt. s.138

⁹⁷ mt. s.138

⁹⁸ Frände, 2005, s.187

Näin ollen esimerkiksi vasta tekohetken jälkeen ilmennyt mielisairaus tai mielenterveyden häiriö ei ole relevantti syyntakeisuudesta päätettäessä.

3.2.4 Alentunut syyntakeisuus

Alentuneen syyntakeisuuden kategoria on oikeudellisesti kiistanalainen.⁹⁹ Kategorian poistamista ovat vaatineet muun muassa psykiatrit.¹⁰⁰ Alentuneen syyntakeisuuden kiistanalaisuus saattaa liittyä siihen, että *alentunut syyntakeisuus* kattaa juuri sellaiset luonteeltaan kieroutuneet ja yhteiskunnan eri sääntöihin *soveltumattomat henkilöt*, joita vielä muutama sukupolvi sitten pidettiin *tyhminä, laiskureina tai helppoheikkeinä*. Nykyisin tällaisille henkilöille on diagnoosi, jota kutsutaan antisosiaaliseksi persoonallisuushäiriöksi¹⁰¹. Tätä lainsäätäjän valintaa voidaan perustella sillä, että juuri tällaisilla henkilöillä on vaikea tunne- ja tahtuelämän häiriö, joka sääntelee heidän käyttäytymistään siten, etteivät he kykene siihen itse vaikuttamaan.¹⁰²

Alentuneesta syyntakeisuudesta säädetään Suomessa rikoslain 3 luvun 4 pykälän 3 kohdassa, joka tuli syyntakeisuutta koskevan 2 momentin tapaan voimaan vuonna 2004:

”Jollei tekijä ole 2 momentin mukaan syyntakeeton, mutta hänen kykynsä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään on mielisairauden, vajaamielisyyden taikka mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi tekohetkellä merkittävästi alentunut (alentunut syyntakeisuus), on rangaistusta määrättäessä otettava huomioon mitä 6 luvun 8§:n 3 ja 4 momentissa säädetään.”

Alentuneesti syyntakeisella henkilöllä voi olla alentunut kyky ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne, oikeudenvastaisuus tai kyky säädellä käyttäytymistään. Syyntakeisuuden tapaan mielisairaus mainitaan yhdeksi syyksi, joka on johtanut alentuneeseen toisintoimimiskykyyn. Muut lääketieteelliset perusteet sen sijaan eroavat RL 3:4,2:n sanamuodosta: Niinpä alentuneesta syyntakeisuudesta

⁹⁹ Wagner-Prenner 2000, s. 67-74

¹⁰⁰ Tuovinen, 1993, s.51

¹⁰¹ <http://perttiluukkonen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/107249-aspd-vrt-psykopatia-tautiluokitukset-vrt-hare>

¹⁰² Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.88

puhuttaessa vajaamielisyyden ei tarvitse olla syvä, eikä mielenterveyden tai tajunnan häiriön vakava. Vajaamielisyys ei ole syvää, mutta riittävää alentuneen syyntakeisuuden soveltamiseksi silloin, kun henkilö olisi voinut ymmärtää tekonsa ja sen seuraukset, muttei harkintakykynsä puutteellisuuden vuoksi ole pystynyt teon suorittamista estämään¹⁰³.

Syyntakeisuutta koskevassa rikoslain kohdassa käytetään syyntakeettomuuden osalta ilmausta ”ratkaisevasti heikentynyt” ja alentunutta syyntakeisuutta koskevassa 3:4,3:ssa taas ilmausta ”merkittävästi alentunut”. Voidaan siis päätellä, että alentuneessa syyntakeisuudessa vaaditaan sanamuodon mukaan selkeästi lievempää ymmärryskyvyn tai kontrollikyvyn alentuneisuutta. Syyntakeeton on kokonaan vailla ymmärryskykyä tai kontrollikykyä, kun taas alentuneesti syyntakeisen tapauksessa nämä ovat ainoastaan alentuneet¹⁰⁴.

3.2.5 Päihtymys ja syyntakeisuus

Syyntakeisuutta koskevassa rikoslain 3 luvun 4§:ssä otetaan kantaa myös päihtymyksen rooliin syyntakeisuusarvioissa. RL 3:4,4:ssä todetaan, ettei päihtymystä pääsäännön mukaan oteta huomioon syyntakeisuusarvioinnissa:

”Päihtymystä tai muuta tilapäistä tajunnan häiriötä, johon tekijä on saattanut itsensä, ei oteta syyntakeisuusarvioinnissa huomioon ellei siihen ole erityisen painavia syitä.”

Päihtymys lieventävänä seikkana otetaan huomioon vain äärimmäisen poikkeuksellisesti.¹⁰⁵ Lieventävänä seikkana päihtymystä ei voida ottaa huomioon edes silloin, kun humalatila itse aiheutettuna on poikkeuksellisen voimakas.¹⁰⁶ Humalakäyttäytymistä koskevaa ankaraa vastuuta perustellaan yleensä seuraavin argumentein: 1. Päihtymisen ottaminen huomioon vastuuvapaus- tai rangaistuksen lieventämisperusteena tarjoaisi potentiaalisille rikoksentekijöille otollisen tilaisuuden: hankkiutumalla humalaan ja tekemällä rikoksen tässä tilassa he saattaisivat jäädä jopa vaille rangaistusta tai päihtymys otettaisiin huomioon rangaistusta

---

¹⁰³ Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.88

¹⁰⁴ Frände, 2005, s.192

¹⁰⁵ Tapani & Tolvanen, 2008, s.359

¹⁰⁶ Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.87

määrättäessä. 2. Päihtyneen rikoksenteijän vapauttaminen vastuusta saattaisi heikentää yleistä lainkuuliaisuutta: myös selvät henkilöt alkaisivat tehdä enemmän rikoksia. 3. Päihtynyt henkilö saattaisi menettää viimeisetkin pidäkkeet, jotka pidättelisivät häntä tekemästä rikosta, jos hän tietäisi humalatilaa alentavan vastuutaan.¹⁰⁷

Päihtymys voidaan ottaa huomioon rangaistusvastuuta alentavasti tai jopa sen poistavasti, jos joku esimerkiksi pakottaa toisen nauttimaan alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta tarkoituksenaan saada toinen tekemään tässä tilassa jonkin rikoksen. Tällöin pakottaja on yksinään tekijävastuussa, jos välillinen tekijä ei ole voinut pakkoa vastustaa.¹⁰⁸

Päihtymys voidaan ottaa huomioon myös silloin, kun alkoholin ja jonkin lääkeaineen odottamaton yhteisvaikutus saattaa tekijän syyntakeettomaan tai alentuneesti syyntakeiseen tilaan. Tällöin on kuitenkin huomattava, että jos lääkeaineen käyttäjä on saanut esimerkiksi lääkäriltä ohjeen olla nauttimatta alkoholia yhdessä lääkkeen kanssa, ei päihtymystilaa otettane huomioon seuraamusharkinnassa. Samoin lääkeainetta käyttävän oletetaan lukevan lääkepakkauksen käyttöohjeet.¹⁰⁹ Myös hätävarjelutilanne saattaa tapauskohtaisesti muodostua sen verran uhkaavaksi, ettei päihtyneeltä välttämättä voida odottaa yhtä jäsenettyä tilannearviota kuin selvältä ihmiseltä. Erityisesti hätävarjeluajan aikarajat ja vastarinnan laatu ovat tässä tilanteessa problemaattisia seikkoja.¹¹⁰ Myös runsaasta ja säännöllisestä alkoholin käytöstä aiheutuvat pitkäkestoiset elimistön ja hermoston häiriötilat voivat vaikuttaa rangaistusasteikkoon tai jopa rangaistuksen tuomitsemiseen.¹¹¹ Näin ollen esimerkiksi alkoholipsykoosin vallassa ollut rikoksenteijä saatetaan jättää tuomitsematta.¹¹² Samoin, jos kyseessä on krooninen alkoholisti, jolla on tylsistymisen oireita ja joka humalassa reagoi herkemmin ja poikkeavammin kuin terve ihminen, alentunut syyntakeisuus voisi tulla kysymykseen. Kroonisen alkoholistin ja tavallisen päihtyneen henkilön välinen rajanveto voi olla hyvin vaikeaa,

---

¹⁰⁷ Lappi-Seppälä, 1989, s.241-242

¹⁰⁸ Virtanen, 2005, s.400

¹⁰⁹ Lappi-Seppälä 1987, s.415

¹¹⁰ Virtanen, 2005, s.405

¹¹¹ Tienari 1991, s.87

¹¹² Koistinen 1993, s.248

joten juuri tämän vuoksi päihtymisen vaikutus syyntakeisuusarviointiin ei ole läheskään niin ongelmatonta kuin pääsäännön osalta voisi olettaa.

Pitkäaikaisen alkoholin käytön lopettaminen voi aiheuttaa juoppohulluutta ja huumausaineiden käytön lopettamiseen voi liittyä erilaisia sekavuustiloja. Näissä tapauksissa ei ole kyse itse aiheutetuista tajunnan häiriöistä, vaan syyntakeisuus arvioidaan pääsäännön mukaan. Tämä tulee selkeästi esiin Vaasan hovioikeuden vuonna 2006 annetusta tuomiosta¹¹³

”A on tahallaan tehnyt ruumiillista väkivaltaa B:lle seuraavasti: A on kuristanut B:tä, huitonut keittiöveitsellä kohti B:tä ja tämän jälkeen lyönyt tätä nyrkillä kasvoihin sekä lyönyt B:tä 5 kg painoisella käsipainolla kolme kertaa päähän. Pahoinpitelystä on B:lle aiheutunut seuraavat vammat: Kaulalle on aiheutunut nirhaumajäljet. Kasvoihin on aiheutunut turvotusta ja mustelmia. Päälaelle on aiheutunut haavoja ja B:lle on aiheutunut kallonmurtuma ja luun sisäänpainama. Pahoinpitelyä on pidettävä törkeänä pahoinpitelynä, koska se on tehty erityisen julmalla tavalla lyömällä useamman kerran käsipainolla päähän ja aiheutettu näin B:lle kallonmurtuma, joka saattaa aiheuttaa kallonsisäisen verenvuodon ja kuoleman. Rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan kysymys on ollut rikoslain 3 luvun 4 §:n 4 momentin tarkoittamasta muusta tilapäisestä tajunnanhäiriöstä, johon tekijä on saattanut itsensä runsaalla ja pitkään jatkuneella alkoholinkäytöllä. Mainitun lainkohdan mukaan tällaista itse aiheutettua tajunnanhäiriötä ei oteta syyntakeisuutta arvioitaessa huomioon, ellei siihen ole erityisen painavia syitä. Käräjäoikeus katsoo, ettei tapauksessa ole tullut esiin sellaisia erityisen painavia syitä, jotka tulisi ottaa huomioon. Näin ollen myös käräjäoikeus pitää A:ta syyntakeisena kyseisen teon aikana.

Hovioikeus tulkitsi voimassa olevaa säännöstä siten, että syyntakeisuusarvioinnissa on jätettävä pääsääntöisesti huomiotta päihtymys ja muu siihen verrattavissa oleva tajunnan häiriö, johon tekijä on itsensä saattanut. Säännös ei sen sijaan ole sovellettavissa tilanteissa, joissa tajunnan häiriö on tosin tekijän itse aiheuttama alkoholin väärinkäytöllä tai muulla moitittavalla elämäntavalla, mutta itse teko ei ole tehty päihtymystilassa tai muussa siihen verrattavassa tilassa, johon tekijä on itsensä ennen tekoa saattanut. Esitetty näyttö osoittaa, että A:n kyky säännellä käyttäytymistään on edellä selostetusta syystä ollut rikoksen tekoaikaan merkittävästi alentunut, joten hän on tehnyt tekonsa rikoslain 3 luvun 4 §:n 3 momentin tarkoittamalla tavalla alentuneesti syyntakeisena.”

---

¹¹³ Esimerkki on saatu ratkaisusta Vaasan hovioikeus 2006:7 (lainvoimainen)

3.2.6 Syyntakeisuus –instituutio oikeuskäytännössä

Syyntakeisuuden, syyntakeettomuuden ja alentuneen syyntakeisuuden käsitteiden täsmällistä hahmottamista vaikeuttaa se, että korkein oikeus antaa niin harvoin syyntakeisuutta ja mielentilaa koskevia ennakkoratkaisuja. Tämä johtuu ainakin osaksi siitä, että syyntakeisuutta ja mielentilaa koskevissa asioissa ei yleensä tule kovin usein periaatteellisesti merkittäviä oikeudellisia kysymyksiä. Toinen syy on se, ettei korkein oikeus ota vuodessa tutkittavakseen kuin 60-80 rikosjuttua. Varsin harvoissa näistä jutuista on kyse syyntakeisuudesta tai mielentilatutkimuksesta. Joitain merkittäviä ratkaisuja on kuitenkin vuosien varrella annettu.

KKO: 1992:74. (Suluissa olevat tekstit ovat tämän tutkimuksen kirjoittajan jälkeenpäin lisäämiä). B, joka entuudestaan pelkäsi A:ta, oli nähnyt tämän tulevan asuntoon, jossa muun muassa B oli, ja laittanut povitaskuunsa veitsen. A oli käynyt B:n kimppuun ja lyönyt B:tä kasvoihin. B oli tahallaan surmannut A:n lyömällä tätä povitaskustaan ottamallaan veitsellä alavatsaan. Korkein oikeus katsoi, että B oli toiminut täydessä ymmärryksessä (syyntakeisena), mutta hänen mielentilansa oli ollut lähellä täyttä ymmärrystä vailla (alentuneesti syyntakeisen) olevan rajaa. Huomioon ottaen olosuhteet, A:n väkivaltainen käyttäytyminen ja B:n alentunut kyky arvioida tekoaan B tuomittiin rikoslain 3 luvun 5§:n 2 momentin nojalla laissa säädettyä vähimmäisaikaa lyhyempään rangaistukseen. (Ään.)

Tämä tapaus kertoo siitä, että vaikka tutkittava henkilö on joko syyntakeinen, alentuneesti syyntakeinen ja syyntakeeton, on merkitystä myös sillä, kuinka lähellä näiden käsitteiden rajoja ollaan: Henkilö voi olla syyntakeinen monella tapaa. Hän voi kuulua selvästi syyntakeisten ryhmään, jolloin rangaistuksena on ”normaalimittainen” rangaistus. Toisaalta hän voi olla syyntakeinen, mutta lähellä alentuneen syyntakeisuuden rajaa, jolloin rangaistus voidaan tuomita lievempänä.

KKO: 1985-II-134. Kysymys syytetyn mielentilasta. Syytetyn katsottiin rikoksen tehdessään olleen täydessä ymmärryksessä (syyntakeinen), vaikka hänet oli aikaisemmin toistuvasti tuomittu täyttä ymmärrystä vailla (alentuneesti syyntakeisena) olevana tehdyistä rikoksista. Tapauksessa L, joka on syntynyt vuonna 1939, on tuomittu vapausrangaistukseen useita kertoja ja useimmiten

omaisuusrikoksista. Tätä aikaisemmin hänen mielentilansa on tutkittu viimeksi vuonna 1962, jolloin lausuntoehdotuksen laatinut lääkäri piti häntä erittäin vaikeana antisosiaalisena ja asosiaalisena ja esitti lausuntoehdotuksessaan, että L oli toiminut rikokset tehdessään täyttä ymmärrystä vailla. Tämän jälkeen L on tuomittu harvoin poikkeuksin vähentyneesti syyntakeisena, mutta mielentilatutkimusta ei ole ennen korkeimman oikeuden 17.4.1985 antamaa määrystä suoritettu. Uudessa mielentilatutkimuksessa tutkimuksen suorittanut lääkäri totesi, että vuoden 1962 mielentilatutkimuksen jälkeen hänen persoonallisuudessaan oli tapahtunut kehitystä esimerkiksi siten, että räikeä avoin uhmakkuus oli vähentynyt. Kuitenkin lausunnon mukaan L:n käyttäytymisestä oli pääteltävissä, että hänen persoonallisuutensa käsitystä oli varsin suurissa määrin ohjannut paranoidinen peruspatologia. Näillä ja muutoin esittämillään perusteilla tutkimuksen suorittanut lääkäri on katsonut, että L katsottaisiin edelleen toimineen täyttä ymmärrystä vailla (alentuneesti syyntakeisena). Lääkintöhallitus (nykyään terveyden ja hyvinvoinnin laitos) taas katsoi, että huolimatta L:n vaikeasta luonnehäiriöstä ei hänen kykyään käsittää syytteessä tarkoitettujen tekojen tosiasiallista luonnetta ja kykyä säädellä käyttäytymistään voitu pitää siinä määrin alentuneena, että häntä voitaisiin pitää alentuneesti syyntakeisena. Lääkintöhallitus katsoi tämän vuoksi L:n olleen kysymyksessä olleiden tekojen aikaan täydessä ymmärryksessä. KKO katsoi, että L on ollut täydessä ymmärryksessä tehdessään kyseessä olevat rikokset.

Tämä tapaus kertoo ensinnäkin siitä, että mielentilatutkimusta ei tarvitse tehdä joka kerta uudelleen silloin, kun nousee esille kysymys tekijän syyntakeisuudesta. Tapauksessahan vuonna 1962 tehty lausunto oli pohjana annetuille tuomioille vielä monia vuosia tutkimuksen teon jälkeen. Tällaista käytäntöä voidaan toki arvostella. Tekijän mielentilan arvioimista hyvin vanhojen lausuntojen perusteella voidaan pitää syytetyn oikeusturvan kannalta vähintään kyseenalaisena. Ikävä kyllä tapaus ei kerro, kuinka monta vuotta vuoden 1962 tehdyn mielentilatutkimuksen tekemisen jälkeen lausuntoon turvaututtiin tuomiota määrättäessä. Toiseksi tapaus kertoo, että mielenterveysongelmista voi myös toipua. Vuonna 1985 tehdyn mielentilatutkimuksen perusteella annettua lääkärin lausuntoa tulkitessaan lääkintöhallitus oli sitä mieltä, että tutkittava oli toipunut osaksi mielenterveysongelmistaan.

Usein alentuneen syyntakeisuuden tapauksissa on ollut kyse sairaalloisesta mustasukkaisuudesta. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1987:130 mies, joka kärsi

paranoiaa muistuttavasta mustasukkaisuudesta, oli surmannut vaimonsa hukuttamalla. Hänet tuomittiin täyttä ymmärrystä vailla tehdystä taposta. Samoin tapauksessa KKO 1988:98 A oli tahallaan surmannut entisen avovaimonsa ampumalla tätä lähietäisyydeltä hirvikiväärillä. Koska A oli toiminut johdonmukaisesti aina laukausten ampumiseen saakka KKO katsoi, että hän oli käsittänyt tekonsa tosiasiallisen luonteen ja oikeudenvastaisuuden. A:n katsottiin joka tapauksessa olleen täyttä ymmärrystä vailla, koska avosuhteen katkeamiseen liittyi unettomuutta, ahdistusta, itsemurha-ajatuksia ja totuuden kieltämistä.

3.2.7 Mielentilatutkimus

Syytetyn mielentila selvitetään normaalisti erityisessä mielentilatutkimuksessa. Päätöksen tällaisen tutkimuksen tekemisestä tekee aina tuomioistuin. Mielentilatutkimuksen määräämisestä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45§:ssä, joka on vuodesta 2006 ollut sisällöltään seuraavanlainen:

” Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1) tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;

2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja

3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädetyn edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 9§:n 2 momentissa.”

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.”

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.”

Päätös syyntakeisuudesta ei toisaalta välttämättä edellytä, että jokaisessa tapauksessa tehdään erillinen tutkimus. Tämä johtuu siitä, että tekijän mielentila voi olla muutoinkin tuomioistuimen tiedossa, esimerkiksi mielentilatutkimus on voitu suorittaa jonkun aiemmin tehdyn rikoksen yhteydessä. Tuomioistuimilla on asiassa täydellinen päätösvalta: Mielentilatutkimusta ei periaatteessa ole pakko tehdä missään tilanteessa.¹¹⁴ Toisaalta on huomioitava, että mielentilatutkimukseen määräämisen kynnyks on myös verraten korkea, koska oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45§:n mukaan ”sellaisen tutkimuksen alaiseksi älköön syytettyä kuitenkaan määrättäkö vastoin tahtoaan, ellei häntä pidetä vangittuna tai ellei rikoksesta, josta häntä syytetään voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin yksi vuosi vankeutta.”

Mutta milloin mielentilatutkimus sitten tulisi suorittaa? Säännönmukaisesti mielentilatutkimus suoritetaan vakavampien rikosten, kuten henkirikosten ja törkeiden terveyteen kohdistuvien rikosten, kuten seksuaalirikosten tutkinnassa.¹¹⁵

---

114 OLJ, 2000, s. 53

¹¹⁵http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_spage=%2Fp

Tällöin tietysti myös OK: 17:45§:n mukaisten edellytysten tulee vallita: Asiassa on annettu syytetyn syylliseksi toteava välituomio tai rikoksen tulee olla tunnustettu tai mielentilatutkimuksen tarpeen muutoin selvä. Vakavien rikosten lisäksi mielentilatutkimus tulisi suorittaa myös lievempien rikosten yhteydessä tapauksissa, joissa on aiempia mielisairausepäilyjä tai vaikeaan psyykkiseen häiriöön viittaavaa asiakirjoissa tai vaikkapa sairaskertomuksissa. Samoin mielentilatutkimus lienee syytä toimittaa, jos syytetty käyttäytyy hyvin poikkeavasti oikeudenkäynnissä tai tutkintavankeudessa (esimerkkinä itsemurhayritykset). Myös, jos henkilö käyttäytyy aikaisempaan elämäänsä nähden täysin poikkeuksellisesti, tulisi mielentilatutkimus suorittaa.¹¹⁶

Mielentilatutkimuksen suorituspaikan päättää Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimus on toimitettava ja lausunto annettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle kahden kuukauden kuluttua siitä, kun tutkimus on aloitettu. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos antaa saamansa lausunnon perusteella asiasta oman lausuntonsa. Mielentilatutkimus sisältää siten kaksi eri lausuntoa: Tutkivan lääkärin lausunnon ja Terveyden ja hyvinvoinnin lausunnon. Tuomioistuimella on kuitenkin täysi harkintavalta asiassa, eikä sen päätöksen tarvitse olla mielentilatutkimukseen sisältyvien lausuntojen mukainen.¹¹⁷ Mielentilatutkimus on laadittava tutkittavan henkilön äidinkielellä suomeksi tai ruotsiksi.¹¹⁸

Koska mielentilatutkimuksella voidaan ratkaista tutkittavan henkilön kannalta hyvinkin tärkeitä asioita, sen on oltava hyvin perusteellinen. Tutkittavan aiemmista elämänvaiheista hankitaan kattavat tiedot: aikaisemmat sairaskertomukset, rikosrekisterimerkinnät sekä koulun, puolustusvoimien ja sosiaaliviranomaisten antamat tiedot. Tutkittavalla henkilöllä ei ole mitään velvollisuutta antaa tietoja siitä, mistä häntä koskevia tietoja on mahdollista hankkia¹¹⁹. Tietoja saatetaan kerätä myös omaisilta ja työnantajalta. Kenties tärkeimmät tiedot saadaan kuitenkin haastatteleamalla tutkittavaa itseään. Mielentilatutkimuksen yhteydessä tehdään

---

[ortlet_action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus=duo96777&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=uusinumero](#)

¹¹⁶ Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.87

¹¹⁷ OLJ, 2000, s. 54

¹¹⁸ Arpo, 1988, s. 40

¹¹⁹ Arpo, 1988, s.39

myös erilaisia kokeita ja kerätään näytteitä, esimerkiksi EEG- ja terveyskeskustasoiset laboratorionäytteet. Mielentilatutkimuksen yhteydessä on otettava huomioon myös teeskentelyn mahdollisuus. Erityisesti alentuneen syyntakeisuuden diagnoosi oli aiemmin syytetylle siinä määrin edullinen, että moni terve henkilö saattoi tarkoituksellisesti tähdätä siihen. Toisaalta dissimulaatio eli oireiden peittäminen oli myös hyvin yleistä¹²⁰ Nykyisin tällaisesta teeskentelystä ei enää ole tutkittavalle hyötyä, koska tuomioistuin voi tuomita myös alentuneesti syyntakeisen täyteen rangaistukseen.

Jos tutkittava henkilö todetaan syylliseksi ja hänet tuomitaan aikanaan vankeusrangaistukseen, tuomiosta vähennetään se aika, jonka hän on ollut vapautensa menettäneenä.¹²¹

Kuten tapauksesta KKO 1987:130 ilmenee, tuomioistuin voi poiketa asiantuntijalausunnosta jopa silloin, kun lausunnonantaja ja mielentilatutkimuksen lääkäri ovat yksimielisesti syyntakeettomuuden kannalla. Tapauksessa lääkintöhallitus oli mielentilatutkimuksen suorittaneen lääkärin lausuntoehdotuksen mukaisesti esittänyt, että syytetty oli surman tehdessään ollut ymmärrystä vailla. Korkein oikeus katsoi, että syytetty oli teon tehdessään ollut täyttä ymmärrystä vailla, koska hän oli ymmärtänyt tekonsa tosiasiallisen luonteen ja oikeudenvastaisuuden, mutta hänen kykynsä säädellä toimintaansa oli ollut hänen syyntakeisuuttaan vähentävässä määrin heikentynyt.

Varsinaisen mielentilatutkimuksen määräämisen vaihtoehtona tuomioistuimen on mahdollista pyytää tuomitusta mielentilalausunto pelkästään asiakirjojen nojalla. Näin ollen tuomioistuimella on syyntakeisuusarviota tehdessään kolme eri vaihtoehtoa: Mahdollisuus mielentilatutkimuksen määräämiseen OK 17:45:n nojalla, mahdollisuus asiakirjalausuntoon ja mahdollisuus jättää tekijän mielentila kokonaan selvittämättä.¹²² Esimerkiksi silloin, kun mielentilatutkimus rikoksen vähäisyyteen ja odotettavissa olevaan rangaistukseen nähden on liian raskas menettely ja syytetty itse ei suostu mielentilatutkimukseen, voidaan se jättää tekemättä.

---

¹²⁰ Hakola, 1993, s.232

¹²¹ Arpo, 1988, s. 38

¹²² Lappi-Seppälä, 2005, s.136

Kirjallisuudessa on katsottu, että mielentilan tutkiminen on ilmeisen tarpeetonta, jos teko ei ole kohdistunut toisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.¹²³ Kannanotto on pulmallinen: Tarkoitushan on selvittää hoidon tarve, ei syytetyn vaarallisuutta muille ihmisille.

Vajaa puolet syyntakeisuusratkaisuista tehdään ilman mielentilatutkimuksen tukea. Jos kyseessä on henkirikos, sen yritykset tai seksuaalirikos, syyntakeettomuusratkaisun takana on jokseenkin poikkeuksetta mielentilatutkimus. Sen sijaan lievemmistä pahoinpitelyrikoksista, liikenne-rikoksista ja omaisuusrikoksista syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on tavallisimmin perustunut muuhun kuin mielentilatutkimuksesta saatavaan selvitykseen. Mielentilatutkimuksen puuttuminen ei merkitse lääketieteellisen asiantuntemuksen puutetta, sillä suuressa osassa tapauksista käytössä on ollut jonkinlainen lääkärintodistus.¹²⁴

Mielentilatutkimussääntöjä tulkitessa on syytä pitää mielessä, että Suomessa on käytössä niin sanottu vapaa todistusteoria. Sitä ilmentää oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 momentin säännös, jonka mukaan oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiin tulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena. Tämä koskee myös mielentilatutkimusta. Päätös syytetyn mielentilasta on tehtävä käyttäen hyödyksi kaikkea mahdollista oikeudenkäyntiaineistoa. Pelkkä mielentilatutkimus ei siis ole autuaaksi tekevä syytetyn mielentilasta päätettäessä, vaan myös muita seikkoja voidaan ja tulee ottaa huomioon.¹²⁵

Jos tuomioistuimien katsoo tekijän syyntakeettomaksi, hänen hoidostaan päättävät lääkintäviranomaiset.¹²⁶ Asiaa sääntelee lähemmin Mielenterveyslain 21§:n ensimmäinen momentti:

”Jos tuomioistuin jättää rikoksesta syytetyn mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, tuomioistuin voi saattaa kysymyksen hänen psykiatrisen sairaanhoidon tarpeestaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen selvitettäväksi.”

---

¹²³ Frände 2005, s.191

¹²⁴ Lappi-Seppälä, 2005, s.140

¹²⁵ Krogerus, 1988, s. 55

104 mt. s. 54

Tuomioistuin siis voi esittää ns. hoitotarveselvityksen tekemistä, mitään velvollisuutta sillä ei selvityksen esittämiseen ainakaan lain sanamuodon mukaan ole. Hoitotarveselvitystä käytetään silloin, kun on vaarana, että hoitoa tarvitsevat jäävät hoitojärjestelmien ulkopuolelle tiedonkulussa olevien puutteiden vuoksi. Vuonna 2004 TEO teki 5 MTL 21§:n mukaista psykiatrisen hoitotarpeen selvitystä.¹²⁷

TEO:n vuosikertomuksien mukaan mielentilatutkimuksissa syntyneiksi todetut määrätään säännönmukaisesti tahdosta riippumattomaan hoitoon. Vuosina 1980-2000 päättyneiden hoitojen keskiarvo oli 9,4 vuotta ja mediaani 4,8 vuotta. Kaiken kaikkiaan kriminaalipotilaita on ollut tahdosta riippumattomassa hoidossa mainitulla aikavälillä 835 henkilöä.¹²⁸

Mielenterveyslain 8§ sisältää tahdosta riippumattoman hoidon edellytykset. Sen mukaan henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumattomaan sairaalahoitoon vain:

- 1) jos hänen todetaan olevan mielisairas;*
- 2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja*
- 3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväiksi tai ovat riittämättömiä.*

Kaikkien kolmen edellytyksen on oltava yhtä aikaa täytettyinä. Mielenterveyslaissa säädellään myös syntyneen henkilön hoidon kestoa ja lopettamista koskevista asioista: Jos mielentilatutkimuksen perusteella syntyneeksi katsottu henkilö on hoidon tarpeessa taikka jos hoidon tarve tulee todetuksi tuomitsematta jättämisen jälkeen, henkilö määrätään tahdosta riippumattomaan hoitoon. Hoitoon määrätyn hoidon tarve tulee arvioida kuuden kuukauden välein. Hoidon jatkamista koskevan päätöksen tekee hallinto-oikeus, kun taas hoidon lopettamispäätöksestä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Syntyneeksi alun perin katsottu

---

¹²⁷ Lappi-Seppälä, 2005, s. 144

¹²⁸ mt. s.149

henkilö voidaan vapauttaa joko suoraan tai päästää hänet valvonnavaraiseen avohoitoon.

Vain osa tuomioistuimissa syyntakeettomiksi todetuista henkilöistä määrätään tahdosta riippumattomaan hoitoon. Arvioiden mukaan tällaisia henkilöitä, jotka ovat syyllistyneet rikostunnusmerkistön täyttävään tekoon ja jotka eivät siis kuulu sen kummemmin rikosoikeudellisen rangaistusjärjestelmän kuin pakkohoidonkaan piiriin, on vuosittain noin 30-40 kappaletta.¹²⁹

Tässä vaiheessa lienee syytä huomauttaa, että syyntakeisuuskysymykset eivät ole ainoastaan tuomioistuimille suunnattuja, vaan syyntakeisuusinstituutio ulottaa lonkeronsa myös syyttäjien tehtäväkentälle: Periaatteessa syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, koska rikosvastuun edellytykset eivät täyty. Syytteen nostaminen on turhaa, jos syyntakeettomuus on ilmiselvää esimerkiksi psykiatrin arvion perusteella.¹³⁰ Tällaiseen mahdollisuuteen on kuitenkin suhtauduttava melkoisin varauksin. Lieneehän kuitenkin selvää, että syyntakeisuuskysymysten pohtiminen on ennen muuta tuomioistuinten asia. Näin ollen syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta edellä mainitulla perusteella vain äärimmäisen harvoissa tilanteissa.

3.3 Syyntakeisuus-instituutio Pohjoismaissa

3.3.1 Ruotsi

Ruotsissa ei tunneta jaottelua syyntakeisiin ja syyntakeettomiin rikoksenteijöihin samalla tavoin kuin muissa pohjoismaissa. Myöskään alentuneen syyntakeisuuden käsitettä ei Ruotsissa käytetä. Syyntakeisuusinstituutio purettiin Ruotsissa vuonna 1965, jolloin voimaan tuli uusi rikoslaki, jossa syyntakeisuutta, alentunutta syyntakeisuutta tai syyntakeettomuutta ei enää tunnettu.¹³¹ Jo vuonna 1945 Ruotsi luopui syyntakeisuuden ja alentuneen syyntakeisuuden käsitteiden käyttämisestä mielentilatutkimusten yhteydessä¹³². Ruotsi on koko Euroopan ainoa maa, jossa rikoslaki mahdollistaa syyntakeettomien rikoksenteijöiden tuomitsemisen

---

129mt. s.137

¹³⁰ Tapani&Tolvanen, 2008, s.353

131 HE 213/2000

¹³² Virkkunen, Achte, Kaila, 1981, s.85

rangaistukseen.¹³³ Tästä on kuitenkin yksi erityisen tärkeä vankeutta koskeva poikkeus, joka ilmenee Ruotsin rikoslain (brottsbalken) 30 luvun 6§:stä:

”Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

- 1. om brottet har ett högt straffvärde,*
- 2. om den tilltalande saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård*
- 3. om den tilltalande i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på någon annat liknande sätt, samt*
- 4. omständigheterna i övrigt*

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalande till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebröd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalande har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalande vara fri från påföljd.”

Edellä mainitun lainkohdan mukaan sitä, joka tekee rikoksen vakavan mielenterveyden häiriön vaikutuksen alaisena, ei saada tuomita vankilaan ilman erityisiä syitä. Jos tuomioistuimien katsoo, ettei myöskään mikään muu seuraamus tule kysymykseen, tekijä on vastuusta vapaa. Vakava mielenterveyden häiriö on käsitteenä sangen mielenkiintoinen. Vakava mielenterveyden häiriö viittaa psykoottista vaikeusastetta oleviin tiloihin niiden etiologiasta riippumatta. Kyseisissä tiloissa todellisuudentaju on häiriintynyt ja niissä esiintyy sekavuutta, ajatushäiriöitä, aistiharhoja ja harhaluuloja. Vakavana mielenterveyden häiriönä pidetään myös masennustiloja, joissa ei ilmene psykoottisia oireita, mutta joissa on itsemurhariski ja vaikeaksi luokiteltavia persoonallisuushäiriöitä, joissa esiintyy psykoottisia impulssiläpilyöntejä tai muita psykoottisia piirteitä tai pakonomaista käyttäytymistä,

---

133 OLJ, 2000, s. 58

kuten kleptomaniaa, pyromaniaa tai seksuaalisia perversioita.¹³⁴ Masennustilan, johon ei liity psykooseja, lukeminen vakavaksi mielenterveyden häiriöksi on sangen ongelmallista ottaen huomioon masennusdiagnoosien jättimäisen kasvun. Toki tätä ei voitu ennakoida lakia säädettäessä vuonna 1991¹³⁵.

Sosiaalihuollituksen mukaan tarkasteltaessa sitä, onko mielenterveyden häiriö vakava, on kiinnitettävä huomio häiriön laatuun ja asteeseen. Tällöin häiriön laadulla tarkoitetaan sairaustyyppiä, häiriön asteella taas viitataan ensi sijassa psykososiaaliseen toimintatasoon, eli siihen miten vaikeita ja vakavia oireet ovat. On huomattava, että eräitä vaikeita mielenterveyden ongelmia, kuten skitsofreniaa tulee aina pitää laadultaan vakavana, mutta ne eivät aina ole välttämättä tätä häiriön asteeltaan. Toisaalta äsken mainitut masennustilat ovat usein laadultaan lieviä, mutta voivat silti olla häiriön asteeltaan vaikeita, esimerkiksi itsemurhariskin takia ja tulevat tämän vuoksi tarkasteltavaksi vaikeina mielenterveyden häiriöinä.¹³⁶

Harkitessaan sitä, onko tekijän tapauksessa olemassa erityisiä syitä, joiden johdosta mielenterveyden häiriöstäkin kärsivä on mahdollista tuomita vankeuteen, tuomioistuimen tulee ottaa huomioon:

1. Millainen rangaistusarvo rikoksella on
2. Onko syytetyllä tarvetta tai rajoitettua tarvetta psykiatriseen hoitoon
3. Onko syytetty itse aiheuttanut tilansa humaltumisen tai muun sen kaltaisen synn kautta
4. Muut tilanteeseen liittyvät seikat

Oikeus ei kuitenkaan saa tuomita syytettyä vankilaan, jos hän ei vakavan psyykkisen häiriön vuoksi kykene ymmärtämään teon tarkoitusta, tai jos hän ei kykene sovittamaan toimintaansa sellaisen tarkoituksen mukaan. Tätä periaatetta ei kuitenkaan sovelleta silloin, kun syytetty on itse aiheuttanut puutteellisen kykynsä humaltumisen tai muun sellaisen synn takia.

---

¹³⁴ Holmberg, 1994, s.23, Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson, s.23, 1994

¹³⁵ <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/net/091208143826ML?OpenDocument>

¹³⁶ Tillämpning av lagen om rättspsykiatrisk vård, 1991, s.16

Syyntakeisuuden osalta lainsäädäntöä muutettiin viimeksi vuonna 2008¹³⁷ Tällöin merkittävin muutos rikoskaaren 30 luvun 6§:n kohdalla oli se, että syytetty saatettiin nyt aiemmasta laista poiketen tuomita vankeuteen. Aiemman, vuonna 1991 voimaan tulleen lainmuutoksen mukaan psyykkisistä häiriöistä kärsinyt syytetty saatettiin tuomita kaikkiin muihin rangaistuksiin, paitsi vankeuteen.¹³⁸ Uuden lain esitöiden mukaan syyt seuraamuskäytännön merkittävään muuttamiseen olivat paitsi joustavuuden lisääminen lainsäädäntöön, myös halu lisätä tuomioistuimen harkintavaltaa.¹³⁹ Esitöiden mukaan vankeutta voidaan uuden lain aikana tuomita esimerkiksi tekijälle, jonka tekemän rikoksen rangaistusarvo on suuri, mutta tekijän mielenterveyden häiriö taas suhteellisen pieni.¹⁴⁰ Vanhan lain aikana tällainen punninta ei olisi siis ollut mahdollista, koska laki ei missään olosuhteissa sallinut vankeuteen tuomitsemista silloin, kun kiellettyyn tekoon oli syyllistynyt mielenterveydeltään häiriintynyt henkilö.

Rikoskaaren 31 luvun 3§:ssä säädetään tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä tekijä oikeuspsykiatriseen hoitoon.

”Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarligt psykisk störning, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

Har brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får rätten besluta att särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991 : 1129) om rättspsykiatrisk vård skall äga rum vid vården, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för att han återfaller i brottslighet, som är av allvarligt slag.

Om det med hänsyn till den tilltalades tidigare brottslighet eller av andra särskilda skäl är påkallat, får rätten i samband med överlämnandet till rättspsykiatrisk vård döma till annan påföljd, dock inte fängelse eller överlämnande till annan särskild vård.”

---

137 <http://www.notisum.se/rnp.se/SLS/fakta/a9620700.htm>

138 Prop. 2007/08: 97, s.8

139 mt. s.1

140 mt. s.1

Oikeus voi määrätä vakavasta mielenterveyshäiriöstä kärsivän rikosentekijän oikeuspsykiatriseen hoitoon, mikäli hoitoon määrääminen on hänen psyykinen tilansa sekä henkilökohtaiset olosuhteensa huomioon ottaen tarpeellista. Tällainen seuraamus on kuitenkin kytketty rikoksen vakavuuteen ja näin ollen edellyttää, ettei rikoksesta voi seurata sakkorangaistusta. Toisin sanoen psykiatriseen hoitoon voidaan tuomita ainoastaan ne, joiden rikos olisi normaalioloissa johtanut vankeuteen.

31 luvun 3§:n 2. kohdassa selvitetään Ruotsissa käytössä olevan, mutta pohjoismaisessa katsannossa ainutlaatuisen uloskirjausmenettelyn (utskrivningsprövning) sisältö. Uloskirjausmenettelyllä tarkoitetaan sitä, että tuomioistuimien voi määrätä vakavasta psyykkisestä mielenhäiriöstä kärsivän tekijän oikeuspsykiatrisesta hoidosta annetun lain (Lagen om rättspsykiatrisk vård) mukaiseen uloskirjausmenettelyyn, mikäli tekijän vakavan mielenterveyden häiriön vuoksi on olemassa riski, että hän syyllistyy uuteen vakavaan rikokseen. Uloskirjausmenettelyn mukaiseen oikeuspsykiatriseen hoitoon määrätty henkilö pysyy suljetussa hoidossa, kunnes lääninoikeus lopettaa hoidon ns. uloskirjausmenettelyssä hoitavan laitoksen ylilääkärin tai potilaan itsensä hakemuksesta.¹⁴¹

Säännösten mukaan uloskirjausmenettelypäätöstä vaaditaan silloin, kun henkilö on tehnyt rikoksen vakavan mielenterveydenhäiriön vaikutuksen alaisena, hän on tuomion aikana hoidon tarpeessa ja on vaarana, että hän uusii vakavan rikoksen. Kun tuomioistuimien sitten harkitsee sitä, tarvitaanko erityistä uloskirjauspäätöstä, se siis arvioi ensi sijassa sitä riskiä, jonka rikosentekijä aiheuttaa toisen hengelle ja terveydelle. Kun henkilö on syyllistynyt törkeään väkivaltarikokseen, säännönmukaisesti katsotaan, että hän muodostaa riskin ympäristölle ja edellytetään tuomioistuimen uloskirjauspäätöstä. Psykiatrista hoitoa ilman erityistä uloskirjausmenettelyä onkin käytetty lähinnä vain silloin, kun kyse on esimerkiksi tavallisesta pahoinpitelystä tai vaikkapa laittomasta uhkauksesta.¹⁴²

---

¹⁴¹ <http://www.skane.se/upload/.../LRV%20utan%20sup.pdf>

¹⁴² Holmberg, 1994, s.23 ja 89, Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson, 1994, s.24, 52-53

Vaatimukset ehdoista, joiden tulee täytyä uloskirjausmenettelyn suorittamiseksi lääninoikeuden toimesta löytyvät oikeuspsykiatrisesta hoidosta annetun lain (Lagen om rättspsykiatrisk vård) 16 §:stä.

” I fråga om den som ges rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3§ brottsbalken med särskild utskrivningsprövning ska vården upphöra när

- 1. Det inte längre är till följd av den psykiska störning som föranlett beslutet om särskild utskrivnings prövning finns risk för att patienten återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag, och*
- 2. det inte heller annars med hänsyn till patientens psykiska tillstånd och personligförhållanden i övrigt är påkallat att han eller hon*
  - a) är intagen på en sjukvårdsrättning för psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång, eller*
  - b) ges öppen rättspsykiatrisk vård.*

Lainkohdan mukaan erityinen uloskirjausmenettely tulee lopettaa, kun ei enää ole vaaraa siitä, että tekijä mielenterveydellisen häiriönsä vuoksi syllistyisi uusiin, vakaviin rikoksiin. Erityinen uloskirjausmenettely tulee niin ikään lopettaa, kun potilaan psyykinen ja persoonallinen tila huomioon ottaen ei ole perusteltua, että hän on suljettuna sellaisessa mielenterveyshoidossa, johon liittyy vapauden rajoittamista ja muu rangaistus tai jos hänelle annetaan avohoitoa.

Oikeuspsykiatrisesta hoidosta annetun lain 16 a §:n mukaan hoitavan laitoksen ylilääkärin tulee saattaa kysymys uloskirjausmenettelyn jatkamisesta oikeuden harkintaan viimeistään neljän kuukauden kuluttua siitä, kun oikeuden edellinen määräys hoidon jatkamisesta on tullut pakkotäytäntöönpanokelpoiseksi tai jos tekijä on tullut hoidettavaksi myöhemmin, siitä päivästä lukien. Kuitenkin hakemus on tehtävä heti niissä tapauksissa, joissa johtava lääkäri tulee siihen lopputulemaan, että potilaan hoito voidaan lakkauttaa tai hoito tulisi vaihtaa suljettuun hoitoon tai avohoidoksi. Lienee tarpeen huomauttaa, että ruotsalaisista lääninoikeuksista muodostettiin 12 hallinto-oikeutta eduskunnan päätöksellä kesäkuussa 2009. Näin ollen hakemukset hoidon lopettamiseksi ja jatkamiseksi käsitellään 15.2.2010

eteenpäin lääninoikeuksien sijaan uusissa hallintotuomioistuimissa.¹⁴³ Edellä mainitun lain 16b §:n mukaan ylilääkärin tulee hoidon jatkamista esittäessään määrittää se, tulisiko hoitoa jatkaa suljetulla tai avohoidolla.

Mielentilatutkimuksia sääntelee Ruotsissa laki oikeuspsykiatrisesta hoidosta (Lagen om rättspsykiatrisk vård) vuodelta 1991. Sen keskeisin kohta löytyy lain 1§:stä:

"I brottmål får rätten besluta om rättspsykiatrisk undersökning i syfte att kunna bedöma

1. om det finns medicinska förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård enligt [31 kap. 3§ brottsbalken](#), eller 2. om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och i så fall tillståndets betydelse för frågan om påföljdsvalet enligt [30 kap. 6 § brottsbalken](#)."

Tuomioistuimella on oikeus päättää mielentilatutkimuksen tekemisestä sen selvittämiseksi, onko olemassa lääketieteellisiä edellytyksiä määrätä epäilty oikeuspsykiatriseen hoitoon tai onko epäilty ollut teon tehdessään niin vakavan mielenterveyden häiriön alaisena, että sillä on merkitystä seuraamuksesta päätettäessä. Tuomioistuimella on oikeus teettää mielentilatutkimus harkintansa mukaan missä rikosjutussa tahansa.

Laissa oikeuspsykiatrisesta hoidosta todetaan lisäksi, että oikeus ei pääsääntöisesti saa määrätä henkilöä pakkohoitoon uloskirjausmenettelyin, jollei se ole määrännyt tekijän mielentilaa tutkittavaksi. Tekijä voidaan tuomita sellaiseen oikeuspsykiatriseen hoitoon, johon ei liity uloskirjausmenettelyä edellyttäen, että asian johdosta on tehty mielentilatutkimus tai hankittu lääkärinlausunto, jossa otetaan kantaa siihen, voidaanko tekijä tuomita sellaiseen rangaistukseen. Mielentilatutkimus on tehtävä niin pikaisesti kuin mahdollista.

Tutkimus voidaan tehdä hoitolaitoksessa tai erityisessä tutkimuslaitoksessa. Tutkimuksen aikana syytetty keskustelee psykiatrien, sosionomien ja psykologien kanssa. Mielentilalausunnossa otetaan kantaa muun muassa siihen oliko syytetty

---

143 http://www.domstolar.se/templates/DV_listArticle_10978.aspx

tekohetkellä vakavan mielenterveyden häiriön tilassa ja tarvitseeko tämä oikeuspsykiatrasta hoitoa.¹⁴⁴

Ruotsalaisessa järjestelmässä tuomioistuimella on kolme mahdollisuutta, kun sen harkittavaksi tulee kysymys syytetyn mielentilasta. Se voi määrätä rikosentekijän suureen mielentilatutkimukseen, se voi pyytää rikosasioiden henkilötutkimusta koskevan lain 7§:n mukaista laajennettua tutkimusta tai se voi määrätä rikosentekijän saman pykälän mukaiseen suppeaan perustutkimukseen sen selvittämiseksi, onko laajemmalle tutkimukselle tarvetta. Suureen mielentilatutkimukseen ei yleensä suoraan tuomioistuimesta määrätä.¹⁴⁵

Ruotsalaiset tuomioistuimet seuraavat suomalaisten tuomioistuinten tapaan lähes poikkeuksetta mielentilatutkimuksen tulosta. esimerkiksi vuosin 1991-1993 tuomioistuin tuomitsi syytetyn 96%:ssa tapauksissa mielentilatutkimuksen tulosten mukaisesti.¹⁴⁶

Mielenkiintoista kansainvälisessä katsannossa on, että psykiatrisen hoidon kestoa määriteltäessä on¹⁴⁷ pyritty yhdenmukaistamaan hoitoaikoja siten, että törkeissä rikoksissa hoidon lakkaamisesta päättää tuomioistuin. Tällöin otetaan psyykkisten seikkojen lisäksi huomioon yleiset turvallisuusnäkökohdat.

3.3.2 Norja

Norjassa on käytössä kolmijako psyykköisessä ja tiedottomassa tilassa oleviin tekijöihin sekä kehitysvammaisiin. Alentunutta syyntakeisuutta ei Norjassa ainakaan lakitekstin tasolla tunneta. Oikeuskirjallisuudessa käytetään käsitettä alentuneesti syyntakeinen, mutta voimassa olevassa rikoslaisissa (Straffeloven) tällaista nimitystä ei ole käytetty lainkaan¹⁴⁸.

---

¹⁴⁴ http://svt.se/2.53277/1.275370/sa_fungerar_rattspsykiatrisk_undersokning_och_vard?lid=senasteNytt_611539&lpos=rubrik_275370

¹⁴⁵ Holmberg 1994a, s.22 ja 27, Holmberg, 1994b, s.65

¹⁴⁶ Holmberg, 1994b, s.27-29, Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson, 1994, s.49

¹⁴⁷ Holmberg, 1994b, s.95-96

¹⁴⁸ HE 213/2000

Norjan rikoslaki on peräisin vuodelta 1902¹⁴⁹. Vanhanaikaiseksi käyneen rikoslain kokonaisuudistus valmistui jo vuonna 2005, mutta se ei Norjan monimutkaisen oikeusjärjestyksen vuoksi ole vielä tullut voimaan kuin pieneltä osin. Ainoastaan uuden rikoslain 16 luku on tullut pysyvästi voimaan, samoin kuin monet muutkin sellaiset säädökset, jotka liittyvät 16 luvun soveltamiseen. Straffelovenin 16 luku käsittelee kaikista vakavimpia rikoksia kuten kansamurhaa, rikosta ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksia.¹⁵⁰

Koska on oletettavaa, että Norjan uusi rikoslaki tulee piakkoin voimaan, käyn läpi sekä nykyisen oikeustilan, eli vuoden 1902 rikoslain säännökset syyntakeisuudesta että tulevan rikoslain syyntakeisuussäännökset. Vuoden 1902 rikoslain pääsääntö syyntakeisuuden osalta löytyy 3. luvun pykälästä 44:

”Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstlos straffes ikke. Det samme gjelder den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad.”

Lainkohdan mukaan tekohetkellä psykoottisessa tai tiedottomassa tilassa ollutta tekijää ei saa rangaista. Sama koskee tekijää silloin, kun tämä kärsi tekohetkellä vakava-asteisesta psyykkisestä kehitysvammasta. Norjan järjestelmän mukaan mielisairasta rikosentekijää ei voida tuomita teosta rangaistukseen, mutta hänet voidaan määrätä hoitoon

Pohjoismaisessa katsannossa mielenkiintoinen järjestelmä on vanhan rikoslain mukainen Sikring¹⁵¹ -erityisseuraamus.

”Når det anses nødvendig for å verne samfunnet, kan en lovbrøyer som er straffri etter § 44 første ledd overføres til tvungent psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven kapittel 5. Avgjørelsen i sak om overføring treffes ved dom, og overføring kan bare skje når vilkårene i nr 1 eller nr 2 er oppfylt:

Lovbrøyeren har begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse

---

149 HE 77/2001

150 <http://www.lovdata.no/all/nl-20050520-028.html>

151 OLJ 2000, s.62

som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare. I tillegg må det antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet. Ved farevurderingen skal det legges vekt på den begåtte forbrytelsen sammenholdt særlig med lovbryterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.

Lovbryteren har begått eller forsøkt å begå en mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i nr 1, og tidligere har begått eller forsøkt å begå en forbrytelse som nevnt der, og det må antas å være en nær sammenheng mellom den tidligere og den nå begåtte forbrytelsen. I tillegg må faren for tilbakefall til en ny alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet, antas å være særlig nærliggende.”

Vapaasti käännettynä Sikring tarkoittaa kiinniottamista muiden turvallisuuden vuoksi (Englannin käänös safety catch) Sikring -seuraamus mahdollistaa psykoottisessa ja tiedottomassa tilassa olleiden tekijöiden määräämisen pakkohoitoon, avohoitoon tai vankilaan¹⁵². Määräyksen antaa tuomioistuim. 39 a § antaa mahdollisuuden liittää tämä seuraamus myös kehitysvammaisiin henkilöihin. Sikring on kuitenkin molemmissa tapauksissa mahdollista ainoastaan silloin, kun tekijä on katsottava yhteiskunnalle vaaralliseksi. Sikring ei siis ole mikään automaatio, vaan sen määrääminen perustuu aina intressipunnintaan tekijän vaarallisuuden ja häntä uhkaavan vapaudenmenetyksen välillä. Sikring voidaan määrätä vain vakavimmista rikoksista tai lievemmistä rikoksista, mikäli tekijä on syylistynyt vastaaviin rikoksiin aiemminkin. 39 b §:n mukaan Sikring -seuraamusta voidaan jatkaa kunnes rikoksen uusimisriskiä ei enää ole. Lopettamista saavat anoa oikeudelta tekijä itse, hänen lähiomaisensa sekä hoitavan laitoksen johtaja. Lopettamista ei kuitenkaan saa anoa kuin aikaisintaan vuoden kuluttua siitä, kun oikeuden päätös on saanut lainvoiman. 39 c §:n mukaan Sikring voidaan tietyissä tilanteissa toteuttaa myös vankeinhoidon alaisessa instituutiossa, mikäli normaalilla pakkohoidolla yhteiskuntaa ei voitaisi suojella riittävässä määrin. 39 e §:n mukaan Sikring -seuraamuksen maksimipituus on 21 vuotta.

Uudessa rikoslaisissa käytetään syyntakeisuuden käsitettä, toisin kuin vanhassa rikoslaisissa, jossa kyllä selvästi operoitiin syyntakeisuuden käsitteellä, mutta käsitettä ei sinänsä nimeltä ilmaistu. Uuden rikoslain 20. § kantaa nimeä syyntakeisuus (tilregnelighet), ja se on muotoiltu seuraavanlaiseksi:

”For å kunne straffes må lovbyteren være tilregnelig på handlingstidspunktet. Lovbyteren er ikke tilregnelig dersom han på handlingstidspunktet er

- a) under 15 år,
- b) psykotisk,
- c) psykisk utviklingshemmet i høy grad, eller
- d) har en sterk bevissthetsforstyrrelse.

Bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus, fritar ikke for straff.”

Säännöksen mukaan tekijän tulee olla tekohetkellä syyntakeinen, jotta hänet voitaisiin tuomita rangaistukseen. Tekijä ei kuitenkaan milloinkaan ole syyntakeinen, jos hän on tekohetkellä alle 15-vuotias, psykoottinen, syvästi psyykkisesti kehitysvammainen tai mikäli hänellä on voimakas tajunnanhäiriö. Itse aiheutettu tajunnanhäiriö, kuten voimakas päihtymys, ei vapauta rangaistuksesta.

Norjalaiset mielentilatutkimukset toimivat hieman eri tavalla kuin suomalaiset. Ensinnäkään mielentilatutkimuksia ei tehdä vankimielisairaaloissa, kuten Suomessa. Norjaa ravisteli 1970-luvulla skandaali, kun valtion vankimielisairaalassa paljastui potilaitten järjestelmällistä julmaa kohtelua. Sen seurauksena koko laitos päätettiin lakkauttaa ja oikeuspsykiatrinen toiminta hajauttaa osaksi muuta psykiatria. Sen seurauksena Norjassa oikeuspsykiatria omana psykiatrian erityisalanaan näivettyi. Norjassa mielentilatutkimus voidaan lisäksi uusia, jos sen lopputulosta on syytä epäillä.¹⁵³

Norjassa ei ole yksityiskohtaisia säännöksiä siitä, kuinka mielentilatutkimus tulisi suorittaa. Yleensä määrätään kaksi asiantuntijaa, jotka tekevät tutkimuksen yhdessä ja toimittavat lausunnon tuomioistuimelle. Oikeuspsykiatrian tasoa Norjassa kuvaa

---

¹⁵³<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Norjalla+on+edess%C3%A4%C3%A4n+vaikea+oikeudenk%C3%A4ynti/a1305559904954>

hyvin se, että vaikka Trondheimin yliopistossa on alan professuuri, on alan tutkimus jäänyt vähäiseksi.¹⁵⁴

Vertaamalla uutta säännöstä syyntakeisuudesta vanhan lain vastaavaan lainkohtaan, voimme huomata, että erot ovat lähinnä kosmeettisia: Nähdäkseni oikeustilaa sinänsä ei ole haluttu muuttaa. Mielestäni uudessa lainkohdassa on selvästi havaittavissa muiden pohjoismaiden rikosoikeudellinen kehitys. Samaan lainkohtaan on nimittäin yhdistetty niin syyntakeisuuden alaikäraja, varsinainen syyntakeisuussäännös ja itse aiheutetut tajunnanhäiriöt. Tällainen lainsäädäntötekniikka on syyntakeisuuden osalta aiemmin ollut käytössä esimerkiksi Suomessa. Mielenkiintoista uudessa syyntakeisuussäännöksessä on se, että esitystä uudeksi säännökseksi muutettiin todella huomattavissa määrin, ennen kuin se sai lopullisen muotonsa¹⁵⁵.

Sikring -seuraamus puuttuu uudesta lainsäädännöstä kokonaan, ja se on korvattu kokonaan uudella lainsäädäntöratkaisulla. Uuden lain 12 luvun 62-65 §:t käsittelevät pakkohoitoa ja pakollista huolenpitoa seurauksena syyntakeettomille rikoksentekeijöille. Pakkohoidon perussäännös, pykälä 62 kuuluu seuraavasti.

"Vilkår for å idømme overføring til tvungent psykisk helsevern

Når det anses nødvendig for å verne andres liv, helse eller frihet, kan en lovbrøyer som er straffri etter § 20 bokstav b eller bokstav d, ved dom overføres til tvungent psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven kapittel 5, når han har begått eller forsøkt å begå et voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare og vilkårene i annet eller tredje ledd er oppfylt.

Var lovbruddet av alvorlig art, må det være en nærliggende fare for at lovbrøyeren på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet. Var lovbruddet av mindre alvorlig art må

lovbrøyeren tidligere ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som krenket eller utsatte for fare andres liv, helse eller frihet,

¹⁵⁴ Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson & Holmberg, s.5-6, 13-14 ja 26-28

¹⁵⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2002/nou-2002-04/14.html?id=380695>

det antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og

faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i bokstav a, være særlig nærliggende.

Ved vurderingen av faren for tilbakefall etter bestemmelsen her skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbrüterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne. ”

Lainkohdan mukaan syyntakeeton tekijä voidaan siirtää pakkohoitoon, mikäli se on välttämätöntä toisten ihmisten terveyden, elämän tai vapauden vuoksi. Määräyksen pakkohoidosta antaa tuomioistuin. Pakkohoitoon tuomitseminen edellyttää vakavaa rikosta, kuten seksuaali- tai väkivaltarikosta. Vaikka teko olisi erityisen vakava vaaditaan silti, että tekijä saattaa syyllistyä uudelleen vakavaan rikokseen tulevaisuudessa. Mikäli teko ei ole erityisen vakava, vaaditaan pakkohoidon täytäntöön panemiseksi, että tekijä on aiemmin syylistynyt vastaavanlaiseen loukkaukseen tai sen yritykseen tai toisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan loukkaukseen tai sen yritykseen. Toinen vaatimus pakkohoidon toteuttamiseksi silloin, kun teko ei ole erityisen vakava, on yhteys aiemman teon ja nyt kysymyksessä olevan teon välillä. Kolmas vaatimus on, että vaara uuden vakavan rikoksen tekemiseksi tulee olla huomattava.

62§:ä tarkastellessa on syytä muistaa, että tämä pykälä koskee ainoastaan psykoottista tai tajunnanhäiriöistä tekijää. Niissä tapauksissa, kun tekijänä on kehitysvammainen henkilö, sovelletaan 63§:ä. Käytännössä pykälä sisältää samanlaisen seuraamuksen kuin 62§, mutta pakkohuolenpidossa otetaan huomioon kehitysvammaisten erilaiset tarpeet.

65§:n mukaan syyttäjä voi päättää sekä pakkohoidon että pakkohoivan lopettamisesta. Syyttäjän tulee viimeistään kolmen vuoden kuluttua tuomion antamisesta lopettaa pakkohoito tai -hoiva tai jättää käräjäoikeuden harkintaan sen, tulisiko seuraamusta jatkaa vai pitäisikö se lopettaa.

Tarkemmin pakkohoidon ja pakkohoivan sisältöä sääntelee vuonna 2007 voimaan tullut laki psykiatrisesta hoidosta (Psykisk helsevernloven).

3.3.3 Tanska

Syyntakeisuuden historiassa Tanskalla on oma synkkä paikkansa. 1600-luvulla Tanskan lainsäädäntöön nimittäin lisättiin kohta, jonka mukaan henkirikokseen syyllistynyt mielisairas oli surmattava. Tanskalaisen tulkinnan mukaan mielisairaita voitiin pitää eläinten kaltaisina järjettöminä luontokappaleina, minkä vuoksi henkirikoksen tehneitä mielisairaita oli rangaistava kuolemalla.¹⁵⁶

Tanskassa syyntakeisuuden perusteista säädetään rikoslain 16 §:ssä. Alentuneen syyntakeisuuden käsitettä ei tunneta Tanskassakaan¹⁵⁷ Sen sijaan syyntakeettomille määrättävistä erityisseuraamuksista säädetään lain 68-70§:ssä. Syyntakeisuuden kovan ytimen luova rikoslain (Straffelov) 16 § kuuluu seuraavasti:

”Personer, der på gerningstiden var utilregnelige på grund af sindssygdom eller tilstande, der må ligestilles hermed, straffes ikke. Tilsvarende gælder personer, der var mentalt retarderede i højere grad. Befandt gerningsmanden sig som følge af indtagelse af alkohol eller andre rusmidler forbigående i en tilstand af sindssygdom eller i en tilstand, der må ligestilles hermed, kan straf dog pålægges, når særlige omstændigheder taler derfor.

Stk. 2. Personer, der på gerningstiden var mentalt retarderede i lettere grad, straffes ikke, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf. Tilsvarende gælder personer, der befandt sig i en tilstand, som ganske må ligestilles med mental retardering.”

Lainkohdan ensimmäisen kohdan mukaan henkilöä, joka rikosentekohetkellä oli syyntakeeton mielisairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi ei tule rangaista. Tämä säännös on merkittävä kahdesta eri syystä. Ensinnäkään se ei sisällä mitään vaatimusta psyykkisen tilan ja rikoksen välisestä syy-yhteydestä. Toisaalta on hyvä huomata, että Tanskan laissa käytetty mielisairauskäsite on lääketieteellinen. Mielenlilatutkimusten yhteydessä psykiatrit eivät ota kantaa henkilön syyntakeisuuteen. He vain kuvaavat ja diagnosoivat mielenterveyden häiriöitä.

---

¹⁵⁶ Sonden, 1930, s.34-35
¹⁵⁷ OLJ, 2000, s. 61

Toisaalta, vaikka tuomioistuimilla on Suomen tapaan oikeus poiketa mielentilatutkimuksesta, on tämä Tanskassakin äärimmäisen harvinaista.¹⁵⁸

Syyntakeettomuus pätee myös henkilöihin, jotka kärsivät vakavasta kehitysvammasta. Mikäli henkilö päätyy syyntakeettomaan tilaan nauttimalla alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita, hänet voidaan tuomita rangaistukseen, mikäli se on erityisten syiden vuoksi tarpeellista. Toisessa kohdassa määrätään, että muusta kuin vakavasta kehitysvammasta kärsivä vammaisen henkilö voidaan tuomita rangaistukseen elleivät erityiset syyt puolla rangaistuksen tuomitsematta jättämistä. Sama koskee henkilöitä, jotka kärsivät tilasta, joka muistuttaa läheisesti henkistä kehitysvammaisuutta.

Rikoslain 16§:n kannalta ratkaisevaa on rikoksen tekemisen hetki. Jos psykoottinen tila ilmenee vasta rikoksen teon jälkeen, lainkohtaa ei voida käyttää. Tällöin rikosentekijä saa tavallisen rangaistuksen, mutta rikoslain 73§:n mukaan oikeus voi päättää, että hänet sijoitetaan mielisairaalaan, kunnes rangaistus voidaan panna täytäntöön. Tämä aika tietysti vähennetään rangaistuksesta.¹⁵⁹

Tanskan erikoisuus syyntakeisuussäätelyssä löytyy 16§:n 1 kohdasta, jonka mukaan esimerkiksi alkoholia nauttinut henkilö voidaan tuomita vain, jos erityiset syyt näin vaativat. Asetelma on esimerkiksi Suomen lainsäädäntöön verrattuna täysin nurinkurinen. Suomen lainsäädännön mukaan päihtymystä tai muuta tilapäistä tajunnanhäiriötä, johon tekijä on itsensä saattanut, ei oteta huomioon, jollei siihen ole päteviä syitä.

Syyntakeettomille määrättävistä erityisseuraamuksista säädetään rikoslain 68-70§:ssä. 68§:ssä mainitaan erityisseuraamusten lajit.

”Hvis en tiltalt frifindes for straf i medfør af § 16, kan retten træffe bestemmelse om anvendelse af andre foranstaltninger, der findes formålstjenlige for at forebygge yderligere lovovertrædelser. Såfremt mindre indgribende foranstaltninger som tilsyn, bestemmelser vedrørende opholdssted eller arbejde, afvænningsbehandling, psykiatrisk behandling m.v. ikke findes tilstrækkelige, kan det bestemmes, at den

---

¹⁵⁸ Pajuoja, 1995, s.210

¹⁵⁹ Kramp, s. 1334, Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson & Holmberg, s. 14-16

påtgældende skal anbringes i hospital for sindslidende, i institution for personer med vidtgående psykiske handicap eller under tilsyn med mulighed for administrativ anbringelse eller i egnet hjem eller institution til særlig pleje eller forsorg. Anbringelse i forvaring kan ske under de betingelser, der er nævnt i § 70. ”

68§:n mukaan tuomioistuim voi määrätä muita seuraamuksia henkilöille, joita ei voitu tuomita rangaistukseen syyntakeettomuuden vuoksi. Seuraamuksia ovat esimerkiksi tekijän valvonta, määräykset koskien henkilön asuinpaikkaa tai työtä, psykiatrinen hoito, tai pakkohoito silloin, kun edellä mainittuja seuraamuksia ei voida pitää riittävinä. Pakkohoito voidaan panna täytäntöön lain mukaan esimerkiksi mielisairaalassa, kehitysvammaisille varatussa laitoksessa tai erityiseen tarkoitukseen varatussa hoitokodissa. Rikoslain 69 §:n mukaan psykiatriseen hoitoon voidaan sijoittaa muitakin kuin mielisairaita silloin, kun tämä harkitaan tarkoituksenmukaiseksi. Käytännössä kysymykseen tulevat lähelle syyntakeettomuuden rajaa sijoittuvat tapaukset. Erityisenä perusteena on myös asianomaisen oma hoitomotiivatio¹⁶⁰. 69a§:n mukaan rangaistukset eivät voi ylittää viittä vuotta. Mikäli lievemmat määräykset eivät tehoa eivätkä ne ole tekijää ajatellen riittävät, voidaan tekijä määrätä jopa eristettäväksi 70§:n nojalla.

Rikoslain 69§:n mukaan on mahdollista, että psykiatriseen hoitoon sijoitetaan myös muita kuin mielisairaita. Kysymykseen tulevat lähinnä rajatilat sekä nuoret alkoholistit ja narkomaanit, jotka ovat motivoituneita saamaan hoitoa. Käytännössä 69§:n mukainen hoito on kuitenkin harvinaista. Tällä perusteella hoitoon määrättyjä on noin 20%:a psykiatrisiin seuraamuksiin tuomitusta.¹⁶¹ Tanskalaisen järjestelmän erityispiirteenä on se, että tuomioistuimen tulee ottaa kantaa siihen, sijoitetaanko syytetty mielisairaalaan vai psykiatriseen hoitoon mielisairaalassa.¹⁶² Oikeuspsykiatria ei Tanskassa ole oma erityisalansa, vaan se toimii yleisen psykiatrian yhteydessä¹⁶³.

160HE 44/2002, 3.2 Oikeusvertailua

¹⁶¹ Kramp & Gabrielsen, 1994, s.376 ja 380

162 He 44/2002,, 3.2 Oikeusvertailua

¹⁶³ Kronqvist & Noreik & Kramp & Sigurbergsson & Holmberg, s. 6-7 ja 32-34

4. Järjestelmämme ongelmia

4.1 Syyntakeettoman rikosentekijän rankaisemattomuuden problematiikkaa

Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on todettu, Pohjois-Eurooppalaisessa katsannossa hieman epätyypillisesti suomalainen tuomioistuin ei voi määrätä syyntakeettomaksi katsomaansa henkilöä pakkohoitoon. Asiaa sääntelee rikoslain 3 luvun 4§ 5 momentti sekä mielenterveyslain 21 §, joissa määrätään rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen selvittäminen. Rikoslain 3:4.5 kuuluu seuraavasti:

”Jos tuomioistuin jättää rikoksesta syytetyn hänen mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, tuomioistuimen tulee, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta, saattaa kysymys hänen hoidon tarpeestaan selvitettäväksi siten kuin mielenterveyslain (1116/1990) 21 §:ssä säädetään.” (RI 3:4.5)

Mielenterveyslain 21§:ssä puolestaan todetaan:

”Jos tuomioistuin jättää rikoksesta syytetyn mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, tuomioistuin voi saattaa kysymyksen hänen psykiatrisen sairaanhoidon tarpeestaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvitettäväksi. Tuomioistuin voi samalla määrätä hänet säilytettäväksi vankilassa, kunnes Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen päätös on annettu.

Jos rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen selvittämiseksi on välttämätöntä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi määrätä hänet enintään 30 päiväksi sairaalaan tutkittavaksi.”

Lainkohtien yhteensovittaminen on haastavaa, sillä rikoslain 3:4.5:ssä todetaan, että

*”...
tuomioistuimen tulee, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta, saattaa kysymys hänen hoidon tarpeestaan selvitettäväksi...”* , kun taas mielenterveyslain 21§:n mukaan *”...tuomioistuin voi saattaa kysymyksen hänen psykiatrisen sairaanhoidon tarpeestaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvitettäväksi.”* RI 3:4.5:n mukaan on siis selvä pääsääntö saattaa hoidon tarve selvitettäväksi, kun taas

mielenterveyslain mukaan tuomioistuin voi näin halutessaan tehdä. Näin ollen oikeustila sen suhteen, milloin tuomioistuimen pitää ehdottomasti saattaa hoidon tarve selvitettyksi, on sangen epäselvä.

Rikoslain 3:4.5:a tarkasteltaessa mieleen tulee tietysti kysymys siitä, milloin hoitotarpeen selvittäminen on *ilmeisen tarpeetonta*. Ilmeinen tarpeettomuus on kyseessä silloin, kun syytteen perustana oleva teko ei mitenkään liity henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuviin rikoksiin, kuten tappoon, pahoinpitelyyn, ryöstöön, raiskaukseen tai vaikkapa laittomaan uhkaukseen. Jos rikos on tässä mielessä ”vaaraton”, kansalaisten turvallisuuden kannalta ei ole merkitystä sillä, että tekijän hoidon tarvetta ei selvitetä.¹⁶⁴ Yhtä vuotta koskevan suppean julkaisemattoman kartoituksen perusteella näyttäisi siltä, että vain suunnilleen puolella syyntakeettomiksi tuomioistuimissa katsotuista on ollut merkintä TEO:n hoitorekisterissä. Yhteistä hoitojärjestelmän ulkopuolelle jääneille henkilöille oli se, että heidän tekemänsä rikokset olivat verrattain lieviä, pääasiassa omaisuusrikoksia ja rattijuopumuksia.¹⁶⁵

Mielestäni lainsäädännön omaksuma käytäntö on sangen kyseenalainen. Vaikka henkilö olisikin vaaraton siinä suhteessa, ettei hänen kulkemisensa vapaana olisi uhkana kansalaisten turvallisuuden kannalta, tulisi sekä rikoslain että mielenterveyslain ottaa huomioon myös syyntakeettomaksi katsottu henkilö itse. Mikäli tuomioistuin katsoo tällaisen henkilön mielenterveyden olevan niin heikko, että se on saanut henkilön tekemään rikoksen, on henkilö mielestäni tällöin kiistatta psykiatrisen hoidon tarpeessa ja näin ollen ns. hoitotarveselvitys tulisi mielestäni tehdä joka kerta, kun tekijä katsotaan syyntakeettomaksi, oli rikosnimike mikä tahansa. Lisäksi on syytä muistaa, että vaikka syyntakeettomaksi katsotun henkilön teko ei mitenkään liity henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuviin rikoksiin, voi se silti olla kansalaisille vaarallinen, vai voiko joku väittää muuta esimerkiksi rattijuoppouden suhteen?

---

¹⁶⁴ Frände, 2005, s.191

¹⁶⁵ Lappi-Seppälä, 2003, s.774, alav.61

Rikoslain 3:4.5:n säätämisen yhteydessä eduskunta esitti seuraavaa:

”Eduskunta edellyttää, että ennen rikoslain voimaantuloa hallitus varmistaa, että rikoslain ja mielenterveyslain säännökset mahdollistavat vaarallisten syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta jätettyjen tahdosta riippumattoman hoidon.”¹⁶⁶

Mielestäni tässäkin kohtaa unohdetaan täysin syyntakeeton henkilö itse. Vaikkei henkilö olisikaan vaaralliseksi luokiteltava, eikö yhteiskunnan kannalta kuitenkin olisi parempi, että jokainen, jolla on niin suuria mielenterveysongelmia, että ne saattavat hänet tekemään rikoksen, tulisi saattaa hoitoon? Ja vaikka tähän kysymykseen vastattaisiin kieltävästi, olisi hoito varmasti eduksi henkilölle itselleen. Voidaan myös kysyä, ovatko tuomioistuimet sitä mieltä, että omaisuusrikoksiin tai rattijuopumuksiin syyllistynyttä ei voida katsoa vaaralliseksi? Lisäksi pelkästään se, että henkilö ei ole syyllistynyt henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuviin rikoksiin, ei tarkoita sitä etteikö näin voisi tulevaisuudessa tapahtua. Muutenhan vaarallisiksi henkilöiksi voitaisiin katsoa vain henkilö, joka on aiemmin syyllistynyt henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvaan rikokseen. Mielestäni näin ei ole, vaan syyntakeettomassa tilassa toiminut varaskin voi olla ihmisille vaaraksi.

Tuomioistuimesta syyntakeettoman henkilön toimittaminen pakkohoitoon ei siis ole mikään automaatio, vaan tuomioistuin *voi* sen tarpeelliseksi katsoessaan saattaa kysymyksen Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen selvitettäväksi. Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on todettu, ei tuomioistuin aina saata kysymystä pakkohoidosta Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen käsiteltäväksi. Niinpä vuosittain noin 30-40 henkilöä jää syyntakeettomana vaille rangaistusta, mutta ei myöskään päädy tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon. Tilanne on ristiriitainen: Mikäli rikosentekijä todetaan syyntakeettomaksi, tarkoittaa tämä sitä, että hän ei rikoslain 3 luvun 4§:n mukaisesti tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden häiriön tai tajunnan vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä

---

¹⁶⁶ Lappi-Seppälä, 2005, s.23

käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt. Jos henkilön mielenterveyden ongelmat ovat niin mittavia, että ne johtavat rikoksiin, olisi tällaisen henkilön paikka luonnollisesti psykiatrisen hoidon piirissä. Niinpä tilanne, jossa niin kutsuttua hoitotarveselvitystä ei tehdä on vahingollinen sekä yhteiskunnalle, joka joutuu varautumaan mielenterveysongelmista kärsivän henkilön uusiin hyökkäyksiin suojeltuja oikeushyviä vastaan kuin myös henkilölle itselleen, joka joutuu taistelemaan heikkoa mielenterveyttään vastaan yksin.

Syyntakeettomien jääminen ilman minkäänlaista seuraamusta rikosprosessissa on nähdäkseni seurausta seuraamusjärjestelmän rakenneongelmasta. Suomessa tuomioistuin tuomitsee rikosoikeudelliset seuraamukset, joihin ei kuitenkaan lueta psykiatrista hoitoa, vaan tästä seuraamuksesta päättäminen kuuluu terveydenhoitoviranomaisille. Suomessa on siis olemassa kaksi järjestelmää, joista toinen määrää seuraamukset syyntakeisille ja alentuneesti syyntakeisille (tuomioistuin) ja toinen syyntakeettomille (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos). Näin asia ei ole useimmissa muissa Euroopan valtioissa, joissa tuomioistuin määrää myös mahdollisesta psykiatrisesta hoidosta¹⁶⁷. Tällöin ongelmaa syyntakeettomien henkilöiden jäämisestä vaille hoitoa ei synny, koska tuomioistuin on velvollinen ottamaan kantaa asiaan. Järjestelmän saumakohdat eivät vuoda.

Hieman eri näkökulmasta yllä hahmoteltua ongelmaa voidaan tarkastella mediassakin laajasti esillä olleen Ior Bock -tapauksen kautta. Ior Bock puukotettiin kuoliaaksi kotonaan 23.10.2010¹⁶⁸. Varsin pian selvisi, että teko oli syyllistynyt Bockin kotiaavustaja¹⁶⁹. Bockin intialaista kotiaavustajaa syytettiin oikeudessa murhasta, jonka tekotapa oli ollut raaka ja julma¹⁷⁰. Syytetty intialaismies määrättiin mielentilatutkimukseen helmikuun lopussa vuonna 2011¹⁷¹. Syytetyn mielentilasta annetun lausunnon mukaan syytetty oli teon hetkellä ollut syyntakeeton. Hän oli toiminut psykoottisessa tilassa luullen Bockia saatanaksi. Syytetty oli kuullut radiosta

---

¹⁶⁷ Jahkola ym., 2007, s.4

¹⁶⁸ http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010102312574366_uu.shtml

¹⁶⁹ <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288454036127.html>

¹⁷⁰ http://yle.fi/uutiset/ior_bockin_surmaaja_paastettiin_vapaaksi/5407501

¹⁷¹ http://yle.fi/uutiset/ior_bockin_surmaaja_mielentilatutkimukseen/5086938

omalla kielellään viestejä, jotka kertoivat salajuonista häntä vastaan. Mielentilalausunnon mukaan syytetty oli kuitenkin teon jälkeen ja ennen käräjäoikeuden tuomiota parantunut psykoosistaan.¹⁷² Käräjäoikeuden tuomio seuraili mielentilalausuntoa ja vapautti syytetyn syyntakeettomana. Koska syytetty oli kuitenkin sittemmin parantunut, ei Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voinut määrätä syytettyä pakkohoitoon. Niinpä syytetty matkusti heti vapauduttuaan Intiaan ja pääsi näin pakoon mahdollista hovioikeuskäsittelyä. Mies kuitenkin palasi hovioikeuden käsittelyyn, jossa käräjäoikeuden vapauttava päätös pidettiin voimassa.¹⁷³

Mielestäni tapaus viestii siitä, että syyntakeisuusinstituution oikeudellinen ja terveydenhoidollinen sauma vuotaa: Vaikka syyntakeettomuus poistaakin moitteen henkilön teolta, ei sellaista tilannetta, jossa henkilö vapautuu henkirikoksen tehtyään (käräjäoikeushan katsoi syytetyn syyllistyneen tappoon syyntakeettomana) täysin sekä oikeudellisista että terveydellisistä seurauksista voida pitää hyväksyttävänä, koska se sotii yleistä oikeustajua vastaan¹⁷⁴. Toki on muistettava, että tilannetta, jossa tekijä toipuu täysin psykoosistaan muutamassa kuukaudessa, voidaan pitää äärimmäisen harvinaisena. Siitä huolimatta mielestäni olisi kohtuullista, että oikeudella tai terveydenhoitoviranomaisilla olisi jokin keino käytettävissään vastaavissa tapauksissa. Ratkaisu ongelmaan voisi olla esimerkiksi se, että Terveidenhuollon ja hyvinvoinnin laitos tutkisi syytetyn vielä vapauttamisen jälkeen kertaalleen. Tämä ajatusmalli perustuu siihen, että parantuminen täydellisesti vaikeasta psykoositilasta muutamassa kuukaudessa täysin terveeksi on hyvin harvinaista. Niinpä tällainen diagnoosi olisi hyvä suorittaa vielä uudelleen tuomioistuimen vapauttavan tuomion jälkeen. Jos aihetta pakkohoitoon ei tällä ”varmistuskierroksellakaan” havaittaisi, voitaisiin henkilö vapauttaa täysin myös terveydenhoidollisista seuraamuksista. Toinen vaihtoehto olisi ottaa oppia Norjasta: Suomessakin voitaisiin ottaa käyttöön mielentilatutkimuksen uusiminen, kuten

---

¹⁷² <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/K%C3%A4r%C3%A4j%C3%A4oikeus+vapautti+Ior+Bockin+tappaneen+intialaismiehen/1135268578376>

¹⁷³ <http://www.hs.fi/kotimaa/Ior+Bockin+puukottaja+pysyy+vapaana+ja+palaa+kotimaahansa/a1305557463063>

¹⁷⁴ http://www.iltalehti.fi/uutiset/201108160105155_uu.shtml

Norjassa tapauksissa, joissa mielentilatutkimuksen lopputulosta on syytä epäillä. Tällainen käytäntö olisi Ior Bockin tapauksessa toiminut erinomaisesti.¹⁷⁵

Syyntakeisuuskysymyksistä keskusteltaessa jää usein unohduksiin se tosiseikka, että rikosoikeudelliset seuraamukset eivät ole täysin hampaattomia edes syyntakeettomaksi todettuja henkilöitä vastaan. Niinpä esimerkiksi syyntakeettoman teossa käyttämä väline voidaan tuomita valtiolle menetetyksi. Samoin ratkaisusta, jossa henkilö on syyntakeettomana jätetty rangaistukseen tuomitsematta, tulee rikosrekisterimerkintä.¹⁷⁶ Näin ollen rikosoikeudellisella seuraamusjärjestelmällä on ainakin jossain määrin tuntuva vaikutus myös syyntakeettomiin henkilöihin. Sen sijaan vakavampien rikosten yhteydessä edellä mainituilla seuraamuksilla (rikosentekovälineen menettäminen ja rikosrekisterimerkintä) ei ole juuri minkäänlaista merkitystä: Tuskin toisen surmannutta, jo pitkään rikollista elämäntapaa harjoittanutta henkilöä harmittaa astalon menettäminen valtiolle tai asiasta seuraava rekisterimerkintä.

Lisäksi on syytä huomata, että tuomitsematta jättäminenkin sisältää moitteen syytettyä vastaan: Jos tuomioistuimien toteaa syytetyn toimineen syyntakeettomassa tilassa, ei rangaistusta tuomita. Sitä vastoin tuomioistuimien vahvistaa sen kielletyn teon tai ne kielletyt teot, joihin tekijä on syyllistynyt. Tuomioistuimien ei kuitenkaan pelkästään vahvista kiellettyä tekoa, vaan lukee sen syyntakeettomankin vastaajan syyksi aivan vastaavalla tavalla kuin tapahtuu syyntakeisten tekemien rikosten osalta. Mielestäni tällöin ei voi puhua täydellisestä moitteen poistumisesta tai siitä, ettei tekijän katsottaisi tehneen rikosta.¹⁷⁷

4.2 Alentuneesti syyntakeisina tuomittujen rangaistukset

Alentuneesti syyntakeisena henkilönä pidetään rikoslain 3:4.3:n mukaan henkilöä, joka ei ole syyntakeeton, mutta jonka kyky ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään on mielisairauden, vajaamielisyyden taikka mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi tekohetkellä

---

¹⁷⁵ <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Norjalla+on+edess%C3%A4%C3%A4n+vaikea+oikeudenk%C3%A4ynti/a1305559904954>

¹⁷⁶ Matikkala, 2010, s.98

¹⁷⁷ Vihriälä, 2009, s.1011

merkittävästi alentunut. Mikäli henkilö todetaan alentuneesti syyntakeiseksi, on rangaistusta määrättäessä otettava huomioon, mitä 6 luvun 8 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään. Kyseinen lainkohta sisältää viittaussäännöksen 6§:n 2 momenttiin. Kokonaisuudessaan 6:8§:n alentuneesti syyntakeisia koskevat lainkohdat kuuluvat seuraavalla tavalla:

”Määrättäessä rangaistusta 1 momentin nojalla tekijälle saa tuomita enintään kolme neljänestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus sen sijasta on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta.

Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös määrättäessä rangaistusta rikoksen alentuneesti syyntakeisena tehneelle. Alentunut syyntakeisuus ei kuitenkaan vaikuta käytettävissä olevaan enimmäisrangaistukseen.

Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määräajaksi, tuomioistuimien voi tässä pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä.”

Vähentynyt syyntakeisuus siis lieventää syyllisyysmoitetta. Suomessa rikosoikeudellinen järjestelmä nojaa periaatteeseen, joka edellyttää teon moitittavuuden huomioon ottamista rangaistuksen määräämisessä. Sellainen ”tupla tai kuitti” –järjestelmä, jossa esimerkiksi murhaan syyllistynyt olisi joko rangaistuksesta täysin vapaa tai tuomittaisiin elinkautiseen, ei olisi tarkoituksenmukainen.¹⁷⁸

Rikoslain yleisen osan muutoksessa vuonna 2004 ankaroitettiin suhtautumista alentuneesti syyntakeisiin henkilöihin. Ennen lainmuutosta alentunut syyntakeisuus alensi automaattisesti rangaistusta, kun taas voimassa olevan lain mukaan alentunut syyntakeisuus on osittain harkinnanvarainen rangaistusvastuun lieventämisperuste. Alentunut syyntakeisuus lieventää aina rangaistusasteikon erityisminimin, muttei

---

¹⁷⁸ Nuutila, 1997, s.209

välttämättä enimmäisrangaistusta. Alentuneesti syyntakeinen voidaan siis nykyisin tuomita täyteen rangaistukseen.¹⁷⁹

Nuutila tuo erinomaisesti esiin nyt käsillä olevan järjestelmäongelman:

”Ongelmana voidaan pitää sitä, että täyttä ymmärrystä vailla olevan (nykyisin alentuneesti syyntakeisen) vankeusrangaistus pannaan täytäntöön normaaliin tapaan. Tuomittu saa rangaistusvankinakin mielenterveyspalveluita siinä missä muutkin vangit, mutta sitä seikkaa, että häntä on alun perin pidetty täyttä ymmärrystä vailla olevana (alentuneesti syyntakeisena), ei oteta huomioon eikä rikosteon taustalla oleva mielenterveyden ongelma välttämättä tule hoidettua.”¹⁸⁰

Nuutilan huutoon vastattiin nimellisesti myöhemmin hallituksen esityksen yhteydessä:

” Tätä esitystä valmisteltaessa on myös lähdetty siitä, että alentuneesti syyntakeisten sekä muiden mielenterveysongelmista kärsivien erityistarpeet tulee ottaa nykyistä tarkemmin huomioon rikosten seuraamusjärjestelmää suunniteltaessa.”¹⁸¹

Mitään konkreettisia parannusehdotuksia esitys ei kuitenkaan tarjoa, eikä järjestelmään tämän suhteen tullut muutoksia suhteessa aiempaan oikeustilaan. Hallituksen esityksessä tuodaan esiin ehdotus, että tulevaisuudessa alentuneesti syyntakeiset henkilöt voisivat suorittaa osan rangaistuksestaan psykiatrisessa hoitolaitoksessa¹⁸². Tämäkin ehdotus jää riippumaan tulevaisuudessa tapahtuvista lainsäädäntötoimista, eikä sitä oteta tällä hetkellä millään tavalla huomioon lainsäädännössä. Hallituksen esityksen suhtautuminen tilanteeseen on mielestäni outo: Esityksen yhdeksi tavoitteeksi esitetään alentuneesti syyntakeettomina tuomittujen henkilöiden seuraamusjärjestelmän muuttaminen, mutta asia ikään kuin lakaistaan maton alle toteamalla, että tähän ongelmaan etsitään ratkaisuja joskus myöhemmin, jos silloinkaan. Kanta on ongelmallinen varsinkin, kun otetaan huomioon alla olevat Allan Serlachiuksen kommentit 1900-luvun alusta: Jo silloin

---

¹⁷⁹ Boucht&Frände, 2008, s.127

¹⁸⁰ Nuutila, 1997, s.210-211

¹⁸¹ He 44/2002, 5. Pääasiallinen sisältö, 5.1. Rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä : syyntakeisuus ja rikosoikeudellisen vastuun ikäraja

¹⁸² He 44/2002, 3.1 Nykytilan ongelmia: Alentunut syyntakeisuus

pohdittiin ratkaisuja alentuneesti syyntakeisten henkilöiden sijoittamiskysymyksiin. Tuskin Serlachius tuota pohtiessaan osasi kuvitella, että vielä yli sata vuotta myöhemmin ongelma etsisi yhä ratkaisuaan.

Nykyisessä järjestelmässä alentuneesti syyntakeinen siis voidaan tuomita vankilaan siinä missä syyntakeinenkin henkilö. Alentuneesti syyntakeiset on sijoitettu tavanomaisiin rangaistuslaitoksiin, joissa heillä on ollut samat mahdollisuudet mielenterveyspalveluihin kuin muillakin vangeilla. Alentuneen syyntakeisuuden instituutio on siis Suomessa ainoastaan alentanut rangaistusasteikkoa, mutta se ei ole indikoinut mitään psykiatrisen hoidon suhteen.¹⁸³

Miten alentuneen syyntakeisuuden erityispiirteet sitten pitäisi ottaa huomioon rangaistuksissa, eli miten rangaistukset vastaisivat paremmin alentuneesti syyntakeisten tarpeita? Ensimmäinen mahdollisuus olisi jo edellä mainittu vankilajakson ja psykiatrisen hoitolaitosjakson yhdistäminen. Osa rangaistuksesta kärsittäisiin siis vankilassa ja osa psykiatrisessa pakkohoidossa (tästä eteenpäin yhdistämISRangaistus). Tämän järjestelmän etuna olisi käsittääkseni ainakin kustannustehokkuus: Nykyisiin vankiloihin tai psykiatrisiin hoitolaitoksiin ei tarvitsisi juurikaan tehdä muutoksia, ja vankien kuljettaminen vankiloista sairaaloihin ja toisinpäin sujuisi melko kivuttomasti vankikuljetuksin. Tällaisen järjestelmän haittana olisi se, että vankilajaksona aikana vanki ei välttämättä saisi tarvitsemaansa psykiatrista hoitoa. Jos esimerkiksi A tuomittaisiin yhdistämISRangaistukseen kahdeksi vuodeksi siten, että hän viettäisi ensimmäisen vuotensa psykiatrisessa hoitolaitoksessa ja toisen vankilassa, ongelmaksi nousisi se, että A:n mahdollinen toipuminen saattaisi vesittyä vankilavuoden aikana, jos hän ei vankilassa saisi tarvittavaa määrää psykiatrista hoitoa.

Toinen ratkaisu ongelmaan voisi olla Allan Serlachiuksen jo vuonna 1907 esittämä ratkaisumalli:

---

¹⁸³ Pajuja, 1995, s.71-72

”Heitä (alentuneesti syyntakeisia) varten on keksittävä rangaistusmenettely, joka on sovitettu heidän erityislaatunsa mukaan ja siten tekee rangaistuksen yleisestävän tehtävän heihin nähden mahdolliseksi, mutta samalla pitää sen yleisestävänkin merkityksen silmällä. Sellainen rangaistus olisi mielestäni jonkinmoiseksi sairaalan tahi hoitolan ja vankilan välimuodoksi ajateltava. Se eroaisi tavallisesta sairaalasta tahi hoitolasta ennen kaikkea sen kautta, että se olisi yksinomaan niitä rikollisia varten, jotka tuomioistuin on sinne määrännyt ja toiseksi sen kautta, että tuomioistuin saisi määrätä maksimi ja minimiajan potilaitten siellä ololle. Tavallisesta rangaistuskäytöstä eroaisi se tietysti sen kautta, että se olisi psykiatriassa koulutetun lääkärin ja lääkinnöllisten periaatteiden mukaan johdettava sairaala tahi hoitola, jonka tehtävänä on parantaa parannettavissa olevat ja hoitaa parantumattomat hoidokkaistaan ja jossa hoidokkaan parantumisesta riippuu, milloin hän pääsee sieltä. Että tällainen laitos, joka kuten näkyy faktillisesti on paljon lähempi sairaalaa kuin vankilaa täyttäisi erityisestävän tehtävänsä, sitä tuskin voinee epäillä. Jos tuomioistuimet määräävät äärirajat potilaitten siellä ololle, kuten asian luonto vaatii, ovat tarpeeksi väljät, on tällaisella laitoksella aivan samat edellytykset kuin tavallisella sairashuoneella.”¹⁸⁴

Serlachiuksen malli on mielestäni aivan onnistunut, joskin nykypäivänä selvästi vanhentunut. Sellainen laitos, jota Serlachius tekstissään kuvailee, on normaali suomalainen psykiatrinen vankisairaala. Ainoa ero tällaisiin sairaaloihin on se, että tuomioistuin ei voi niihin tuomita, eivätkä ne ole tarkoitettuja pelkästään alentuneesti syyntakeisille vangeille. Mielestäni ajatus vankilan ja psykiatrisen sairaalan sekoituksessa on joka tapauksessa aivan hyvä. Jos Suomessa olisi tällainen yksikkö, tuomioistuin voisi tuomita alentuneesti syyntakeisen kärsimään rangaistustaan tällaiseen yksikköön. Yksikkö voisi olla kuten tavallinen vankila, mutta siellä olisi töissä enemmän psykiatrisen koulutuksen saaneita henkilöitä. Ehdotuksen etuna olisi se, että alentuneesti syyntakeisille henkilöille olisi viimeinkin paikka, jonka olosuhteet olisi tähdätty nimenomaan alentuneesti syyntakeisia henkilöitä silmällä pitäen. Haittana olisi, kuten niin usein muutenkin, raha: Tällaisen yksikön perustamiskustannukset nousisivat melko suuriksi jo pelkästään sen takia, että

---

¹⁸⁴ Serlachius, 1907, s.280-283

tarvittaisiin valtava määrä tutkimusta siitä, millainen yksikön tulisi olla (millaista hoitoa se tarjoaisi, kuinka yhdistää vankila ja sairaala, millaisia erityisominaisuuksia yksikön tulisi sisältää) ja miten se saataisiin toimimaan optimaalisimmalla tavalla.

Kolmas ja mielestäniärkevin vaihtoehto on tuomita alentuneesti syyntakeiset henkilöt vankilaan kuten ennenkin, mutta vankiloiden mielenterveyspalveluita tulisi lisätä. Mielenterveyspalveluiden lisääminen voitaisiin tehdä myös niin, että tehtäisiin yhdestä vankilasta erityisvankila nimenomaan alentuneesti syyntakeisille. Tämä olisi kuten tavallinen vankila, mutta vahvistetulla mielenterveyspalveluiden tarjonnalla. Alentuneesti syyntakeiset vangit tulisi myös voida pakottaa osallistumaan psykiatriseen hoitoon vankilassa ollessaan. Mikäli henkilön vankilassaoloaikana huomattaisiin, että vankilan mielenterveyspalvelut eivät riitä vangille, toimitettaisiin tämä sairaalalääkärin läheteellä psykiatriseen vankisairaalaan, kuten tähänkin asti¹⁸⁵.

Tämän ehdotuksen etuina olisivat matalat kustannukset ja se, ettei lainsäädäntöä välttämättä tarvitsisi muuttaa ollenkaan. Muutokset vankiloihin olisivat pääasiassa helposti toteutettavia hallinnollisia muutoksia, jotka toteutuisivat hallintorakenteiden uudelleenjärjestelyllä ja uusien sairaanhoitolaisten ammattihenkilöiden palkkaamisella. Haittana olisi se, että alentuneesti syyntakeiset vangit olisivat yhä rangaistuslaitoksissa, joita ei ole täysin heitä varten suunniteltu. Tällainen mukautettu vankila olisi kuitenkin mielestäni alentuneesti syyntakeiselle huomattavasti parempi paikka kuin tavallinen vankila, jossa henkilö saattaa jäädä mielenterveysongelmiensa kanssa liiaksi yksin.

4.3 Mielentilalausuntokäytännön ongelmat

Mielenterveyslain (MTL) 15§:n mukaan henkilö saadaan jo ennen tuomitsemistaan ottaa tutkittavaksi sairaalaan:

---

¹⁸⁵ <http://www.rikosseuraamus.fi/37625.htm> , 28.6.2012

”Jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyn mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.”

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrää tutkimuksen paikan ja menettelytavan (MTL 16§:n 1 ja 3momentti):

”Tuomioistuimen on määrättyään rikoksesta syytetyn mielentilatutkimukseen viipymättä toimitettava asiakirjat Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa.”

Tässä mielentilatutkimuksessa selvitetään henkilön mielenterveydellinen tila rikoksen tekohetkellä, minkä jälkeen henkilön tutkinut lääkäri lähettää lausunnon Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle.¹⁸⁶ Tämän jälkeen Terveyden ja hyvinvoinnin oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta käsittelee mielentilatutkimuksen perusteella tutkimusyksikössä laaditun lausunnon. Lautakunta antaa saamansa lausunnon perusteella tuomioistuimelle oman lausuntonsa epäillyn tai syytetyn mielentilasta ja määrää hänet tarvittaessa hoitoon.¹⁸⁷ Tämän jälkeen on tuomioistuimen vuoro lopullisesti päättää, onko henkilö syyntakeinen, alentuneesti syyntakeinen vai syyntakeeton. Tässä harkinnassaan tuomioistuin ei ole mitenkään sidottu sen Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan lausuntoon. Toisaalta poikkeamat tästä ovat harvinaisia. Tuomioistuimet poikkeavat Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen lausunnoista lähinnä silloin, kun tutkiva lääkäri ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitos ovat lausunnoissaan erimielisiä. Erimielisyystilanteissa on usein kyse siitä, että tutkiva lääkäri on puoltanut syytetylle edullisempaa tulkintaa. Näissä tapauksissa tuomioistuimet ovat yleensä asettuneet Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen näkökannalle. Näin ollen on selvää, etteivät tuomioistuimet vapauta syytettyä syyntakeettomuuden perusteella, elleivät lääkärit

---

¹⁸⁶ Lappi-Seppälä, 2000, s.247

¹⁸⁷ http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/palvelut/oikeuspsykiatria/tutkimukset, 1.7.2012

tätä suosita. Jos lääkärit ovat asiasta erimielisiä päätyy tuomioistuin yleensä ankaramman tulkinnan kannalle.¹⁸⁸

Ongelma mielentilatutkimusten tulkinnasta syntyy siinä, että ainakin periaatteessa Terveyden ja hyvinvoinnin (THL) laitos sekä tuomioistuin voivat olla asiasta erimielisiä. Mikäli tuomioistuimen kanta eroaa tutkivien lääkäreiden ja THL:n kannasta, herää kysymys tuomion oikeellisuudesta, sillä tuomioistuimella itsellään ei normaalitilanteessa ole käytössään lääketieteellistä asiantuntemusta. Valtaosassa tapauksista tällä seikalla ei ole merkitystä, sillä tuomioistuin hyväksyy THL:n lausunnon, mutta itsestään selvää tämä ei ole, etenkin Korkeimman oikeuden suhteen:

”...Korkein oikeus ei ole automaatti, joka hyväksyy terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen (Nykyisin lausunnon antaa THL) kannan. ... syytetyn mielentilaa ja sen merkitystä rikoksen tekemiseen arvioitaessa huomioon otetaan muitakin tekijöitä kuin syytetyn terveyteen liittyvät asiat. Tämän vuoksi korkeimman oikeuden harkinta on monipuolisempaa kuin terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen (THL:n). Muut tekijät saattavat vaikuttaa siihen, että kokonaisuus huomioon ottaen lopputulos on toinen kuin mitä terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen (THL:n) lausunnon perusteella se olisi ollut.”¹⁸⁹

Vaikka tuomioistuin voikin olla lain mukaan erimieltä THL:n kanssa, tulee tällaisten erimielisyyksien kohde sijaita alentuneen syyntakeisuuden ja syyntakeisuuden välillä, ei missään tapauksessa syyntakeettomuuden ja syyntakeisuuden välillä. Periaatteessahan tuomioistuin voisi katsoa tekijän syyntakeettomaksi ja THL syyntakeiseksi. Tällöin tuomioistuin vapauttaisi henkilön rangaistuksesta, mutta häntä ei voitaisi THL:n oman käytännön mukaan ottaa myöskään pakkohoitoon, koska mitään ”rajat ylittäviä” mielenterveydellisiä ongelmia ei ole löydetty. Tästä päästään taas jo ylempänä käsitellyn järjestelmän saumakohtien vuotamisongelmaan. Se ei siis välttämättä johdu pelkästä hoitotarveselvityksen

---

¹⁸⁸ Lappi-Seppälä, 2000, s.251

¹⁸⁹ Saarnilehto, 2005, s.5

puuttumisesta, vaan myös siitä, että mielentilatutkimuksen tuloksia ei tulkita yhtäläisesti.

Tähän ongelmaan on kuitenkin sangen vaikea keksiä toimivaa ratkaisua, koska tuomioistuimen harkintavaltaa syyntakeisuuden suhteen ei voida rajoittaa siten, että tuomioistuin olisi sidottu THL:n lausuntoon. Onneksi ongelma lienee lähinnä teoreettinen. Tutkimukseni yhteydessä en törmännyt yhteenkään tapaukseen, jossa vastoin THL:n lausuntoa henkilö olisi syyntakeettomana vapautettu, eikä tämä olisi päässyt hoitoon mielentilatutkimuksesta annetun THL:n lausunnon (jossa henkilö katsotaan terveeksi eli syyntakeiseksi) vuoksi.

Sen sijaan jatkuvasti konkretisoituva ongelma syntyy silloin, kun mielentilatutkimuksen tehnyt lääkäri ja THL:n oikeuspsykiatrinen lautakunta ovat erimielisiä. Vaikka varsinaisen lausunnon henkilön mielentilasta tuomioistuimelle antaakin THL, tulee myös tutkivan lääkärin Mielenterveysasetuksen 4§:n mukaan lausua mielipiteensä tutkittavan mielentilasta. THL:n tulee oman lausuntonsa lisäksi toimittaa myös tutkivan lääkärin lausunto asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Periaatteessa tuomioistuin saa valita, kumpaa lausuntoa se noudattaa (vai noudattaako kumpaakaan), jos lausunnot ovat erimielisiä syyntakeisuuskysymyksestä. Kuitenkin, kuten edellä mainittiin, lähtökohdaksi on tuomioistuinkäytännössä asetettu tällöin ankarampi seuraamus. Toisaalta ankaramman seuraamuksen sijasta voidaan korostaa etusijalausunnoksi katsottavaa THL:n antamaa lausuntoa, sillä THL:n rooli käytännön yhtenäistäjänä edellyttää tällaista roolia.¹⁹⁰ Mielestäni tämä rooli voidaan kyseenalaistaa, koska THL:n mielentilalausunto on yleensä vain yksisivuinen artikkeli, jossa lyhyesti otetaan kantaa syyntakeisuuskysymykseen. Tutkivan lääkärin lausunto taas on luonteeltaan laaja ja yksityiskohtainen, jossa syyntakeisuuskysymyksiä pohditaan laajasti.¹⁹¹

Mielestäni kahden lausunnon järjestelmä syyntakeisuuskysymysten selvittämiseksi on liian järeä. Lähtökohtaisesti tuntuu oudolta, että THL:n oikeuspsykiatrinen lautakunta

---

¹⁹⁰ Wagner-Prenner, 2000, s.303

¹⁹¹ Wagner-Prenner, 200, s.303

voi olla henkilön tutkineen lääkärin kanssa eri mieltä, vaikei ole koskaan henkilökohtaisesti edes tavannut tutkittavaa. Lisäksi on ylipäänsä vaikeaa keksiä syytä sille, miksi THL:n täytyy ”tarkastaa” psykiatristen lääkäreiden diagnooseja. Yksi syy voi löytyä THL:n kokoonpanosta: lautakunnan puheenjohtajana toimii THL:n virkamies. Jäseninä ovat oikeuspsykiatrista, kunnallista psykiatria ja oikeustieteellistä asiantuntemusta edustavat henkilöt sekä tarvittaessa kehitysvamma-asiantuntemusta edustava henkilö.¹⁹² Lautakunta siis tuo psykiatristen asiantuntemuksen lisäksi myös oikeustieteellistä osaamista mielentilatutkimusten vahvistamiseen. Toisaalta, kun tuomioistuin joka tapauksessa tekee lopullisen päätöksen syyntakeisuuskysymyksissä, mihin lautakunnassa edes tarvitaan oikeudellista osaamista? Mielestäni tutkivan lääkärin pitäisi yksinään vastata mielentilalausunnoista, ilman minkään tahon tekemää ”tarkastuskierrosta”. Tämä keventäisi mielentilatutkimuksen rakenteita ja kustannuksia. Samalla myös prosessi nopeutuisi, koska toista lausuntoa ei tarvittaisi. Jos tutkittavan tilan määrittely rikosentekohetkellä muodostuisi erityisen kiperäksi kysymykseksi ja rikos olisi vakava, voisi tuomioistuin määrätä asiasta hankittavaksi toisen psykiatrin mielipiteen.

Vaikka kahden lausunnon järjestelmä mielestäni onkin liian järeä, on mielentilalausuntojärjestelmä kuitenkin Suomessa varsin tyydyttävällä tasolla. Tutkiva lääkäri ja THL ovat lausunnoista noin 95%:sesti samaa mieltä ja erimielisyydetkin koskevat ainoastaan sitä, onko henkilö alentuneesti syyntakeinen vai syyntakeeton.¹⁹³ Ainoastaan yhdessä mielentilalausunnossa vuodelta 1965 oli kyse erimielisyydestä akselilla syyntakeinen – syyntakeeton. Lääkäri antoi tutkittavalle psykoosidiagnoosin ja katsoi henkilön toimineen väsymystilan aiheuttamassa poikkeavassa alkoholireaktiossa. Silloinen lääkintöhallitus taas katsoi henkilön olleen syyntakeinen.¹⁹⁴

---

¹⁹² http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/palvelut/oikeuspsykiatria/lautakunta

¹⁹³ Wagner-Prenner, 2000, s.304-308

¹⁹⁴ Mielentilalausunto 4899/65

4.4 Alentunut syyntakeisuus katoaa

Kuten edellä on todettu, alentuneen syyntakeisuuden instituution olemassaolosta ja tulevaisuudesta on viime vuosina väitely kiihtyvästi. Ilmiö ei kuitenkaan ole uusi, sillä vaatimuksia alentuneen syyntakeisuuden poistamisesta on esitetty jo ainakin 1970-luvulta lähtien¹⁹⁵. Vähentyneesti syyntakeisia koskevaa säännöstöä ovat jo kauan kritisoineet niin lääkärit kuin lakimiehetkin¹⁹⁶. Nytemmin esimerkiksi psykiatrikunta on ollut sitä mieltä, että alentunut syyntakeisuus syyntakeettomuuden ja syyntakeisuuden väliltä voitaisiin kokonaan poistaa, koska olennaista on vain se, onko henkilö sairas psykiatrasta hoitoa edellyttävällä tavalla vaiko ei.¹⁹⁷ Vaatimukset ovat konkretisoituneen myös käytännön tasolla ja tuomioissa henkilö todetaan yhä useammin syyntakeiseksi.¹⁹⁸ Esimerkiksi vuonna 1950 miespuolisia alentuneesti syyntakeisia oli tutkittavista 60,5%:a, kun taas vuonna 1999 enää 21,2%:a¹⁹⁹. Samoin alle 21 -vuotiaista henkirikoksiin syyllistyneistä henkilöistä alentuneen syyntakeisuuden diagnoosin sai vielä 1980-luvun alussa noin 70%:a tutkituista, kun taas vuonna 2002 vastaava luku oli enää 9%:a²⁰⁰. Kun muistetaan, että tuomioistuimet noudattelevat THL:n antamia lausuntoja syyntakeisuusarvioinneissaan, voidaan sanoa, että alentuneen syyntakeisuuden luokka on vaarassa muuttua desuetudoksi, eli säännökseksi, joka on kirjoitetun lain tasolla olemassa, mutta jota ei oikeustodellisuuden tasolla käytetä.

Mikä sitten on aiheuttanut vähentyneen syyntakeisuuden luokan karsastamisen syyntakeisuusarvioinneissa? Yksi syy lienee siinä, että rajanveto alentuneen syyntakeisuuden ja syyntakeisuuden ja toisaalta alentuneen syyntakeisuuden ja

---

¹⁹⁵ Rikosoikeuskomitean mietintö 1978, s.131

¹⁹⁶ Krogerus, 1988, s.57

¹⁹⁷ http://yle.fi/uutiset/mielentilatutkimukset_tuukentuneet/5657753

¹⁹⁸ <http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Lehtiarkisto/Haasteet2011/Haaste12011/1290610405500> , Kasvavan vankiluvun viisivuotiskausi

¹⁹⁹ Wagner-Prenner, 2000, s.242

²⁰⁰ <http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlappertype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline:%20filename=hkmf06te.pdf&SSURlsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1212930551370&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf> , s.66

syyntakeettomuuden välillä on sangen hatara ja näin ollen vaikea sekä psykiatreille että tuomioistuimille. Esimerkki selventänee asiaa:

KKO 2000:3: A oli 21.6.1997 Kuopiossa perheensä kesäaunolla tappanut aviovaimonsa B:n sekä alaikäiset lapsensa C:n, D:n ja E:n lyömällä lukuisilla puukoniskuilla. Kaikki neljä A:n perheenjäseniin kohdistunutta tappoa, jotka oli tehty puukolla iskemällä tai pistämällä ilmeisesti hyvin aggressiivisessa mielentilassa, oli katsottava käräjäoikeuden mukaan tehdyiksi erityisen raa'alla ja julmalla tavalla ja kaikkia niitä oli myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeinä.

Suoritetun mielentilatutkimuksen mukaan A kärsi sekamuotoisesta persoonallisuushäiriöstä, jossa oli epävakaata, narsistisia ja pakko-oireisia piirteitä. Lisäksi hänellä oli ollut rikosten tekoaikana keskivaikea masennustila. Näistä syistä A oli ollut tutkimuksen perusteella annetun lausuntoehdotuksen mukaan rikosten tekoaikana täyttä ymmärrystä vailla. Terveystieteiden tutkimuskeskus oli antamassaan lausunnossa samoin katsonut, että oli perusteltua pitää A:ta rikosten tekoaikana alentuneesti syyntakeisena, koska hän oli rikoksia edeltäneiden kahden kuukauden aikana ollut siinä määrin masentunut, että hänen masennustilaansa tekojen aikaan voitiin pitää keskivaikeaa vakavampana. Käräjäoikeus tuomitsi syytetyn täyttä ymmärrystä vailla olevana tehdyistä neljästä murhasta 14 vuodeksi 10 kuukaudeksi vankeuteen.

Hovioikeus, jonne kaikki asianosaiset olivat asiassa valittaneet, totesi, että A oli surmatessaan perheenjäsenensä toiminut johdonmukaisesti ja harkitusti. Hänen oli täytynyt käsittää tekojensa tosiasiallinen luonne ja oikeudenvastaisuus. Hovioikeus katsoi, että terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen mielentilalausunnosta ilmenevä masennustila tai persoonallisuushäiriö eivät olleet heikentäneet A:n mahdollisuuksia säädellä toimintaansa niin olennaisesti, että hänen olisi sen johdosta harkittava murhat tehdessään olleen täyttä ymmärrystä vailla. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että A oli syyllistynyt täydessä ymmärryksessä neljään murhaan ja sen vuoksi tuomitsi A:n elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

Korkein oikeus, joka myönsi A:lle valitusluvan totesi, että A on perheensä jäsenet tappaessaan toiminut johdonmukaisesti ja määrätietoisesti. Hänen käyttäytymisensä

ennen tekoja sekä niiden toteuttamiseen liittyvät seikat puhuvat kuitenkin sitä vastaan, että hänen mielentilansa tapahtumahetkellä olisi ollut siinä määrin järkkynyt, ettei hän olisi ymmärtänyt nyt kysymyksessä olevan kaltaisten tekojen tosiasiallista luonnetta ja oikeudenvastaisuutta. Samoista syistä ei myöskään ole pääteltävissä, että persoonallisuushäiriö ja masentuneisuus olisivat heikentäneet hänen kykyään säädellä toimintaansa niin olennaisesti, että hänen olisi sen johdosta rikokset tehdessään harkittava olleen täyttä ymmärrystä vailla. KKO pysytti hovioikeuden tuomion.

Yllä olevasta esimerkistä voimme huomata, että oikean ratkaisun löytäminen alentuneen syyntakeisuuden ja toisaalta syyntakeisuuden väliltä voi olla sangen vaikeaa, koska ihmismieli ei tunne jäykkiä rajoja syyntakeisuusjärjestelmän tapaan. Kenties tämän vuoksi tuomioistuin on ankaroitannut linjaansa ja supistanut alentuneen syyntakeisuuden soveltamisalaa vuosi vuodelta. Tämä on hieman nurinkurista sen vuoksi, että alun perin alentuneen syyntakeisuuden instrumentti luotiin juuri siksi, että se oli välttämätön niin sanottujen rajatapausten selvittämiseksi²⁰¹.

Toinen syy, joka lienee vaikuttanut alentuneen syyntakeisuuden osittaiseen katoamiseen, lienee se, että alentuneen syyntakeisuuden diagnoosi on juuri se, mihin rikollinen mielentilatutkimuksessa pyrkii. Alentunutta syyntakeisuutta voidaan pitää rikollisen kannalta todellisen onnenpotkuna, sillä se ei sisällä velvoitetta alistua hoitoon määräämättömäksi ajaksi, mutta toisaalta tuomio kutistuu yleensä siitä, mitä se olisi tekijän ollessa syyntakeinen.²⁰² Lisäksi alentuneen syyntakeisuuden diagnoosi on huomattavasti helpommin saatavissa kuin esimerkiksi syyntakeettoman diagnoosi: Psykiatrisen sairaalan vastaava ylilääkäriä Hannu Lauermaa lainaten: ”Sellaisia täysin terveitä ihmisiä ei tässä työssä tule kovinkaan usein vastaan”.²⁰³

---

²⁰¹ Rikosoikeuskomitean mietintö 1976:72, s.114

²⁰² http://ohjelmat.yle.fi/poliisityv/raportit/alentunut_syyntakeisuus_rikollisen_lottovoitto

²⁰³ http://yle.fi/uutiset/mielentilatutkimukset_tuukentuneet/5657753

4.5 Mitä jos mielentilatutkimusta ei voida määrätä?

Mielentilatutkimus voidaan määrätä, jos 1) tuomioistuin on välituomioissaan todennut rikosasian vastaajan menettelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla; 2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja 3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi määrätä epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

Mutta mitä tehdä jos tapaus on siinä määrin epäselvä, että henkilöä ei voida katsoa välituomioissa syylliseksi tai hän ei ole esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä tunnustanut syyllisyyttään rikokseen eikä mielentilatutkimuksen tarve ole oikeudenkäymiskaaren 17:45:n mukaan selvä? Lain mukaan tällöin ei mielentilatutkimusta voida tehdä. Mikäli henkilö sitten kuitenkin tuomitaan teosta rangaistukseen, ei hän saa hoitoa, vaikka todellisuudessa saattaakin olla syyntakeeton tai alentuneesti syyntakeinen.

Mielestäni tätä ongelmaa konkretisoi erinomaisesti Anneli Auerin tapaus. Auerin epäiltiin miehensä Jukka S. Lahden surmaamisesta. Hänen mielentilansa tutkittiin 17.8.2010 alkaen Vanhan Vaasan sairaalassa. Tutkimus kesti kaksi kuukautta²⁰⁴. Ennen mielentilatutkimusta Satakunnan käräjäoikeus oli todennut Auerin syylliseksi Lahden kuolemaan. Välituomio oli kuitenkin sangen omituinen, koska siinä ei otettu kantaa siihen, oliko Auer syyllistynyt murhaan vai tappoon. Lisäksi Auerin syyllisyyttä perusteltiin vammojen määrällä ja laadulla, eikä siis otettu ollenkaan kantaa siihen, *miten syyllisyys on katsottu näytetyksi*.²⁰⁵ Näin ollen Aueria ei tällä perusteella olisi voitu tuomita mielentilatutkimukseen. Eihän uhrin vammojen määrä tai laatu voi olla

---

²⁰⁴ http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010081712131658_uu.shtml

²⁰⁵ Satakunnan käräjäoikeuden välituomio 10/1094, s.47

mikään välitön syy mielentilatutkimuksen määräämiselle.²⁰⁶ Tuntuukin, että Auer on todettu välituomiossa syylliseksi vain siksi, että mielentilatutkimus olisi mahdollista suorittaa. Auer ei ollut myöskään tunnustanut syyllisyyttään, ja katson, ettei mielentilatutkimuksen tarve muutoinkaan ole selvä. Päinvastoin, käräjäoikeuden luonnehdinnan mukaan Anneli Auerin käyttäytymistä voidaan kuvata ilmauksin "harkitseva ja looginen", "hermonsa hyvin hallitseva" ja "älykäs henkilö"²⁰⁷. Näin ollen perusteita (ainakaan niillä perusteilla, mitä käräjäoikeus on välituomiossaan esittänyt) mielentilatutkimukseen määräämiselle ei ole ollut. Käräjäoikeus tuomitsi Auerin murhasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen vuonna 2010.²⁰⁸ Myöhemmin hovioikeus vapautti Auerin syytteistä, mutta tällä seikalla ei ole merkitystä nyt käsillä olevan ongelman kannalta. Periaatteessahan jutussa olisi voinut käydä niin, että Auerin mielentilaa ei olisi tutkittu ja hänet olisi silti tuomittu murhasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

Vaikuttaa oudolta, että ihminen voidaan tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen ilman minkäänlaista tutkimusta mielentilasta varsinkin, kun tekijän syyntakeisuus on joka tapauksessa arvioitava erikseen jokaisessa rikosjutussa, jossa itse rikollinen teko katsotaan selvitettyksi²⁰⁹. Auerin mielentilaa ei ollut tutkittu koskaan aiemminkaan. Tämän ongelman ratkaisemiseksi ehdotan, että käsiteltäessä syytetyn syyllisyyttä vakaviin rikoksiin, tulisi syytetyn mielentila tutkia aina, ellei se ole erityisestä syystä tarpeetonta esimerkiksi siksi, että mielentila on tutkittu hetkeä aiemmin jonkun muun rikoksen yhteydessä tai muusta syystä. Nykyisin se ei lainsäädännöllisistä syistä ole mahdollista, joten ongelman ratkaiseminen vaatii lainsäädännöllisiä toimenpiteitä.

Ongelma voi konkretisoitua myös toisella tavalla. Mikäli tutkimus saattaisi merkitä suurempaa rangaistusta kuin varsinainen rangaistus, ei mielentilatutkimusta kannata suorittaa. Joskus voi käydä myös niin, että syytetty myöntää jonkun melko tavallisen rikoksen, kuten varkauden ja hänet tuomitaan syyntakeisena rangaistukseen tästä

---

²⁰⁶ <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2010/06/292-ulvilan-surmajutussa-heikosti.html>

²⁰⁷ Satakunnan käräjäoikeuden välituomio 10/1094, s.45

²⁰⁸ http://yle.fi/uutiset/auerin_jutussa_paatos/6199586

²⁰⁹ Krogerus, 1988, s.54

rikoksesta. Kun tuomittu on sitten jonkun muun jutun yhteydessä määrätty mielentilatutkimukseen, on käynyt niin, että tutkimuksen tuloksen perusteella korkein oikeus on joutunut purkamaan jo lainvoimaisen tuomion.²¹⁰ Näin ei saisi olla. Niinpä lienee oikeutettua esittää, että mielentilatutkimukseen määrittämisen edellytyksiä olisi syytä tarkistaa myös niin, että siihen voitaisiin määrätä myös pienemmistä rikoksista. Tämä tosin pitkittäisi prosessia, joka on toki negatiivinen ilmiö. Toisaalta korkeimman oikeuden tuomionpurkutilanteet ovat aina epätoivottavia, joten täysimittaista mielentilatutkimusta voidaan ainakin tällä perusteella kannattaa. Yksi keskustelunarvoinen ratkaisu voisi olla edellä mainittujen asiakirjojen perusteella tehtävien mielentilaratkaisujen käytön yleistäminen. Tämä ratkaisu ei juurikaan raskauttaisi prosessia. Toisaalta se ei liene oikeusvarmuuden kannalta yhtä kannatettava vaihtoehto kuin täysimittainen mielentilatutkimus.

---

²¹⁰ Krogerus, 1988, s.56

5. Johtopäätökset ja loppusanat

Kysymys syytetyn vastuusta teosta, jota tehdessään hän on ollut mielisairas, on mietityttänyt ihmiskuntaa jopa tuhansia vuosia.²¹¹ Siitä huolimatta emme ole pystyneet ratkaisemaan syyntakeisuuden ongelmaa kattavasti. Syynä siihen lienee ennen kaikkea se, että ihmisen monimutkainen mieli ei hevillä taivu oikeuden jäykkiin rajoihin. Yhä tänäkin päivänä syyntakeisuusnormistossamme on aukkoja, joita olen pyrkinyt tässä tutkimuksessa tuomaan esiin. Kaiken kaikkiaan syyntakeisuusnormistomme toimii kohtuullisesti. Aikojen saatossa syyntakeisuuden, alentuneen syyntakeisuuden ja syyntakeettomuuden väliset rajat ovat selkiintyneet ja järjestelmä on alkanut toimia paremmin. Toisaalta uusia ongelmia tuo tällä hetkellä kovasti kehittyvä psykiatria, joka tuo jatkuvasti mukanaan uusia tautiluokituksia.

Yksi kenties ikuisesti oikeustilaamme sotkeva ongelma on päihtymyksen ja syyntakeisuuden välinen suhde. Käytännössä humaltumista ei oteta huomioon, mutta jos alkoholi puhkaisee jonkun sairauden, saattaa tilanne olla eri. Rajan vetäminen näiden kahden tilan välillä on hankalaa ja aihe kaipaa kipeästi uutta tutkimusta. Samaa voi sanoa myös edellisessä luvussa läpi käymistäni ongelmista. Yksi yleisempi ongelma, joka on tässä kohtaa syytä nostaa esiin on mielentilatutkimusten raskas rakenne. Lausuntoja annetaan kaksi, joiden väliltä tuomioistuimen sitten tulee valita oikea tai valita kokonaan muu ratkaisu. Tällaisen valinnan ei pitäisi olla osa tuomioistuimen työtä, koska sillä ei ole oikeuspsykiatrista osaamista. Kuten edellisessä luvussa totesin, yksi mielentilatutkimus riittäisi hyvin.

Vailla ratkaisua on myös kysymys siitä, milloin mielentilatutkimus tulisi tehdä. Lainsäädäntö ei säädi mitään pakottavaa asiasta ja muodostuneet tuomioistuinikäytännöt ovat kirjavia: Kuten olen tutkimuksessani todennut, toiset tuomioistuimet määräävät mielentilatutkimuksia herkemmin kuin toiset, osa taas tyytyy samasta henkilöstä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Osa taas määrää mielentilatutkimuksia myös lievemmistä rikoksista, osa vain törkeistä. Oikeusvarmuuden osalta olisikin tärkeää, että mielentilatutkimuksiin määräämisen pelisäännöt tehtäisiin selväksi. Pelisääntöjen täytyy kuitenkin tulla lainsäädännöstä,

---

²¹¹ Pajuja, 1995, s.7

koska korkein oikeus on ollut melko haluton ottamaan kantaa niin syyntakeisuuskuin mielentilakysymyksiinkin.

Kaikista suurin aukko syyntakeisuus –insituutiossamme on kuitenkin se, että osa syyntakeettomaksi katsotuista henkilöistä voi päästä tuomion jälkeen vapauteen, koska Suomen rikosoikeuden ja terveydenhuollon järjestelmät eivät kohtaa. Tutkimuksessani olen todennut tämän oikeusturva-aukon olevan todella suuri ja puutteen valtava. Tämä ongelma tulisi korjata heti, varsinkin ottaen huomioon, että asiasta on keskusteltu jo useita vuosia. Toinen suuri ongelma on alentuneesti syyntakeisten henkilöiden rankaiseminen vankilalla. alentuneesti syyntakeisten mielenterveysongelmat tulisi myös ottaa paremmin huomioon 2010-luvun Suomessa.

Syyntakeisuusongelmiin ratkaisuja etsiessäni havaitsin, että ongelmat kyllä tunnistetaan Suomessa hyvin ja niistä keskustellaan avoimesti, mutta toimenpiteet niiden korjaamiseksi ovat hitaita. Tämä johtune siitä, että Suomessa, kuten muuallakin maailmassa lainsäädäntötyö on hidasta ja uuden lainsäädännön kehittyminen hidasta. Tämä näkyy erityisen hyvin Norjassa, jossa vuonna 2005 hyväksytty rikoslain kokonaisuudistus ei ole vielä tullut kokonaan voimaan. Uutta lainsäädäntöä odoteltaessa onkin korkeimman oikeuden aihetta astua esiin. Sen pitäisi ottaa enemmän syyntakeisuus- ja mielentilakysymyksiä käsittelynsä ja näin ohjata aukkojen paikkaustyötä Suomessa.

On kuitenkin muistettava, että suomalaisessa järjestelmässä on myös useita hyviä puolia. Esimerkiksi oikeuspsykiatria on korkealla tasolla ja mielentilatutkimukset ovat perusteellisia ja tuomioistuimet uskaltavat luottaa niihin. Kuten todettua, me myös tiedostamme järjestelmämme ongelmat ja sekin on tärkeä etu: Ilman tietoa ongelmista ratkaisujakaan niihin ei voida löytää. Tieto kuitenkin lisää tuskaa, siksi toivon, että systeemimme puutteet saataisiin nopeasti ratkaistua. Suomessa on puutteista huolimatta potentiaalia nousta syyntakeisuuden ja mielentilatutkimusten alueella moderniksi esikuvavaltioksi, josta muut maat ottavat oppia.